مرکه او مرکې

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Download from: aghalibrary.com

مرکه

او

مرکې

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: aghalibrary.com

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	مرکه او مرکې
لیکوال:	پوهیالی محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۲۵)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۲۵)
کمپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

Download from: aghalibrary.com

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر یو څو لنډې خبرې	الف
۲	سریزه: مرکه او مرکې	۱
۳	زه د هېواد فرهنګ ته ډېر...	۱۸
۴	نه بدلېږمه افغان یم څو چې یم	۲۸
۵	پوهاند زیار د پښتو لیکنې او...	۴۵
۶	فرهنګیالی روغتیا پال	۶۳
۷	ژوندی اکاډمی هم مهاجره شوه	۸۴
۸	په کانو کې غمی	۹۹
۹	د پښتو ژبې د غورځېدو په تحریک...	۱۲۸
۱۰	د چنارونو او نښترو شاعر	۱۳۹
۱۱	عبدالباري جهاني له ورکې مېنې...	۱۵۵
۱۲	تر څو چې قانون حاکم نه شي د ...	۱۲۸
۱۳	افغانستان یوې ملي ستراتیژۍ ته...	۱۸۵
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۲۰۷

پر دې اثر یو څو لنډې خبرې

یون صیب ته دې الله (ج) خیر ورکړي چې ددې کتاب د تنظیم له لارې یې پخوانۍ خاطرې بیا راژوندۍ کړې.

ددې مرکو زیاتره یې په هیله مجله کې خپرې شوې وې. (هیله) د هغه وخت په سختو شرایطو کې د ملي ګټو د ساتلو یو مورچل اود ملي ارمانونو یوه تر ټولو محبوبه خپرونه وه.

په دې کتاب کې د ببلابېلو هغو کسانو مرکې راغلي دي، چې په خپلو مسلکونو او برخو کې د سر کسان دي. (یوازنی کس پکې زه یم چې د مرکې زیاته برخه مې تر خپل طبي مسلک ډېره پر ټولنیزو او ملي مسایلو متمرکزه ده. خو د هغه وخت شرایط همداسې وو، چې د هېواد د سرنوشت په باب له فکر کولو او څه ویلو نه څوک هم نه شو غافلېدای.)

په کتاب کې د نورو ښېګڼو تر څنګ یوه ډېره د ارزښت خبره دا ده چې د کتاب مرکې تنوع (رنګارنګي) لري او د هر ذوق لرونکی لوستونکی پکې یو څه پیدا کولای شي.

د کتاب سریزه د مرکه لیکنې په برخه کې یو ډېر ښه او مرستندویه بحث دی او د ځوانو لیکوالو او ژورنالستانو لپاره د یو ښه لارښود او مرستندوی حیثیت لرلای شي.

زه خپلې خبرې ځکه نه اوږدوم چې د کتاب خپلې خبرې زما تر هغو ډېرې ارزښتمنې دي. له یون صیب نه تر مننې وروسته ستاسو درنو وړونو او خویندو نه هیله کوم چې دا کتاب د یو مهم اثر په توګه ولولئ او له نورو سره یې هم شریک کړئ.

په درنښت

ابراهیم شینواری

کابل، د ۱۳۸۷ کال د مرغومي ۲۲

سریزه:

مرکه او مرکې

مرکه په عامه اصطلاح خبرو اترو ته وایي، د ژورنالیزم په نومونه هم خبرې اترې مرکه ګڼل کېږي، خو په ژورنالیزم کې هدفمنو خبرو اترو ته مرکه ویل کېږي. مخکې تر دې چې مرکه د ژورنالیزم د یوه ژانر په توګه مطرح شي، په پښتو ژبه او پښتني ولسي ژوند کې په همدې او یا دې ته نږدې مانا کارېدله. جرګه او مرکه زمونږ د کلتور او ټولنیز دود یو مهم عنصر دی، ډېرې شخړې او ستونزې په همدې جرګو او مرکو حلېږي.

د جرګو او مرکو قوت په دې کې دی، چې هلته د خبرو اترو زمینه برابرېږي او له دې لارې د شخړې غوټه خلاصېږي. دواړه لوري یو بل ته خپل دلایل او منطق وایي او ددې دلایلو د انطباق په نتیجه کې د ستونزې حل راوځي. افغانان او په ټبره بیا پښتانه افغانان د خپل نوي ژوند برخلیک د همدې جرګې او مرکې له لارې پیلوي، کله چې یوه کورنۍ د خپل ځوان زوی د ژوند برخلیک ټاکي، نو لومړی فکر پر همدې کوي چې چاته، څه وخت او څرنګه مرکه ور ولېږي، پر مرکچي هم ډېر فکر کوي، داسې یو څوک انتخابوي، چې ډېر مخور، ژبور، تجربه کار او د منطق په وسله سمبال وي، لکه له یو مهم شخص یا چارواکي سره چې د یوې ممې مرکې لپاره یو ډېر پوخ، مسلکي

او ژبور ژورنالیست ګومارل کېږي. د مرکچي له غوره والي څخه هدف دادی چې د مقابل لوري تمایل راخپل او په پای کې د هغه رضایت حاصل کړي. د سختو شخړو او ستونزو د غوڅولو لپاره د جرګه وال او مرکچي غوراوي ته ډېره پاملرنه کېږي، ددې علت دا وي چې دواړو خواوو ته دقیق معلومات وړاندې کړي او د منطق په زور د شخړې حل راوباسي. له دې څرګندونو څخه مې هدف دا و چې مرکې یا خبرې اترې په طبیعي ډول زمونږ د ژوندانه په ټولنیز ډګر کې وې، خو کله چې ډله ییزې رسنۍ رامنځته شوې او هغو بیا پرمختګ وکړ، نو مرکه هم ورسره د ژورنالیزم د یوه ژانر په توګه مطرح شوه او د ژورنالیزم او د هغه د وسایلو د بڼې په ودې او بدلون سره مرکې هم ببلابېل اړخونه پیدا کړل، خو د مرکې اصلي محتوا چې د خبرو اترو له لارې د هدفمنو معلوماتو ترلاسه کول دي، پر خپل ځای پاتې ده. مرکې ته په انګرېزۍ کې انټرویو (Interview) او په عربۍ کې (مصاحبه) ویل کېږي چې د ټولو محتوا همغه یوشان (خبرې اترې) دي. د ژورنالیزم له نظره له مرکې څخه موخه دا ده چې هم لوستونکو، اورېدونکو، لیدونکو او کتونکو ته د یوې پېښې یا مسالې په اړه د معلوماتو او هم د پېښې د سپیناوي سبب شي. مرکه معمولاً د ټولنې د ببلابېلو ډګرونو له مهمو شخصیتونو سره کېږي، خو پر مهمو شخصیتونو سربېره د ټولنې له عادي اشخاصو او د پېښو له عیني شاهدانو سره هم مرکې کېږي او د هغوی مرکې یا څرګندونې د پېښو د رنا وي او سپیناوي سبب کېږي. په یوه

مهمه مسلکي، علمي، تخنيکي، سياسي او ټولنيزه موضوع کې طبعاً د همغې برخې له مطرح اشخاصو سره مرکې ترسره کېږي، ځکه چې همدا ډول اشخاص د موضوع د وضاحت ظرفيت لري، د ځينو ټولنيزو پېښو، اقتصادي پرمختګونو، جنګي حوادثو او طبيعي پېښو، د قربانيانو په اړه د عامو خلکو نظرونه او مرکې هم د زيات ارزښت وړ دي، په همدې خاطر مرکې د خپلې محتوا له مخې بېلابېلې بڼې غوره کوي، لکه خبري مرکه، تحليلي مرکه، علمي، سياسي، ادبي او نورې مرکې. د ژورنالیزم د وسایلو د کارونې له امله هم د مرکې بڼې توپير کوي، د بېلګې په توګه د اوربدنيو (راډيويي) رسنيو لپاره ګڼنې مرکه ډېر ارزښت لري، دا مرکه که د محتوا له پلوه هر ډول وي، خو بايد په ګڼنې بڼه ځکه ترسره شي، چې د مرکوال شخص غږ ډېر ضروري وي. په دې حالت کې ژورنالیست ته په کار دي چې په خپلې غږيزې وسيلې خپل ځان بڼه ډاډمن کړي او مخکې تر دې چې مرکې ته لاړ شي، خپله غږ ثبتې وسيله بڼه چک کړي، د مرکې پر مهال هم بايد خپل او د مقابل لوري غږ په لومړيو او وروستيو شېبو کې څو ځله چک کړي، چې غږ رښتيا هم ثبت شوی دی که نه او که ثبت دی نو څه ډول ثبت شوی دی؟ ښه به وي چې په دې برخه کې يو دوه خاطرې هم راوړم:

د بي بي سي يوه خبريال راته خپله کيسه کوله، ويل يې چې بي بي سي راته دنده وسپارله چې پېښور ته سفر وکړم او د نشنل عوامي پارټۍ له مشر، خان عبدالولي خان سره مرکه وکړم،

پېښور ته راغلم، له ولي خان څخه مې وخت واخيست، ښه په خوند مې ورسره مرکه وکړه او بېرته لندن ته لاړم، کله چې کمپيوټر ته کښاستلم او غوښتل مې د ولي خان مرکه له ټايپ څخه کمپيوټر ته ولېږدوم، نو مرکه اصلاً ثبت شوې نه وه، دې خبريال وويل، دا زما د ژوند او مسلکي کار په تاريخ کې تر ټولو بده خاطره وه. دی يو مسلکي او پياوړی ژورنالیست و، پر خپل ځان او کار ډېر ډاډمن و، خو په ژورنالیزم کې پر حافظې او پر تخنيکي وسيلې له چک پرته باور په کار نه دی او که څوک يې کوي دا ډول ستونزې به ورته راولاړوي.

زه خپله خاطره هم ليکم: د طالبانو نظام تر ړنګېدو وروسته ما غوښتل په افغانستان کې د افغان هندوانو او سکانو د ټولنيز ژوند انه په اړه يو راډيويي راپورتاژ جوړ کړم، له پېښور ه جلال اباد ته راغلم او غږ ثبتوونکې وسيله (ټيپ) مې هم له ځانه سره راوړ، په ننګرهار کې مې د خپلو ليکوالو ملګرو په مرسته د ننګرهار مېشتو افغان هندوانو يو مشر پيدا کړ، په جلال اباد ښار د هندو د بزازۍ په دکان کې مې ورسره په ډېر خوند مرکه وکړه، هندو موږ ته د ګوړې ښه چای راوړ او په ډېر طبيعي ډول مو مرکه وکړه، د مرکې په پيل کې مې خپل او د هندو غږ هم چک کړ بيا مو مرکه پيل کړه، د مرکې تر خلاصون وروسته مو په مينه رخصت واخيست. د مرکې پر سهار مې پېښور ته د تګ پلان و، يو ځل مې زړه کې وګرځېدل چې راځه دا مرکه يو ځل

بیا چک کړه، ټیپ مې چک کړ، نورې ټولې مرکې په کې راغلې وې، خو د هندو مرکه په کې نه وه، ډېر زیات خپه شوم، بیا له خپلو ملګرو سره د هندو دوکان ته لاړو او په ښښنې سره مې بیا تري د مرکې هیله وکړه، هندو زمونږ غوښتنه ومنله، خو دا ځل مرکه هغسې خوندوره او طبیعي را نغله لکه څنګه چې دمخه وه.

ددې دوو خاطرو له یادونې څخه مې مقصد دا و چې په ژورنالیزم کې له یوې خوا پر حافظې ډېر باور په کار نه دی، له بلې خوا پر تخنیکي وسیلې هم له چک پرته باور په کار نه دی. نو د اوربد نیو رسنیو لپاره غږیزه مرکه ضروري ده او د هغو ثبتوونکو وسایلو چک او دویم ځلي ازمېښت.

د چاپي رسنیو لپاره هم غږیزه مرکه تر یوه حده ضروري ده، خو ددې رسنیو لپاره اساسي ضرورت د مرکې لیکنې بڼه ده، غږیزه مرکه هم وروسته په لیکنې بڼه اوړي، ځکه اکثره وخت خبریالان د مرکې لپاره ځان سره ټیپ وړي او بیا وروسته مرکه له غږه لیک ته اړوي، کله کله مرکوال ته مخکې تر مخکې لیکلې پوښتنې ورکوي او هغه یې په لیکنې بڼه ځوابوي، خو ددې ډول مرکې یوه ستونزه داده چې له پوښتنې بله پوښتنه نه شي پیدا کولای، خبریال مجبور دی پر همغو پوښتنو بسنه وکړي، چې مخکې تر مخکې یې مرکوال ته ورکړي دي. لیکنې مرکې کله کله په دې ډول هم وي، چې خبریال له مقابل لوري پوښتنې کوي، هغه یې ځوابونه ورکوي او دی یې لیکي، په

داسې حالت کې کله کله خبریال ټول ځوابونه نه شي لیکلای، ځینې مهم ټکي ترې پاتې کېدی شي او زړه کې وایي دا به د حافظې په قوت وروسته ولیکم، په دې ډول کله کله تر چاپ وروسته د مرکچي او مرکوال ترمنځ ناندرۍ رامنځته کېږي، په داسې حالت کې پر حافظې ډېر باور په کار نه دی. په هر ترتیب د چاپي رسنیو لپاره د مرکې لیکنې بڼه په کار ده.

په لیدنیو رسنیو کې چې هم اوربدل کېږي او هم لیدل کېږي، هلته د مرکوال تصویر او غږ دواړو ته جدي اړتیا ده، که یو له دې دوو برخو څخه کم وي، مرکه نیمګړې ده، لکه که غږ وي، خو ژوندی تصویر ورسره نه وي، نو د مرکې نیم ارزښت کم شو او یا تصویر وي خو د هغه خبرې د خبریال له خوا ویل کېږي او تصویر د هغه شخص ورسره ښکاره کېږي، دا مرکه هم نیمګړې ده، البته په لیدنیو رسنیو کې کله کله د مرکوال خبرې د ژباړې د ضرورت په حالت کې ژباړل کېږي او له تصویر سره یوځای کېږي، خو په نورو حالاتو کې طبعاً غږ او تصویر دواړو ته ډېر ضرورت دی.

په کتنیو رسنیو کې لکه ببلابېلو ویبپاڼو او د انټرنیټ نورو اسانتیاوو کې چې مرکه هم لیدل کېږي، هم لوستل کېږي، هم کتل کېږي او هم اوربدل کېږي، د مرکو له پورته ټولو ډولونو څخه کار اخیستل کېدی شي، خو ددې لپاره که څوک غواړي په انټرنیټ کې یوه مرکه په بشپړ ډول خپره کړي، نو هم باید غږیزه

بڼه ولري، هم انځوريزه او هم ليکنې، که څوک غواړي د يو چا د مرکې تصويري بڼه وګوري، هم کولای شي، که اوربدنې يې اوري هم بايد زمينه ورته برابره وي او که ليکنې يې لولي هم بايد اسانتيا ورته موجوده وي. ځينو خبري اژانسونو، ټيوالو راډيويي او تلويزيوني چينلونو له انټرنيټ څخه همدغه ګټه پورته کړې ده. د ساري په توګه د بي بي سي راډيو، خبرونه، تاسو د انټرنټ په مټ هم لوستلای، هم اوربدلای او هم ليدلای کتلای شئ، نو په دې ډول انټرنيټ ټولې هغه اسانتياوې لرلای شي، چې د رسنيو نورې برخې يې په ځانګړې ډول لري.

مرکه د ګډونوالو د شمېر له مخې هم توپير کوي، يو په يو (له يوه شخص سره د يوه شخص مرکه)، له يوه شخص سره د څو کسانو مرکه؛ لکه پريس کنفرانسونه او ځينې نورې خبرتيايي غونډې چې يو شخص معلومات ورکوي او نور پوښتنې کوي، له څو شخصيتونو سره د يوه خبريال مرکه لکه ګردي مېزونه چې په هغو کې يو خبريال له څو شخصيتونو سره مرکې کوي) او ځينې نورې مرکې.

خو مرکه که هر ډول وي هدف يې د معلوماتو زياتول او د موضوع سپينول دي، په هر ډول مرکه کې ژورنالیست ته بويه چې تر هر څه دمخه پر موضوع حاکم وي او له هر هغه چا سره چې مرکه کوي بايد نوې خبره تري راوباسي، د موضوع په اړه بايد خپله هم معلومات ولري او د يوه مسلکي شخص په توګه له

مرکوالو څخه پوښتنې وکړي، که خپله ژورنالیست پر موضوع حاکم نه وي او د مرکوال پر وړاندې په کمزوري دریځ کې وي، نو دا مرکه ښه او مطلوبه نتیجه نه ورکوي.

په همدې خاطر اوس په نړۍ کې د اختصاصي ژورنالیزم موضوع ډېره مطرح ده، ډېر ځله مو له بي بي سي او نورو معتبرو راډیوګانو څخه اوریدلي چې د بي بي سي او یا...راډیو د اقتصادي، سیاسي، ټولنیزو او سیاسي چارو خبریال، دا په دې مانا چې ژورنالیست پر ژورنالیزم سربېره د علومو په یوه بله برخه کې هم تخصص لري او کله چې د داسې موضوعګانو په باب بحث مطرح کېږي، نو د همغې تخصصي برخې خبریال د مرکې لپاره ورځي. په افغانستان کې لا ژورنالیزم د ودې په حال کې دی او موږ ډېر کم داسې ژورنالیستان لرو، چې د ژورنالیزم ترڅنګ په یوه بله برخه کې هم تخصص ولري. البته اوس یو ګڼ شمېر لیکوالو او د نورو مسلکونو خاوندانو د ځینو اقتصادي ملاحظاتو له امله ژورنالیزم ته مخه کړې، خود افغانستان رسنۍ لا دې مرحلې ته نه دي رسېدلي، چې په هره څانګه کې خپل مسلکي ژورنالیست ولري او یا دې هغه د مسلک پر بنسټ همغې مسلې ته وړاندې کړي؛ له یوه ژورنالیست څخه د خبرو او مرکو د ببلابېلو ډولونو لپاره کار اخیستل کېږي.

د مسلکي تخصص ترڅنګ یو ژورنالیست ته د مرکې ځینې نور مهم ټکي هم په کار دي، چې باید په پام کې یې ونیسي، په

مرکه کې د تر بحث لاندې موضوع ښه او هر اړخیزه شننه او له دې څخه مخکې تر مخکې د ځان ښه خبرونه، مرکې ته پوره چمتوالی، دمرکوال پر فکري لیدلوري پوهېدل، د تخنیکي وسایلو ارزونه او ځینې نور مسایل ضروري دي. ددې ترڅنګ دمرکې پر مهال ژورنالیست ته په کار دي چې تر ژورنالیستیکو اخلاقو پښه وانه ړوي، رهبري شوې، لمسوونکې پوښتنې او په قصدي ډول د مقابل لوري تر اغېز لاندې راوستل، د ثبت ، برېښنا او تخنیکي وسایلو داسې کارونه چې د مرکې پر مهال د مرکوال ذهن بلې خواته واړوي، د ژورنالیزم له اخلاقو سره سمون نه خوري، ژورنالیست ته په کار دي چې خپل ناپېښ وساتي او په داسې مهارت له مرکوال څخه خپلې مطلوبې خبرې راوباسي چې هغه یې د اظهار پر وخت پر ځان د فشار احساس ونه کړي.

د علمي، تخنیکي او ځینو معلوماتي مرکو پوښتنې دومره جانبي عوارض نه لري، خو د سیاسي، ټولنیزو، قومي او تاریخي مسایلو په اړه بحث او مرکې طبعاً ډېرې حساسې دي، هغه هم په داسې یو حالت کې چې یوه ګردي مېز ته د مختلفو نظرونو خاوندان راټول شوي وي، په دغسې ډله ییزه مرکه او بحث کې د ژورنالیست ناپېښ ډېر ضروري دی. په افغانستان کې اوسنۍ رسنۍ په تېره بیا تلویزیوني رسنۍ د ژورنالیزم د ناپېښ اصل ته ډېره پاملرنه نه کوي، مور په

تلويزيونو کې داسې مرکې ليدلي، اوربدلي او خپله هم ورسره مخامخ شوي يو، چې هلته ژورنالیست یا د خپرونې جوړونکی خپله د یوه طرف په توګه مطرح وي. (اریانا) تلویزیون تر ډېره حده د ناپېيلتوب اصل مراعتوي. (لمر) او (شمشاد) تلويزيون هم دې ته ورته دريځ لري، خو څرنګه چې شمشاد او لمر تلويزيونونه تر ډېره بريده پښتو تلويزيونونه دي، نو پر شمشاد د پښتو پالنې تور پورې دی او لمر که څه هم پښتو تلويزيون دی، خو څرنګه چې دا تلويزيون هم د طلوع تلويزيون د چارواکو له خوا سمبالېږي، نو ځکه خو پر لمر تلويزيون د طلوع د اثراتو تور پورې کېږي. شمشاد تلويزيون په مرکو کې په مشخص ډول ژورنالیست د طلوع هغه په شان د کوم ډېر څرګند او مشخص دريځ خاوند نه برېښي او یا لږ تر لږه په مرکه کې ځان ډېر دريځوال نه ښيي. خو طلوع، نور، نورين، تمدن او فردا تلويزيونونه د طرف پر ناروغۍ اخته دي. نور، نورين، تمدن او فردا تلويزيونونه خو ځکه بې طرفه نه دي چې په مشخصو اشخاصو او تنظيمونو پورې تړلي دي او د همغو ډلو او اشخاصو د عمومي نظرياتو او ليدلوريو څرګندونه کوي، خو طلوع تلويزيون چې ځان يوه ازاده رسنۍ ګڼي په واقعيت کې د ازادۍ اصل نه مراعتوي، اکثرو ليدونکو به د دوی خپرونې په تېره بيا د ((ګفتمان)) خپرونه چې اکثره ګرمو سياسي او نورو پارونکو مسايلو ته ځانګړې شوې، کتلې وي،

په دې خپرونه کې له ورایه ښکاري چې د ناپېلتوب اصل نه مراعتبرې، نه یوازې ژورنالیست لوری نیسي، بلکې کوم کسان چې د بحث لپاره رابلل کېږي د هغوی غوراوی هم د ناپېلتوب له مخې نه وي. اکثره وخت دوه درې، څلور او ان پنځه کسان له یوې خوا وي، یو یا دوه له بلې خوا او ژورنالیست هم د همغې خوا پلوي کوي، چې دوی مخکې تر مخکې هماهنګ کړي وي. ځینو کسانو ته مخکې تر مخکې د بحث موضوع ورکول کېږي او کېدی شي داسې هم شوي وي چې پوښتنې مخکې تر مخکې ورته ویل شوې وي او هغې خوا ښه تیاری نیولای وي، خو دا بله خوا چې تلویزیون والا قصداً غواړي کمزورې وښودل شي، د موضوع په اړه معلومات هم مخکې تر مخکې نه ورکول کېږي او یا که ورکول کېږي نو وخت په کې کم وي، بله بې عدالتي دا وي چې د یوه لوري کسانو (د تلویزیون خوښې لوري کسانو) ته ډېر وخت ورکول کېږي او مقابل لوري ته کم، که وخت پر یو تن د عدالت له مخې په مساوي ډول ووېشي بیا هم هغه غرضي لوری څو ځله زیات وخت اخلي، نو دلته د طلوع تلویزیون پروړاندې څو پوښتنې پیدا کېږي: که په یوه بحث کې درې څلور تنه حتمي د یوه نظر خاوندان وي، نو بیا ښه ده چې ددې کسانو له جملې څخه یو تن را دعوت شي او یو تن هم له هغه بل لوري څخه، چې وخت پر دواړو په مساویانه ووېشل شي او هر یو خپل دلیل ووایي او که

د یوه لوري، د ډېر شمېر کسانو ګډون بیا هم حتمي وي، نو ښه بیا دا ده چې مقابل لوري ته دومره وخت ورکړل شي چې د ټولو پوښتنو ته ځواب ورکړي.

زه او قدرمن استاد حبیب الله رفیع څو ځله له همدا سې چلند سره مخامخ شوي یو، یو د دریو او یا څلورو پر وړاندې، خو د لوی خدای(ج) په فضل څرنګه چې زمونږ خبره حق وه، نو د منطق او عدالت له مخې مو ورته ماته ورکړې ده، هر وخت چې ما په طلوع تلویزیون کې مرکه کړې او لیدونکو لیدلې، نو په سلګونو تلېفونونه راته د مننې او کوروداني په خاطر راغلي دي، ددې علت دادی چې زه د طلوع تلویزیون د بې انصافۍ پر وړاندې ودربدلای یم، ما څو ځله د طلوع چلوونکو ته ویلي چې که مونږ دې بحثونو ته راغواړئ، نو یا باید د دواړو لورو مرکوالو شمېر مساوي وي او یا هم که له هغه بل لوري زیات کسان راځي نو مونږ ته دومره وخت راکړئ چې د هر یوه پوښتنو او نامشروع تردید ته ځواب ورکړو. هر کله چې په دې بحثونو کې د افرادو او وخت تساوي په پام کې نیول شوي او ژورنالیست تر یوه بریده ناپېیلی پاتې شوی، نو هغه بحث اتومات زمونږ په ګټه تمام شوی، حتی داسې بحثونه هم مونږ ګټلي چې یو د څلورو پر وړاندې مطرح وو، دا ډول بحثونه بیا په ډېر زور د سانسور له زندۍ خلاص شوي. له دې څرګندونو څخه مې مقصد دا و؛ هغه رسنۍ چې زمونږ په ټولنه کې د ازادو

رسنیو په نامه فعالیت کوي، په واقعیت کې هغه شان ازادې نه دي، چې ادعا یې کېږي.

په دې اثر کې چې تاسو ته د کومو مرکو د لوستلو بلنه درکوم، دا ما په تېرو لسو پنځه لسو کلونو کې له ببلابېلو شخصیتونو په تېره بیا له فرهنګي شخصیتونو سره کړي دي. دا مرکې اکثره د فرهنګي هدفونو او معلوماتو په باب شوي دي. سیاسي موخې نه لري او یا هم سیاسي هدفونه یې ډېر کم دي، ما په دې مرکو کې د ژورنالیزم عامې ځانګړنې مراعت کړي خو د مرکې ټول تخنیکي اصول په کې ځکه نه دي مراعت شوي چې دا ما د خپلو ځانګړو فرهنګي ضرورتونو پر بنسټ کړې وې، هغه وخت زما هدف دا هم نه و چې دا مرکې به زه د یوه ځانګړي اثر په توګه چاپوم، خو اوسمهال چې زه د خپل تېر کړي فرهنګي کار پر بیا ارزونې، اوډنې او راټولونې بوخت یم، پر دې مرکو مې چې کتنه وکړه، نو ډېرې په زړه پورې راته ښکاره شوې، د دې مرکو د چاپ ضرورت په دې کې نه دی چې دا مرکې ما کړي، بلکې مهمه اړتیا یې دا وه چې په دې مرکو کې د دې مرکوالو له خوا چې زموږ د هېواد مطرح فرهنګي څېرې ګډل کېږي، ډېر مهم مسایل بیان شوي دي. دا مسایل دومره ژور، مهم او په زړه پورې دي، چې نه یوازې اوسمهال زموږ د ځوان پښت په درد لګي، بلکې راتلونکی پښت هم تر ډېره ګټه اخیستلای شي. زما لپاره د دې کار بل علت دا و چې زه غواړم د خپلو

فرهنګیالیو د فکر هغه مجموعه چې په دې مرکو کې خوندي شوې، لاپسې خوندي کړم، بل هدف مې دا و چې دا مرکې لکه څنګه چې مې اشاره وکړه، ډېرې ګټورې دي، نه غواړم زما تر مړينې وروسته، بل څوک اړ شي د هغو د بيا د راټولونې ستړيا وګالي، پر ژوند هېڅ باور نه شته، هر ليکوال ته بويه خپل تېر هغه فرهنګي کار، چې په بيا چاپ ارزي په خپله سره راټول او د مجموعي چاپ له لارې يې له تيت وپرک حالته وژغوري او خوندي يې کړي، اوس خو دود دا دی؛ زمونږ هر ليکوال چې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړي له همغې شېبې بيا تر کلونو کلونو زمونږ نور ليکوال د هغو د کړو کارونو پر بشپړولو مصروف وي او بيا يې هم نه شي بشپړولای او نه يې هم پوره خوندي کولای شي، نو هر ليکوال ته په کار دي چې لږ تر لږه تر پنځه کلن فرهنګي کاري بهير وروسته خپل تېر کړی کار راټول، چاپ او خوندي کړي او د خپل کار، زيار راتلونکي نسل ته پرې نږدي.

دا مرکې چې تاسو ته وړاندې کوم اکثره يې له نن (۸-۱۲) کاله دمخه د هيلې مجلې په ببلابېلو ګڼو کې چاپ شوي او اکثره يې نږدې پر شلمه پوښتنه پای ته رسېږي، (شل) عدد ما قصداً د مرکو د پايته رسېدو لپاره ټاکلی، (شل) يوازې د رياضي يو عدد نه دی، (شل) په پښتو کې دکره او بشپړ کار مانا هم ورکوي، دا کار ما شل کړ، يا ما خو شل کړه، دا دنيا چا شل

کړي نه ده او داسې نور، کله چې خپله ما دا مرکې راټولولې، نو خورا په تکلیف یې کړم، ما فکر وکړ هغه مرکې چې ما خپله کړي او خپله مې په مجله کې چاپ کړي او مجله مې هم خپله چاپ کړې، نو د هغو بیا راټولول ماته دومره ستونزمن شول، نو بل چاته به دا کار څومره ستونزمن تمام شوی وای؟ له دې څخه مې دا نتیجه واخیسته؛ ښه به وي هر لیکوال خپل کړی کار خپله سره راټول کړي او هغه لیکنې او فرهنګي کار چې پر بیا راټولولو او چاپ نه ارزي، ښه به وي چې لیکوال د خپل وصیت یا یادښت په ډول نورو لیکوالو ته ووایي چې زما دغه کار په بیا راټولولو نه ارزي، وخت پرې مه ضایع کوئ او که کوم داسې کار چې پر راټولولو او بیا چاپ ارزي او لیکوال یې په خپله د بیا چاپ او راټولونې جوګه نه وي، هغه دې ځوانو لیکوالو ته ولیکي، په دې ډول به زمونږ راتلونکی نسل د چا د اثارو په راټولولو کې له ستونزو سره نه مخامخ ږي.

ما د خپل تبر کړي فرهنګي د انسجام لړۍ پیل کړې او غواړم له خپل تبر کار څخه ځان ببغمه کړم، په دې مرکو کې چې د تبر کړي کار یوه برخه ده، ما هېڅ ډول لاس نه دی وهلای، یوازې کوم ځای کې چې کومه چاپي او املایي تېروتنه وه، هغه مې سمه کړې ده، نور مې هر څه پر خپل شکل پرې ایښي او د دې مرکو اصالت مې ساتلای دی، درانه لوستونکي کولای شي چک یې کړي ما له ځینو نورو اشخاصو سره هم مرکې کړې وې،

چې په نورو خپرونو کې په متفرقه توګه خپرې شوي ، خو اوس لاسته رانغلې، خو کومې چې مې ترلاسه کړې، هغه دادی ستاسو مخې ته ږدم، هیله ده زما دا وړاندیز چې هر لیکوال دې خپل تبر کارونه خپله منظم او خوندي کړي، د نورو لیکوالو د هڅونې سبب شي او اوسني لیکوال د راتلونکو لیکوالو کارونه زیات او درانه نه کړي.

د همدې ارمان د بري په ارمان

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ل کال د مرغومي (۳) مه

زه د هېواد فرهنګ ته ډېرې زیاتې هیلې، امیدونه او انتظارونه لرم

عبدالمالک بېکسیار د هېواد یو پیاوړی لیکوال او شاعر دی، کلونه کېږي چې له هېواد لرې په ډنمارک کې د مهاجرت ژوند تېروي. عبدالمالک بېکسیار د ژور ملي شعور او فکر خاوند دی. هیله مجله یې په همدې نیت پیل کړه چې د هېواد ملي فرهنګ ته خدمت وکړي. دا مرکه د هیلې مجلې د لومړي کال په دویمه ګڼه کې چې د ۱۳۷۶ل کال له غبرګولي- چنګابښ سره سمون خوري نشر شوې او د هغه وخت د حالاتو څرګندونه کوي:

تر هر څه د مخه راته د دې مقولې له مخې چې ((چا ځان وپېژاند نو هغه خپل خدای ﷻ وپېژاند)) لومړی ځان په څو کرښو کې معرفي کړه او بیا به پر نورو خبرو بحث کوو؟

نوم مې عبدالمالک بېکسیار، د برې پښتونخوا اوسېدونکی او په پښتو ژبه او ادب کې مې د لیسانس تر درجې پورې زده کړه کړې ده.

د شاعرۍ له غم لړلې او فکر وړې دنیا سره دې له کومه وخته راهیسې د ژوند مزي وترړل شول؟

له ۱۳۵۹ل کال راپه دېخوا په دې لټه کې یم چې شعر ولیکم او له ۱۳۶۲ل کال راپه دېخوا مې د شعر په نامه پاڼکي د هېواد په مطبوعاتو کې خواره شوي دي.

تراوسه دې په دې برخه کې څومره بریالي ګامونه پورته کړي دي، له خپلې شاعرۍ راضي یې؟

د بریاوو خبره به لوستونکو ته پرېږدو چې هغوی خپل قضاوت ور باندې وکړي او که ستا د پوښتنې موخه د کار کمیت وي نو د سوچونه او کړلېچونه تر نامه لاندې مې د شعرونو لومړی جونګ په همدې شپې ورځو کې په پېښور کې خور شو او که چېرې لوستونکو په خلاصه ټنډه ومانه نو د (سنځل ګل په شپو کې) بل د شعرونو جونګ راسره چاپ ته تیار پروت دی چې غواړم چاپ یې کړم او له

شعر څخه د رضایت چې کومه خبره ده هغه دا چې ته خپله هم شاعر یې او یو شاعر هم له خپله شعره راضي نه وي.

د ځوانۍ په ښه ګرمه مرحله کې له هېواده په مهاجرت محکوم شوې او بیا ډېرو لیرو وطنونو ته لاړې، دې اوږده سفر ستا په فکري ژوند کې څه ډول بدلون راووست؟

د ګران هېواد له تودې غېږې څخه لرې والي او بیا په بېلابېلو هېوادونو کې پردیس ژوند، له هېواد، خلکو او ولس سره زما مینه لا نوره ژوره او اورنۍ کړه او همدې لرې والي او پردېسۍ زه د هېواد، خلکو، ازادۍ او نېکمرغۍ په اصلي مانو وپوهولم.

هغه څوک چې په هېواد کې او سېږي هغه له جګړې نه نیولې د نورو بېلابېلو عواملو له کبله خپل لړمون خوري او فریاد کوي او هغه څوک چې غرب ته تللي، د هغوی ځینې کسان هم په اصطلاح یو ډول ناشکري څرګندوي، ستا په نظر د دغو متضادو ټولنو ترمنځ د ژوند او فکر توپیرونه یو له بله څومره ښېګڼې او بدګڼې لري؟

ستا له دغې پوښتنې سره ماته د (یو خوا پاڼ، بل خوا پرانګ) متل را یاد شي. زموږ هېوادوال څه د هېواد دننه او څه بهر د سولې او

ارامی. په ارمان دي او که خدای کول دغه ارمان ته به د طالبانو د اسلامي تحریک په رنا کې رسو.

هغه کسان چې په تېرو څو کلونو کې غرب ته په ډېره سختی. لکه د صراط له پله نه چې تېرېږي ورتېر شوي او هلته استوګن دي. څه فکر کوئ چې هغه به کله ببرته هېواد ته راستانه شي؟

سره له دې چې دغه پوښتنه په ښه کس پورې اړه لري مګر بیا هم د هغې مینې، علاقې او همدردی له مخې چې افغانان یې له خپل هېواد سره لري زه دا په ډاګه ویلای شم چې که په ګران هېواد افغانستان کې واقعي سوله، امن او ډیموکراسي تامین شي نو یوه زیاته برخه پردېس افغانان به د هېواد غېرې ته راستانه شي.

په غرب کې مېشته افغانان په عمومي ډول د خپل هېواد د فرهنګ د حال او راتلونکي په باب څه فکر کوي؟

په غرب کې مېشته افغانان د ډېرو خلکو د غلطو ګومانونو پر خلاف د هېواد دفرهنګ د حال او راتلونکي په باب زیات اندېښمن دي.

په غرب کې د افغانانو د فرهنګي فعالیتونو په باب لنډه رنا واچوه !

غرب ته د افغانانو د مهاجرت لومړی لسیزه یوه بې غړه، ځوړه لسیزه وه او که څه کېدل هم د شخص او یا ډلې په نامه وو، مګر نن سبا د خدای(ج) په فضل افغانان لګیا دي په پرمختګ کې د مېشته کامونو او ولسونو په منځ کې خپل مقام او لوری ټاکي، یو زیات شمېر فرهنګي او ټولنیز فعالیتونه روان دي او هره ورځ د دغو فعالیتونو لمن لا نوره هم پسې پراخېږي.

دغه فعالیتونه د جرایدو، مجلو، اخبارونو، راډیوګانو، تلویزیونونو، ادبي او فرهنګي غونډو او نورو په بڼه ترسره کېږي.

لکه څنګه چې درانه لوستونکي به هم خبر وي ستاسو په هلو ځلو او مالي لګښت دلته په پېښور کې د ((هیله)) په نوم مجله چاپ شوه چې لومړی ګڼه یې خلکو زیاته خوښه کړه، لکه څنګه چې زه خبر یم د دې مالي لګښت ستا له لوري پرې شوی، که هلته نور افغان فرهنګیان ستا اقتصادي متې در ټینګې نه کړي نو دا دومره مالي بار به ستا ځانې ژوند له مالي پلوه ستړی نه کړي؟

په دغه کار کې له ما سره په ډنمارک کې یو زیات شمېر فرهنګیان، فرهنګپال او ملي شخصیتونه مرستندوی دي، دا چې د لومړی ګڼې مالي لګښت یې ما پر غاړه اخیستی وو زما د خپلې ځانې علاقې پر اساس و او کېدی شي دا سې هم وشي چې مور هر یو په وار سره د

یوې یوې ګڼې مالي لګښت پر غاړه واخلو ، بله دا چې افغانان هېڅکله هم خپل خدمتګاران بېنوا نه پرېږدي، زما په ګومان افغان ولس ته کار نه دی شوی تاسې وګورئ د تاریخ په اوږدو کې چې چا دغه ملت ته ان یو ګام هم پورته کړی، نو بیا یې تر پېړیو پېړیو قدرداني شوې او عزت یې شوی او لا کېږي.

په همدې اوسنۍ زماني مقطع کې د هېواد فرهنګ ته هیله من یې که نهیلی؟

زه دهېواد فرهنګ ته ډېرې زیاتې هیلې، امیدونه او انتظارونه لرم او دا کومه تصادفي خبره نه ده چې زموږ د دغه ناخیزه فرهنګي زیار نوم ((هیله)) شو.

ځینې کسانو او ډلو غوښتل چې پښتني فرهنګ او پښتو ژبه د اور او نابودۍ په سیند لاهو کړي. تاسو ددې ډول اشخاصو او ډلو نیتونه او ناوړه هیلې څنګه ارزوئ؟

تر کومه ځایه چې د پښتو ژبې خبره ده نو دا د یوه ژوندي ژلوېښت ملیونیزه ملت ژبه ده چې د نابودۍ هیله یې د ځینو اشخاصو سوچه حماقت او لېونتوب بولم او بس.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتنو په افغانستان کې په تېرو دوو سوو کالو کې په عین حاکمیت کې محکومیت هم تېر کړی دی، که څوک راباندې ډېر

په قهر نه شي اکثره پښتانه واکمن چې په دې دورو کې تېر شوي هغه په خپله ژبه ګونګیان وو. په دې مانا چې په دربار کې یې نه پښتو ویله، نه یې لیکله او نه یې کاروله، البته ځینو پښتنو واکمنو چې په دې برخه کې د خپل زړه وینې خوړلي د هغو درناوی او د کار د ارزښت احترام به هېڅکله هم زمونږ د ولس له زړه نه ونه وځي، تاسو څه فکر کوئ چې د پردیو ژبې او فرهنګي ښکېلاک او حاکمیت ته به څه وخت د پای ټکی ایښودل کېږي؟

د پردیو ژبو فرهنګي ښکېلاک او حاکمیت ته به هغه وخت د پای ټکی ایښودل کېږي، چې پښتو د کار وبار، ژوند، تعلیم او دربار ژبه شي، په دغه هکله د هیلې د لومړۍ ګڼې له یوې مقالې څخه دا جملې را اخلم: ((زه په دې نه یم چې پښتو (۵۰۰۰) کاله تاریخ لري او که ۵ ورځې، خو زمونږ ژبه ده پر مونږ ګرانه ده او مونږ یې په ارګ کې غواړو)) پاتې شوه د تېرو چارواکو خبره چې دومره مې زړه تړې ویزاره دی چې نه غواړم د هیلې پانې یې په نومونو او کړنو ولړم.

د طالبانو اسلامي تحریک په اړه څه فکر کوئ، دوی افغانستان له کومو لویو تراژیدیو څخه خلاص

کړ او ددې په مقابل کې د دوی نیمګړتیاوې کومې دي؟

د طالبانو اسلامي تحریک چې زه یې په ننګ او ناموس را اوچت شوی غورځنګ بولم، هېواد یې د غلو، دارې مارو، وطن پلورو او سمتي او ژبنیو جونونیانو له داسې یوه تاړاکه وژغوره چې تصور یې ان په انساني فکر محال و او هغه کومې کوچنۍ نیمګړتیاوې چې لا هم موجودې دي انشاءالله امو ته ددغه غورځنګ تر رسېدو به پای ته ورسېږي.

که خدای مه کړه طالبان په اوسني وخت کې د همدې جوړ شوي ملي ضد ائتلاف له خوا ماته وخوري نو د پښتنو ژوند ته به په افغانستان کې څه پېښ شي؟

داسې به انشاء الله هېڅکله نه کېږي او که خدای مه کړه وشوه نو هغه د خوشال بابا خبره:

چا يې پلو له مخه پورته نه کړ
پښتو لا هغسې بکره پرته ده

د هېواد په هره سیمه، دره او باندې کې په سلګونو نور دغه شان غورځنګونه ویده دي.

له طالبانو څخه د یو روښنفکره افغان په توګه د ملي ژبې (پښتو) او افغاني فرهنګ د ودې لپاره څه هیلې، وړاندیزونه او غوښتنې لرې؟

د روښنفکر له کلمې څخه په هغه انډول چې په افغانستان کې کارول کېږي زما کرکه ده، خو د یوه افغان په توګه له طالبانو څخه دا غوښتنې لرم:

چې حق باید حقدار ته وسپارل شي او لکه د تېرو حکومتونو د دروغجنې وروري او مساوات تر نامه لاندې د هېواد د مطلق اکثریت (پښتون) کام فرهنګي او ژبني امتیازات د بې تفاوتۍ په ډنډ لاهو نه کړي.

پښتو ژبې ته چې د پېړیو په اوږدو کې ورته څه التفات نه دی شوی خپله خاصه پاملرنه وکړي او د یوه ژوندي څلو ښښت ملیونیزه ټبر د ژبې او د ګران هېواد افغانستان د ملي ژبې په توګه یې درناوی پرځای کړي. په دې هکله یوه خاطره را یاده شوه او هغه دا چې په جرمني کې مې یوه سپین ږیري هېوادوال ته وویل چې کله به له خیره وطن ته ځو؟

نو په ځواب کې یې راته وویل:

کله چې نور راته د کابل په کوڅو کې څوک ((افغان غول)) نه وایي.

اوس هم ببرته د ادب نړۍ ته! لکه څنګه چې ما ستا شعرونه لوستي اکثره په ملایمه، نرمه، پسته او

خوږه شاعرانه ژبه لیکل شوي، په شعر کې له اغزنې او قهرجنې ژبې څخه کار نه دی اخیستل شوی، ستاسو ددې بري راز په څه کې دی؟

زه نه پوهېږم چې دا بری دی او که ماته خو زه فکر کوم ددې وجه به دا وي چې زه په خپله همدغه شان یو انسان یم او زما په نظر شعر په خپله همدغه شان یو مولود دی او باید وي.

بله وجه یې کېدی شي دا هم وي چې زه د سکوت او زندان د زمانې شاعر یم او د هغې زمانې د شعرونو غټه تقاضا همدا وه ځکه چې له دې بغیر یې بیا د چارواکو له نازک خاطر سره ټکر کاوه او د دغه ټکر سزا بیا دا وه:

چا وې چې ډلګی د لېونو څه شوه
ځینې یې ړانده شوه ځینې ژبه پرې

اوسنی ځوان ادبي بهیر څه ډول ارزوئ او د پرمختګ او نوښت لپاره یې څه وړاندیزونه لرئ؟

اوسنی ځوان بهیر له هغو مشکلاتو او کړاوونو سره سره چې ورپېښ دي تر ډېره د انسان زړه ته ډاډ وربښي. خو باید له یاده ونه باسو چې سوچه ادب او نړه شعر ته زمور واټن د پخوا په تناسب یو ګام هم نه دی رالنډ شوی، لیکوال او شاعران مو هماغه د پخوا په شان د شهرت او کتابونو چاپولو په مسابقه لګیا دي.

د خپل شخصي ادبي ژوند يوه ترخه او يوه خوږه خاطره راته ووايه؟

خوږه خاطره همدا اوس ياد ته نه رائي، ترخه خاطره دا چې تر ډېره عمره وروسته همدا تبر کال زه په دې وپوهېدم چې زما پلار محترم زما د شاعرۍ مخالف دی.

د ازاد شعر په باب ستاسو خيال څه دی، پښتو کې د هغه حال او راتلونکی څه ډول ګورئ؟

زه ازاد شعر ته خاص عقيدت لرم او په پښتنو کې ورته يوه ښېرازه راتلونکی وينم او هيله من يم ازاد شعر په پښتونخوا کې داسې ريښې وکړي لکه غزل.

او وروستۍ او شلمه پوښتنه مې دا ده چې د خپل هېواد او ولس د ښېرازۍ لپاره دې کومې هيلې په زړه کې وي هغه راته په لنډيز سره څرګندې کړه؟

زه هيله من يم چې ډېر ژر به مو ګران هېواد افغانستان د سولې او نېکمرغۍ په لمن کې سا واخلي، د بيا ودانۍ کار يې په ډېره چټکۍ پيل او په علمي، ادبي، سياسي او فرهنګي ډګرونو کې له نړيوال کاروان سره همګام او پرديس افغانان ببرته خپل وطن ته راستانه شي او په لرې راتلونکې کې مې دا هيله ده چې افغانستان خپلې طبيعي پولې راخپلې او د يوه هوسا او سر لوړي افغانستان د جوړېدو پر لوري ټول افغانان لاسونه سره ورکړي.

نه بدلېږمه افغان یم څو چې یم
زه د ګران افغانستان یم څو چې یم

استاد حبیب الله رفیع د افغانستان لوی لیکوال او څېړونکی دی. پر ۱۳۲۴ل کال د افغانسان د وردګو ولایت د سیداباد په ابدره نومي ځای کې زېږېدلی دی. په دیني مدرسو کې تر زده کړو وروسته یې په کابل کې د دارالتالیف د تاریخ ټولنې، فوکلور ټولنې، پښتو ټولنې د پښتو څېړنو او د افغانستان د

علومو اکاډمۍ د غړي په توګه دنده سرته رسولې ده. یو وخت یې د ((پوهنه)) ، ((اریانا))، ((زېری)) او ((فوکلور)) خپرونو کې د مهتمم، مرستیال او مدیر په توګه هم دنده اجرا کړې ده. تر مهاجرت وروسته یې په اسلام اباد کې د افغانستان د جهاد ثقافتي شورا او په پېښور کې د افغانستان د جهادي څېړنو د مرکز، د افغانستان د کلتوري ټولنې، د افغانستان د تاریخ ټولنې او د افغانستان د مرستو مرکز د غړي په توګه کار کړی دی. دغه راز یې ((افغان جهاد))، ((قلم))، ((سپېدې))، ((افغانستان))، ((تلوسې)) او ((تعاون)) په مجلو کې د لیکنې ډلې د غړي او مدیر په توګه دنده ترسره کړې ده.

استاد رفیع (۱۱۰) ټوکه منظوم، منثور، تخلیقي او څېړنیز اثار لري چې د ببلابېلو علمي موسسو له خوا چاپ شوي دي. او نور هم پر علمي او څېړنیزو کارونو بوخت دی. مورد دهیلې مجلې په دې (۱۳۷۸ل کال ۲) ګڼه کې له ښاغلي حبیب الله رفیع سره مرکه کړې چې ستاسو پام ورته را اړوو:

اجازه راکړئ تر هر څه وړاندې ستاسو په ژوند ون کې د نوي بدلون (بهر ته تګ او ببرته راتګ) په اړه پوښتنه وکړم، ددې کار بنسټیز لامل څه و؟

ماته په ټبرو شلو کلونو کې بهر ته د تلو ګڼ چانسونه میسر وو، تر هر ځای وړاندې ناروې ته د تلو زمینه راته برابره وه، په ۱۳۶۵کال د مصر په راډیو کې د مصر د دولت له خوا رسماً د پښتو نطاق ټاکل شوی وم، خو تر دوو میاشتو وروسته ببرته راستون شوم، په ۱۳۶۸ کال امریکا ته یوه میاشت رسمي مېلمه وم او دوستانو راته ویل چې پاتې شه، زه ببرته راغلم، البته کاناډا ته مې د تلو توسن دا و چې په پېښور کې دوه درې کاله زما دوه زامن سره له دې چې لوړې نومرې یې درلودې د لوړو زده کړو له کولو نه بې برخې شول، زه د هغوی د زده کړو په خاطر ولاړم او د خپلو کارونو د کولو لپاره ببرته راغلم.

په لویدیزه ټولنه کې دې ځان څنګه احساس کړ؟

زما له نظره انسان هغه کب دی چې د خپل کلتور په سیند کې ژوند کوي، نو څوک چې د خپل کلتور له سیند نه ووزي له همداسې یوه حالت سره مخامخ کېږي، ما همداسې حالت درلود د پخوانو تجربو له مخې مې همداسې حالت ته د څه وخت لپاره ځان چمتو کړی و.

سره له دې چې تاسو د خپلو خرګندونو له مخې په لویدیزه ټولنه کې خوښ نه وئ، نو بیا ولې مو هلته تګ غوره کړ؟

فکر کوم ددې پوښتنې ځواب به دوو پورتنیو ځوابونو کړی وي.

په لویدیځ کې مېشتېدنه او د هغه ځای تابعیت منل د خپلې ټولنې پر راتلونکي باندې د بې باورۍ او نهیلۍ په مانا نه دي؟

یوه هېواد ته تلل او د یوه هېواد تابعیت منل دوې بېلې پوښتنې دي، ډېر داسې افغانان شته چې پنځلس شل کاله وړاندې بهر ته تللي، خو د بل هېواد تابعیت یې نه دی منلی او زه خو اصلاً ټول عمر دا تصور هم نه لرم، چې افغاني تابعیت پرېږدم.

نه بدلېږمه افغان یم څو چې یم زه د ګران افغانستان یم څو چې یم

د کاناډا په باب باید دا هم درته څرګنده کړم چې هغه هېواد د مهاجرو ټولنه ده او د حکومت او قانون جوړولو کار یې هم د مهاجرو په لاس کې دی، هغوی داسې قانون جوړ کړی چې هر کاناډا ته تللی کس کولای شي د خپل اصلي تابعیت په ساتلو سره کاناډایي تابعیت هم ولري. زه په مونټریال کې اوسېدم، دا د فرانسویانو سیمه ده او د کیوبک په ایالت کې لس ملیونه فرانسویان ژوند کوي تر دې چې دوی د خپل ایالت لپاره خپلواکۍ هم غواړي خو دوی ځان ته فرانسوي کاناډیز وایي او د خپل اصلي تابعیت له ساتلو سره کاناډایي شوي دي. دا یوه یادونه وه زه اصلاً ددې نیمه تابعیت ترلاسه کولو نیت هم نه لرم او له همدې امله په ټریول ډاکومنټ (سفري سند) مسافرت کوم.

تاسو ته ښه څرګنده ده چې زموږ په ټولنه کې اوس د پوهې او هنر خاوندان او یا قلموال د استهلاک، اختناق، سکوت، شاتګ او د ډول، ډول فزیکي خطرونو له ګوابښ سره مخامخ دي، خو که لویدیځ ته لاړ شي مانیز او کلتوري ژوند یې مسخه کېږي خو د فزیکي ژوند د ښېرازۍ امکان یې شته، نو ستاسو په اند په دې دواړو لارو کې باید کومه یوه غوره شي؟

دا سمه ده خو اصلي خبره داده چې دا شل کلن ناورین خو عام ولس پر ځان نه دی نازل کړی ددې په راوستلو کې خو د همدې لوستو او روزل شویو کسانو لاس و چې عام ولس یې په سرو لنبو واړاوه، هره ډله خپله تجربه پرې کوي، بیا دوی تښتي او ولس په اور کې پرېږدي، خلقیانو او پرچمیانو به چې د امپریالیزم جهانخوار په کلمو خوله شلوله نن د همغه امپریالیزم په غېږ کې خپل عیش او عشرت کوي، اخوانیان چې غربي ټولنه به یې د فساد ځاله بلله نن همهغې د فساد ځالې ته ور زغلي او داسې نور روښنفکران او روښنفکرنمایان هم یاد مې دي له اروابنساد پوهاند ډاکټر سید بهاءالدین مجروح نه بي بي سي پوښتنه وکړه: ته چې په پښور کې ژوند او کار کوې د خطر احساس درسره نه شته؟ هغه په ځواب کې ورته وویل: زه ددې خوار ولس په پیسو روزل شوی یم که د مرګ

خطر وي هم زه به د دوی په څنګ کې وم او د دوی لپاره به کار کوم، تاسو ولیدل چې همداسې وشول او د خپل ملت په څنګ کې یې قرباني ورکړه. ګڼ شمېر هغه افغانان چې ملي احساس یې ژوندی دی په خارج کې هم آرام نه دي او متاسفانه له راز راز روحي فشارونو سره لاس او ګرېوان دي. زما نظر دادی چې زمونږ ټولنه د بدلون او د وضعې د تغیر لپاره خپلو روزل شویو زامنو ته اړتیا لري نو بهر ته د تلو د هڅې پر ځای باید د حالاتو د بدلېدو لپاره هڅه وکړو:

چې په لږه ګرمۍ شا کاندي و ګل ته
له دې بې وفا شبنمه ولې نه مرم؟

پورتنۍ پوښتنه عامه ده خو بې انصافي به وي که مونږ د یو شمېر هغو لویدیځمېشتو افغان فرهنګیانو او فرهنګپالو خدمتونه هېر کړو چې د څو کلونو په بهیر کې یې ترسره کړي دي. دا لیکوال اصلاً د فکري بلوغ او پوخوالي په پړاو کې هلته لېږد بدلي نو ځکه خو یې ذهني مقاومت زیات دی خو د دوی بل نسل ته د مسخه کېدو زیات ګوابنونه شته.

تاسو د دوی او د دوی د راتلونکي پښت په باب څه نظر لرئ؟

زه په دې برخه کې ستاسو په شان خوشبین یم، دوی کار کړی خو انفرادي اویستوی دی، له دوی نه هیله دا وه چې یو لوی نړیوال سیاسي، کلتوري او اقتصادي بهیر یې را روان کړی وای او د افغانستان د وضعې د بدلون لپاره یې د نړیوال فشار په توګه کار تري اخیستی وای، خو متاسفانه د دوی اکثره فرهنګي کارونه په

هېواد کې د تعصبونو د زیاتولو او د ژبنیو، سیمه ییزو او نورو ناروغیو اور ته د پوکي وهلو په ستنیو ولاړ دي او اکثره یو له بل سره لاس او ګرېوان دي. دوی زمونږ رونړ ځواک دی او باید د هېواد د نجات لپاره په ټوله نړۍ کې ارتباطي کړۍ جوړې کړي او دا لړۍ تر هېواده راوغځوي. پاتې شو راتلونکی پښت، په دې باب ما یوه مفصله څېړنه کړې چې دلته یې نه تکراروم او په لنډیز وایم چې یوه پېړۍ د دریو نسلونو پلار، زوی او لمسي لپاره ټاکل شوې، زمونږ غمېزه اوس ۲۱ کلنه ده چې دولس کاله نور پرې تېر شي د اوسنیو پلرونو نسل به خپل ځای کړوسیانو ته تش کړی وي او په بهر کې لوی شوي کړوسیان به یوازې دومره پوهېږي چې زما پلار افغان و او مسلمان و، بس.

اوس په پېښور او لویدیځ کې د یو شمېر افغان فرهنګیانو ترمنځ د فرهنګي ملګرتیا او کارونو لپاره د اړیکو یو هوایي پل جوړ شوی او د دوی په مالي مرسته دلته د یاد وړ کتابونه چاپېږي، که دا لړۍ همداسې دوام ومومي نو پښتو ادب او د هېواد فرهنګ ته به یې د ګټې څومره والی څنګه وي؟ او بل که چېرې د لویدیځمېشتو مالي مرستې پر همغه مناسب ځای ونه لګول شي نو عواقب به یې څه وي؟

په تپه تیاره کې یوه کمزورې رڼا هم د موخې مخه څرګندولی شي. زمونږ کلتور اوس په همداسې تیاره کې را ایسار دی نو دا ډېر ګټور کار دی او زمونږ د وران شوي او تالا شوي فرهنګ په سپېره شوې ورشو کې نوي بوټي دي چې پوره پاملرنه، څارنه او پالنه غواړي او که خدایه مه کړې دا مرستې بې ځایه ولګـــــولې شي او د شخصي دوستۍ او دښمنۍ او خویشخورۍ په چورلیز کې ولوېږي نو بیا به ډېر ژر دا نوي نیالګي وچ شي او دا پل به ونړېږي.

ډېره ښېنه غواړم. زمونږ ځینې لیکوال د پردې تر شا پر تاسو دا اعتراض او نیوکه کوي چې استاد حبیب الله رفیع د افغانستان یو ستر، هڅاند او زیار کښ لیکوال دی او مونږ تر ډېرو ستړو او لویو لویو کارونو هیله لرو چې تر ده پرته یې شاید د ګوتو په شمېر کسان تر سره کړای شي، خو په خواشینۍ سره چې استاد رفیع پر ډېرو کوچنیو شیانو مصروف دی چې هغه ډېر عادي لیکوال او ناظمان هم تر سره کولای شي لکه د وربښمو هغه چینجي چې په شمېر پوهېږي، ترانې او نښانې، چرس، نسوارو، پوډر او نورو شیانو ته نظمونه او داسې نور... تاسو خپلو مینه والو، لېوالو، پرتاسو حسابوالو او انتقاد کوونکو ته څه ځواب لرئ؟

تاسو پوهېږئ چې پر هېواد يو ورانوونکی سېلاب او توپان راغی چې هر څه يې ولړزول او وران يې کړل، په دې لړ کې زه هم ددې توپان د سرخسنې وم چې دا يو ويشت کاله مې سرګردانه ساتي. ما په هېواد کې يو لوی کتابتون درلود چې په لسګونو زره کتابونه او مجلې او داسې آثار چې زما د څېړنو په درد يې خوړل په کې وو خو زه چې يو ويشت کال مخکې له هېواده راوتلم له دې ټولو آثارو نه مې يوازې يوه کوچنۍ تذکره راسره وه چې په خپل جيب کې مې کښېښوده او راووتلم نو ددې منظم کتابتون له لاسه وتلو سره زما د منظمو څېړنو لړۍ وشلېدله، دلته هم د روزۍ وسيله د کمشنرۍ په سپېشل الاونس (ځانګړې تنخوا) او د تنظيمونو په نوکرۍ کې وه خو ما چې له خپلې خولۍ سره مسلات وکړ د يوه اجازه يې هم رانه کړه، د بازار مزدوري مې هم له لاسه نه کېده، خو د پېښور، د پښتو اکېډمۍ د هغه وخت مشر پروفيسور محمد نواز طاهر راته وويل: زمونږ قلمي نسخې په دوړو او ګردونو کې پرتې دي، دا وګوره، کارډونه يې وليکه، مونږ به د خپلو محدودو امکاناتو په رڼا کې په کارډ دوې روپۍ درکوو، زما لپاره دا کار د زړه د خوښې کار و او په دې توګه مې د يوه محدود جيب خرڅ امکانات ترلاسه کړل او بيا په قلم، افغان جهاد، سپېڅلتيا او تعاون مجلو کې د کار زمينه راته برابره شوه او د خپل ژوند ګاډی مې روان کړ. په دې ترتيب د ژوند سرګردانۍ او د کتابتون له لاسه وتلو د منظمو څېړنو زمينه رانه واخيستله خو بيا مې هم چې څه له لاسه کېدل هغه مې کول، ملي

مفکوره د نبي او کين افراط د فشار له املـه تـر سـخت تهديـد لانـدې وه خو ما له تهديد سره سره دا لاره پالله او پالم به يې.

راغلو دې ته چې زه ولې ماشومانو تـه کتابونـه لـيکم، زمـا لـه نظره وړو ته د کتابونو ليکل ووړ کار نه، بلکې ډېر لوی کـار دی او دې تـه زه هغه وخت متوجه شوم چې څلوېښت کاله وړاندې مې په کابـل کـې د مصر په ثقافتي مرکز کې درس وايـه، هلتـه د ماشومانو لپـاره، پـه لسګونو زره کتابونه، مجلې، فلمونه او نور تفريحي وسايل موجود وو خو زموږ ماشومان په مطلق ډول محروم وو او يوازې د کوچنيانو ړېغ او د وړو انيس هغـه وخت پـه کابـل کـې خپرېدل زه هـم هغـه وخت وهڅېدلم او د ماشومانو آثار به مې له عربي څخه ژباړل او په افغاني خپرونو کې خپرول او دا اوسني چاپ شوي آثار مې لکـه تمـه، وو نـه وو، د وړو هېنداره او نور د هغه وخت دي او دا زه خپله دنده ګڼم چې مـوږ خپلـو ماشـومانو تـه پـر درسـي کتـابونو سـربېره بايـد نـور بوختوونکي آثار هم ولرو نو ځکه د ماشومانو لپاره د اثارو ليکل يوه لويه ملي اړتيا ګڼم او ان که ما له نورو کارونو نه باسي هم زه به دې کـار تـه ادامـه ورکـوم او هيلـه لـرم داسې ورځ راشي چې زمـوږ محروم ماشومان په خپله ژبه کې له خپلې سويې سره سم خروارونه، خروارونه کتابونه ولري.

همدې پورتنۍ پوښتنې ته ورځېرمه يوه پوښتنه داده چې دا هم وخت نا وخت مطرح کېږي او د پرتلنې بڼه لري هغه دا چې ستاسو مينـه وال او لېوال وايـي

چې مورد څېړنې په برخه کې پر رفیع صاحب او هېواد مل صاحب زیات حساب کوو. هېواد مل صاحب په پښتور کې د څو کلونو په بهیر کې د نورو کارونو ترڅنګ دوه ستر کارونه ترسره کړل؛ ((په هند کې د پښتو ادبیاتو د ایجاد او ودې پراوونه او د پښتو نثر اته سوه کاله)) اثار یې چاپ کړل، خو استاد رفیع دې ته ورته کارونه ونه کړل او یا یې کړي چاپ کړي یې نه دي، تاسو په دې باب څه نظر لرئ؟

د خپلو څېړنو د منظمې لړۍ د شلېدلو په باب مې بره معلومات درکړل، خو زما او د ګران هېواد مل صاحب پر تلنه ناشونې ده، دی چې یو کار شروع کوي کلکه ملا ورته تړي او د کار تر پای ته رسولو پورې ملا نه پرانیزي خو زه بیا بوالهوس یم، یو کار شروع کړم هغه لا سر ته نه وي رسېدلی چې بیا بل کار ته لاس وغځوم، په دې ترتیب ګڼ کارونه کوم خو ټول نیمګړي پراته وي، ډېر کارونه هېواد مل صاحب د لرګي په زور راباندې ترسره کړي دي خو بیا هم په تېرو شلو کلونو کې ببخي بې کاره نه وم یو شمېر کارونه مې کړي چې ځینې چاپ او ځینې ناچاپ دي. په متنونو کې مې د ((دبیر دانش)) په نامه د کلیلې د منې یوه پښتو ژباړه په دوولس سوه مخونو کې تهیه او پښتو اکیډمۍ خپره کړه چې پراخه مقدمه او ګڼ تعلیقات لري. د اخوند احمد ((ورک زوی څنګه پیدا شو؟))، د خوشال بابا

((فالنامه)) او ((وصیت نامه)) هم هغه متنونه دي چې چاپ شوي. همدا راز د پښتو اکیډمۍ قلمي نسخې او د پښتونخوا او دنیا په کتابتونو کې پښتو قلمي نسخې دوه پیړۍ کتابونه دي چې چاپ ته چمتو دي، ((افغاني خپرونې)) یو بل تاریخي تحلیل دی چې د چاپ انتظار باسي او همدا راز په افغانستان کې د ښځو د زده کړو، د عصري زده کړو او لویې جرګې په باب مې دا سې رسالې لیکلي چې هېواد مل صاحب راته چاپ کړې دي د افغانستان لنډ کی تاریخ پنځوس زره کاله په پنځوس پانو یو بل اثر دی چې ځوانانو ته لیکل شوی او همدا سې د تمدن سوغات هم در واخلئ او نورې ګڼې رسالې خو بیا هم لکه تاسو چې وویل د منظم څېړنیز کار لړۍ مې شلېدلې ده او د خپلې ژبې او فرهنګ لپاره لېونۍ تلوسه لرم چې ډېر کار وکړم خو:

کله زه، کله مې یار، کله ریبار سست
ځکه شو زما د مینې کاروبار سست

لکه څنګه چې موږ او ځینو نورو لیکوالو ته څرګنده ده، تاسو د خپلو لیکنو او آثارو د خپراوي تر څنګ د ګڼ شمېر نورو لیکوالو آثار هم خپاره کړي او خپروئ یې، ددې آثارو سمون، ایډیټ، توري لوستنه او چاپ خورا زیات زحمت غواړي،

زما په اند دا کار یوه لیکوال ته د پر زیان رسوي. تاسو ته دې کار څومره زیان اړولای او دا مسئله څنګه ارزوئ؟

دا ربښتیا هم ګران کار دی خو زما دوستان تر دې هم راباندې ګران او زورور دي، نه نه شم ورته ویلای ځکه دوی ته څرګنده ده چې زه د کتاب د سمولو او چاپ په برخه کې نهایي احتیاط نه کار اخلم نو ځکه رانه غواړي چې کتابونه یې ورته چاپ کړم او هم د مړو مشرانو او استادانو پر ځان حق ګڼم چې آثار یې چاپ او ټولنې ته وړاندې کړم، ته پوهېږې چې دمینې د نړۍ هر څه خوندور وي، دا زما مینه ده، ماته په خپله ژبه د یوه کتاب زیاتون که زما وي یا د بل چا یو ډول ارزښت لري نو ځکه زه دا ټول کار بولم او ځان ته یې زیان نه ګڼم!

اوس، اوس پر کومو فرهنګي کارونو بوخت یاست او راتلونکی فرهنګي پلان مو څه دی؟

اوس مې د افغانستان د فرهنګي خدمتونو اداره فعاله کړې او هیله لرم له دې لارې خپل فرهنګ ته د خپلو او د نورو درنو لیکوالو د آثارو د خپرونې له لارې څه نا څه خدمت وکړم. زما په خپلو ځانګړیو کارونو کې د پښتو نه، لس تاریخي متنونه شامل دي چې چاپ ته یې له سریزو او نښلونو سره تیاروم چې په اکثرو کې یې نوي تاریخي حقایق او خبرې شته.

یو لیکوال څنګه کولای شي د فرهنګي او اقتصادي لېوالتیا ترمنځ اندول وساتي، فرضاً که اقتصادي لېوالتیا زیاته شي د لیکوال فرهنګي کار او د هغه اخلاقي شخصیت به څومره زیانمن کړي؟

دا په زړه پورې پوښتنه ده، یو لیکوال چې فرهنګي کار ته لاس اچوي لومړی هدف یې باید فرهنګي خدمت او د خپل فرهنګي کار ارزښت او د کیفیت لوړوالی وي، د پیسو ترلاسه کول یې باید ضمني اړخ وي او که فرهنګي کار د پیسو ترلاسه کولو لپاره کوي نو بیا ښه داده چې یوه بل مستقیم تجارتي کار ته لاس واچوي ځکه په دې صورت کې یې کار کیفي اړخ له لاسه ورکوي او اخلاقي شخصیت یې زیانمن کېږي.

په فرهنګي کار کې صداقت او جرئت څنګه ارزوئ؟

فرهنګي کارونه داسې کارونه دي چې تر پردې لاندې نه کېږي هر څوک چې هر څه کوي د ټولنې له سترګو نه پټېږي زما له نظره د صداقت او جرئت ترڅنګ لېونی مینه هم غواړي او ملي بصیرت هم.

په ځینې ملي مسایلو او لیکنو کې له ډېر احتیاط نه کار اخلئ دا احتیاط د مضر احتیاط له کبله دی او

کـه نـه د يـوه پـوخ سـنجول شـوي فکـر او عقيـدې لـه مخې؟

ستاسو پوښتنه ډېره واضحه نه ده خو څرنګه چې په دې برخه کې مو په خوله ډېر بحثونه سره کړي نو ځکه غواړم په ډېر وضاحت ځواب درکړم او هيله لرم چې په چاپ کې څه ترې کم نه شي.

يون صاحب ستاسو د ژوند ليک له مخې تاسو يو کلن واست چې ما د ملي سياست او ملي ايډيالوژۍ په ډګر کې قدم ايښی او دادی پوره دوه ډېرش کاله وتلي چې پردې لاره روان يم، په دې لاره کې نه زه ويرېدلی يم او نه مې مضر احتياط کړی، ما په ۱۳۴۸ل کال کې دا ټوټه ليکې وه:

مـنم وژلی مې شې خو چوپ کېدلی نه شم
لـه خـپل مـلي مـرامـه هـېڅ تېرېدلی نه شم
د خپـل مـلت پـه مـخ کې قرباني فـخر ګڼم
سر مـې بخښلی شمـه، حق مې بخښلی نـه شم

چې بيا څو ورځې وروسته بندي شوم، يو ځل بيا هم د زندان مېلمه شوم، کمونستانو هم په همدې جرم(؟) زندانې کړم او دلته په پېښور کې مې هم دا شل کاله د همدې ملي مفکورې په درلودلو د ښيو افراطينو له خوا شپې ورځې ترخې وې او په هېواد کې ستمي حکومتونو هم په کاږه نظر راته کتل. زما له نظره افغانستان د ټولو قومونو ګډ کور دی، د افغانستان ملت له ټولو قومونو نه جوړ دی، زه هر هغه څوک چې د افغانستان ملي ګټې، ملي خپلواکي او ملي وحدت ورته ګران وي افغان بولم، زه من حيث القوم د افغانستان يو قوم هم خاين او پردی نه بولم او من حيث الفرد هر څوک چې خيانت

کوي که پښتون وي، تاجک وي، ترکمن وي، ازبک وي، هزاره وي يا بل څوک خاين دی. په تېرو کلونو کې چې چا د ژبنې، سمتي او قومي انتساب په نامه انسان وژنې او جنايتونه کړي سره له دې چې دوی دا کارونه د يوه قوم د نمايندګۍ په نامه کړي خو زه دوی د قوم نماينده ګان نه ګڼم او نه د دوی جنايت يوه قوم ته منسوبوم، زما له نظره پښتو د افغانستان ملي ژبه ده او زه يې د پښتو د يوه ليکوال په صفت خدمت کوم، همدا راز دري هم د هېواد يوه رسمي ژبه ده او زه هيله لرم چې دري ليکوالان يې خدمت وکړي، همدا راز زه د بشري حق له مخې غواړم چې د هېواد د نورو ګڼو ولسي ژبو ويونکي ماشومان په خپلو مورنيو ژبې خپلې لومړنۍ زده کړې وکړي او سيمه ييز راډيو، تلويزيون او اخبار د دوی په ژبو خپرونې ولري. زه د پوهاند سلطان شاه همام دا نظر هم غندم چې پښتانه افغانستان ته د هند له سيول نومي کلي نه راغلي او د تاجيکانو د وطن اشغالوونکي يې بولي او د ښاغلي سمسور افغان دا وړانديز هم ردوم چې تاجيکان د پښتنو په سيمو کې وېشل او د دوی ژبه ورکول غواړي، همدا سې د بېرې تبعيضي نظر يې شته چې زه يې د ګران هېواد په زيان ګڼم او په واز کومي يې تردي دوم زه مضر احتياط نه کوم، بلکې له افراط او په افغانستان کې له هر راز ويشاکي فکر سره مخالف يم او دا لاره ما په پاخه سنجش او د مالي او ځاني قربانيو په بدل کې ځان ته ټاکلې او:

((په دې لاره به روان يم څو چې يم !))

او په همدې ورځو کې مې ان شاء الله د ((ملي زاويه)) په نامه يو کتاب راوتونکی دی چې دا مسايل په کې څېړل شوي او زما د ۳۲ کلونو وړاندې مقالې هم په کې شته.

په فرهنګي کار کې ستاسو د هڅونې او ملاتړ له پلوه له پښتنو څخه خوښ یې او که نا خوښ؟

په دې لاره کې د افرادو له نظره له ورینو تندیو سره هم مخامخ شوی یم او له وړینو تندیو سره هم، د ځینې کسانو له خوا د بښمنۍ هم راسره شوې، مخه مې هم نیول شوې روا حقوق مې هم رانه ترورل شوي او د سیمه ییزو تعصبونو بنکار شوی هم یم، بالمقابل مهربانه او زړه سواند دوستان او استادان مې هم درلودل چې هڅولی او نازولی یې یم او من حیث المجموع پښتنو او افغانانو زما کار ستایلی او زما عاجزانه او مخلصانه کار ته یې د قدر په سترګه کتلي دي.

لویې فرهنګي او ملي هیلې دې کومې دي؟

محرومیت او د نعمت زوال د سړي لوړه او تنده ډېره زیاتوي زما لویې ملي او فرهنګي هیلې ډېرې زیاتې دي، لویه ارزو مې داده چې هېواد ارام او بشپړ امنیت په کې راشي او د وران وطن د ودانولو کار په بیړه او چټکتیا پیل شي، د پوهنې لمن په ټول هېواد کې خوره شي او د فرهنګ د ودې لپاره لویې اداري په کار ولویږي او ټول هېواد وال په داسې انرژۍ او مینه کار وکړي چې د جګړې ناولې نخښې نښانې ډېر ژر له هېواد نه ورکې شي او مورږ هم په دې یوویشتمه پېړۍ کې د نړۍ د هېوادونو په نړۍ کې د سیالۍ ځای ولرو، داخو لویې ملي او فرهنګي هیلې دي خو وړې او عملي هیلې مې دادي چې هر افغان له موجودو امکاناتو نه په اعظمي توګه استفاده وکړي او د فرهنګ د ورانې شوې موسسې په دې هوال کې که یوه وړه خښته ایښودلای شي هم، کښېږدي.

ښښنه غواړم یوه بله مسلک ډوله پوښتنه چې حل یې له تاسو نه هیله کېدی شي، په ټولیز ډول یوه لیکنه

باید کومې کچې ته ورسېږي چې د یو ((اثر)) په نوم یاده شي. ایا لس مخیزه، پنځلس مخیزه لیکنه او نور... په هره منځپانګه چې وي او په کتابي بڼه چاپ شي نو اثر ورته ویلای شو او که نه د یو اثر یا کتاب لپاره کوم ځانګړی نورم په پام کې نیول کېږي؟

هسې خو په لغوي لحاظ هره چاپې کتابچه اثر بلل کېږي او مورږ او تاسو یې وینو چې په کتابښودونو کې راځي خو حقیقت دادی چې یو اثر باید تر لیکلو وړاندې د یوه مشخص هدف لپاره لیکل شوی وي، د ټولنې د ستونزو یوه غوټه پرانیستلی شي او په سلو مخونو کې لږ تر لږه پنځه مخه نوې خبرې ولري، که په یوه اثر کې د ټولنې ارتیاوې او خصوصاً نویوالی نه وي او تش تکرار وي تر مادي موجودیت پرته یې زما له نظره معنوي ارزښت نه شته، مورږ ډېر وینو چې یوه ډېره لنډه مقاله تر ډېرو لویو او پنډو اثارو ارزښتمنه او ګټوره وي ځکه چې نوې خبرې، وړاندیزونه او بحثونه لري.

روان فرهنګي بهیر څنګه ارزوئ؟

روان فرهنګي بهیر زما له نظره بڼه او ګړندی دی، ځکه شل کلن ناورین وژونکې فرهنګي تنده رامنځته کړې او په ځانګړي توګه بهر ته تللي فرهنګیان چې د خپلې استوګنې په هېوادونو کې فرهنګي چټک بهیرونه وینې هڅېږي چې د دوی ژبه او فرهنګ هم باید له سکون نه راووزي او یون وکړي نو ځکه دا یون ګړندی دی خو د فلټر کولو عملیه یې غړنده ده، دا کار هم باید له کلتوري هڅو سره عیار شي او د مسوولانه برخورد او فرهنګي ګډو هڅو له لارې دا بهیر پیاوړی، غښتلی او منلی شي.

پښتو ژبې او ادب ته باید د چیغو او نارو سورو پرځای څه وشي؟

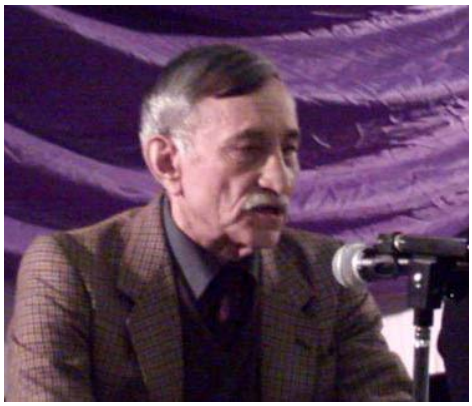
نارې سورې د بړې زیان اړونکي دي، ځکه نارې سورې د ژبې او ادب دښمنان راوینبوي او د روانو عملي کارونو لپاره خنډ کښږي. یو څوک چې په پټه خوله د بړ لږ کار هم کولای شي تر له نارو سورو سره ملـه لـوی کار نه لوی او ګټور دی.

د ځوانو لیکوالو د سالم پرمختګ او هڅونې لپاره کومې لارښوونې او وړاندیزونه لرئ؟

ځوان لیکوال باید مطالعې او اوربدنو ته زیات ارزښت ورکړي، د لیکلو په را منځته کولو باید ځان ته مغرور نه شي چې ګواکې ډیلی یې فتح کړی دی، تل باید هڅه وکړي او د خپل هر کار په باب داسې قضاوت وکړي چې کار مې نیمګړی دی او باید د بشپړتابه هڅه یې وکړم. د ملي اړتیاو، وړتیاو او ملي ګټو په رڼا کې لیکل وکړي او خپلو هبوادوالو ته داسې نسخې وړاندې کړي چې شته ټپونه پرې پټې. شي نه دا چې نور ټپونه تري وزېږي. زما له نظره ځوان نسل د انقلاب نسل دی چې له دې ډلې څخه ځوان لیکوالان هم دي، تبرو شلو کلونو دومره پېښې لیدلي چې تبرو زرو کلونو نه دي لیدلي، نو ځکه دوی په لږ عمر کې له ډېر څه سره اشنا شوي او باید له دې هر څه نه پند او عبرت واخلي او د خپلې ټولنې په ګټه یې د خپل لیک په لمنه کې راونغاړي.

په مینه او مننه

پوهاند زیارد پښتو لیکنې
او ژبنې معیار مخکښې

دغه مرکه مالـه نـن څخه نږدې شل کالـه مخکـې (هغـه وخـت چـې زه د پوهنتـون د درېیم ټولګي محصل وم) له استاد زیار سره کـړې وه او د همغـه وخت د غوښتنو اوظرفیتونو څرګندونه کوي. دا مرکه (اسـتاد زیـارد پښـتنې فرهنـګ یـو ځلانـد سـتوري) کتاب کې چې پر ۱۳۷۲ ل کال په لاهور کې چاپ شوی، خپره شوې ده. دا دی د دې مرکو په لړ کې دا هم خپروو:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما څو ځایه ستا د ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شویو کتابونو پر دوو تنو (پښتیو) او ژوندون مجلې د

۱۳۶۷ل کال په ۴ ګڼه کې خپاره شوي دي، ستا د خپلواکو څړنیزو ،ژباړیزو او زېرندویزو(تخلیقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او لیکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوي، خو زما د لرې ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېرې کوي، خو ستا د ببلابېلو لیکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د کلکسیونونو د نشتوالي او نیمګړتیا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرګون څه دی؟

ځواب: څنګه چې زما د ببلابېلو لیکنو(مقالو) شمېر هم زیاتره په ژورنالیستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې له ۱۳۳۸ ل کال څخه مې تر ۱۳۴۵ ل کال پورې د هېواد ورځپاڼې د خبریال په توګه زښتې ډېرې لیکنې خپرې شوي، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسیونو نشتوالی او نیمګړوالی یې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسیونونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د مننې سر خوځاوه. ځکه ښه مې په یاد دي، چې د ۱۳۳۸ ل کال له ژمي بیا د ۱۳۴۱ ل کال تر پایه د هېواد ورځپاڼې یوه ګڼه هم بې زما له لیکنې خپره شوې نه ده. آن داسې وخت راغلی، چې په ببلابېلو پور نومو(لکه مزینه وال، اخترخبل...) مې پکې تر درو لیکنو هم خپرې شوي دي؛ یو راپورتاژ، یوه مرکه او یا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه یو ښاري

خبر خو به مې بې نومه هم پکې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوي وي، نو یوازې په نومورو درو کلونو کې د ژورنالیستیکو لیکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسر باری شوي دي او دغه راز ژورنالیستیک فعالیت مې لږو ډېر تر دې دمه را رسېږي.

زه دا باتې نه وهم چې گوندې زما ټولې ۱۱۰۰ لیکنې دې یو مخیزه علمي او څېړنیزې وي، دغه راز په پورتنۍ شمېر کې زما ځینو هغو لیکنو هم غبرگون (دو بیلکیت) موندلی، چې په علمي سیمینارونو او غونډو کې مې اورولي او بیا وروسته په اړوندو غونډو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او یا لکه ژبني هغه چې یوه زیاته برخه یې په ((لیکلار)) او ((ویې پوهنه)) کې راغلې ده.

نو واړه واړه مطلبونه لکه سریزې، یادښتونه، کتنې، ارزونې یا تقریظونه هم په پورتنۍ شمېر کې راځي، چې پر ځینو علمي تېزسونو او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم باید ووایم چې زما د لیکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې لیکنې مې همداسې روانې دي.

هرگوره، زما ادبي زېرمې (تخلیقات) تر نومورې شمېر دباندې دي، چې تا هم ورته ځانته جلا څېرکی ورکړی دی.

۲- پوښتنه: ستاد ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لګي، په دغه باب موځه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېړه نه دی)) ترڅوچې پوهاند حبيبي ژوندی و، داحق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه ديوافغاني ليکوال او پوهاند په توګه په ټول افغاني فرهنګي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينګ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانګو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنګوالی (کيفيت) هم په برخه و، خو تر ده وروسته په ټوله پازوالی (مسوليت)، په نورو مړو او ژوندیو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه د پاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالوسره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا گز دا ميدان!))، ((که شپه تياره ده، منې په شماردي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ توکه هغه ډګر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي، چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ ګړدودونو مې ترسره کړي دي او دچا خبره يوازې څېړنيزه او ډيتايي بڼه لري، همداسې مې څرمه (ضمني) فولکورکې څېړنې هم درواخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلای شم، چې ما د دغو اومو توکو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هغه مهال کارنده برخه اخيستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړيزې استوګنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کيفر سره يوځای کړې

ده او هر ټوک به يې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راوځي(د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې پر خپل ځای کې څرګندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنيو ليکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنيو ډيتاوو څخه تل ګټه اخيستې او زما د ژبنيو او فولکوريکو څېړنو يوه غوره سر چينه بلل کېږي.

که ځينې راسره رخه لري او د ((ملي ريکارډ)) خبره پرې بده لګي، نه يې ته خوله تړلای شې او نه زه. دغه رخه يوازې له دې سرچينه نه اخلي چې ګوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه نا باندې والي تومنه اخلي چې دوی يې زما له خوا د ((پښتو ليکنې معيار)) او ((ازاد شعر)) له راپېل کړي غورځنګ او بيا نه ايلېدونکي انتقادي لوښي سره لري. له اروابنا د حبيبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اوربدلي دي چې ته د ځانګړې سياسي او فرهنګي تګلارې له کبله تل ((چپي)) پاتې شوی يې او همدا نا ړامه او نه ايلېدونکی چپي دريځ دې د لوړو دولتي څوکيو لپاره خنډ ګرځېدلی دی، ايا د ا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زياته کړم ، کله چې په ناڅاپي توګه يوې لوړې څوکۍ ته رسېدلی هم يم، د همدغه دريځ له کبله تر يې نه يوازې بېرته ژر لرې شوی يم، بلکې جزا مې هم ليدلې ده، يا زندان ته تللی يم او

بهر ته د خپلې ګروهې او دريځ، يا په بله وينا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) لپاره مې د څوکې، بلکې د ژوند پروا هم ساتلې نه ده.

زه به هېڅکله داسې شرايطو ته سر نښکته نه کړم چې زما د ځانګړې سياسي او فرهنګي ټکلارې او ټاکلي دريځ په بيه پريوځي. نبايي ډېر فرهنګپالان لږ و ډېر دغه راز نه ايلېدونکی دريځ ولري، مګر ما په کړن کې زياته کړې ده او چا ته مې شک او خوخشه پرې ايښې نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند درښتينې څېړې په ځلونه کې زما نارامه او بې پروا ((زړورتيا، او رينښتينتابه) بس دي، چې د وخت واکمنان راباندې کومه پوړې او څوکې ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنګه چې تا ويلي دي ((ليکوالي زما د ژوند يو نه جلاکېدونکی ټوک دی)) همدا اوس زما د منګ په اندول ستا روغتيايي حالت ښه بربښي، ايا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پايه پورې پر ځان ومنئ !؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هيله لري، په پوره روغتيا سره يو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نيمګړې هيلې او ارمانونه د بري تر بريده ورسوي، مګر له ما سره د روغتيا او ژوند اوږدتيا هيله د همدې لپاره ملګرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ سا پورې لږ تر لږه نوموړی شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بيا يې د جهاني فرهنګ تاريخ ته وسپارم.

هر ګوره، له دې سره به زما ټوله کارژمني خړوبتيا ونه مومي او غواړم ددغه اوډوني (تدويني) کار تر څنګه په درو ګونو (څېړنيزو، ژباړيزو او زېرندوييزو) ډګرونو کې هم خپل نه سترې کېدونکی کارو زيار پر مخ يوسم. په ځانګړي ډول په ناپيلې (منشورې) زېرنديزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او يادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستی سره ورته د لنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتيانه وبښم، هغه هم په دې آړ (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو ليکنې معيار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنګ يو غوڅ بشپړتيايي پړاو ته رسولی وي، دا اګاهانه او نا اګاهانه ((مخالفينو)) غوږونه دې کانړه وي!.

۵- پوښتنه: ځينې کسان وايي: ((استاد زيار په خپله علمي، ادبي او همدارنګه سياسي تګلاره کې له ښندې (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وايې؟

ځواب: په يوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتنې ټولنه کې هر نوی ټولنيز او فرهنګي بدلون او غورځنګ هرو مرو له نابانديې سره مخامخېږي او ذهنيتونه راپاروي که به څه هم د دغې نابانديې او پارونې آر لاملونه (اصلي عوامل) ساده نالوستي پرګنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي ګټو په پار د دغو پرګنو له ساده ګيې او نالوستيې ناوړه ګټه اخلي. د ساري په توګه د ثور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز

شاتګ پالو او ځانساتو((روښانداتو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنګي بدلون یا اوښتون خو چې د ټولنیز اوښتون یو نه جلا کېدونکی ټوک بلل کېږي، بیا په ځانګړي او سیده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډ وځنډ سره مخامخېږي، له کلو راهیسې چې ما د ((پښتو لیکنې معیار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته را ګومارلې دي، د وخت پښتو ټولنې ټیکه والو راپسې د مخالفت بېرغ را پورته کړی او هماغومره پلویان یې د ځان ملګري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملګري کړي دي، نودا څرګنده وه چې هغوی دغه غورځنګ د خپلې ټیکې لپاره خطر انګېره او څه یې چې له لاسه کېدل، ډډه یې تري ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاګند بس و، چې د ((ژبنې معیار)) جاج له ((ژبنې تصفیې(پیورېزم))) سره په سپسته یې توګه ګډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اګاهانه یا نا اګاهانه زما او زما د لارو پر ضد راوپاروي. (د دغې ربړې په باب زما اړوند لیکنې او کتابونه هم په پام کې ونیسئ، همداسې دنوي او ازاد پښتو شعر هاندوهڅې هم در واخله چې په راورستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته یې ګوره چې تر پایه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملګرتیا کوي او یوازې څو زوړ خوښې مې مخې ته ودربږي. د پښتو ټولنې د وخت ټیکه وال چې له لږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په میراث پاتې دي. سره له دې چې د شعر او شاعرۍ سره دومره سر و کار هم نه لري، خو بیا هم له دغو زوړ خوښیو سره خپل پخواني ګرومونه

(کمپلکسونه) ګډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وایي، نور به راته څه ووایي. په سیاسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بیا هم تر بل هر چا زیات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی ببلابېلې سیاسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ماسره او خپله د ((اپولوتیستانو)) په توګه د خیر پر غوندې کښي. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سیاسي غورځنګ کې د ((عدم تشدد)) لار نیولې وه، بیا هم ګوډاګیانو ورته همدغه ټکی پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه یم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو دیموکراتیک ګوند)) غړی پاتې شوی یم او د دوران سازې ایډیولوژۍ یو سخت پلوی، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې یې په ببلاریو پیل وکړ او زه یې هم په زندان وسپارلم. تر شل میاشتني زندیو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه ((پرچم)) ډګر ته راغله او له ((خلق)) څانګې سره یې په سمه سمیا (فیفټي فیفټي) کې درېیم ځلې نیم بندیوالی وکړ، زما پر سترګو هم یو څه رنا راغله او ازاده ساه مې واخیسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې یوه نیمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچمیانو ((امینیانو-تره کیانو)) ضد سیاست د ټولو پښتنو پروړاندې را واخیست او د انتي پشتونیزم او پرو تاجکیزم بازار یې تود کړ. ما ولیدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه آشه ښه ده نه ګله، دوی دې وخوري یو تر بله)) او په برلین کې مې د استادۍ په

پلمه خپله استوګنه غوره وګڼله. پر ۱۳۶۵ ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجیب الله د ګوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بیا هم په ګوند کې خپل غړیتوب وساته، خو کومه ورته څپه چې د مخه راپیل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسره د شتو ټولونې سیالي دېړو او چور، غلا او خیانت، جاسوسۍ، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان پخپله د مشرتابه د غړو له خوا شور وزور ومونډ، نور راته په ګوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شریکېدل وبرېښیدل او دهمدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مګر د ((ایډیولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوي به مې د ژوند تر پایه کومه وټه ونه مومي.

له دې کبله بې سیاسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر او ادب هم د ژوند د یوه ټوک په توګه په سیاست پورې تړلی بولم.

۲ پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی، چې ستا لیکلار ډېره ګرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ایا دا انتقاد ترکومه ځایه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وویل، ما پخپله د ((یوې، یوازنۍ، نګه، بشپړه، کره لیکنې پښتو)) یا لنډ ډول ((معیاري پښتو)) غورځنګ راپیل کړی دی، نو باید زما لیکلار د همداسې پېښو یوه څرګندویه ببلګه وي او جوته ده چې زما لیکنې پښتو د نورو غوندې یوه لنډه تنګه سیمه ییزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سیمو، تاریخي متنونو او نویو رغاونو استازي کوي او یوازې په سلو کې

پنځه ویشت پوروړیونه (دخیل لغات) را اخلي. ځکه دنورو سترو نړیوالو ژبو غوندې معیاري پښتو لیکلار هم باید په جوړښتي (ګرامري) یووالي او لغوي رنګارنګوالی ولاړ وي، دا هم باید ووایم چې د دغه انتقاد آره چېرې ده ((که ملحد یم د دښنه یم)) په ادبي زېړونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سرېږه فکري او بدیعي پېچلتیا هم کېدای شي، د انتقاد لپاره پلمه شي، هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېړونه له ګزارش سره همدا توپیر لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځینې پسې شا او ځینې مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زیان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنګه چې مې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرګون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عیني پلوه هېڅ رښتینی پرمختللی غورځنګ بې ګټې نه وي او جوته ده، چې هر راز ناباندۍ یې بې ځایه او بې ګټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل رایاد کړم، بل وړ ځواب ورته نه ګورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غپېږي)) هیله ده چې زما دغه غبرګون ته پخپله ((افراط)) ونه بولې.

۸ پوښتنه: ستا په نظر د یوه لیکوال هغه هم ستا غوندې د یوه ستر لیکوال لپاره په سیاست کې سیده ګډون ښه برېښي او څه ډول؟

ځواب: که یو لیکوال اوبیا ادیب غواړي، پرګنو ته لار پیدا کړي او ټولنیز ګرانښت او منښت یې په برخه شي، باید د خپلې ټولنې په پر مختللې مبارزه کې کارنده ونډه ولري او لا هڅه یې تل داوي، چې په مخکښانو کې ځای ونیسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هېڅ ارزښت نه لري او ((له سیاست سره کار نه لرو یا مو سیاست نه خوښېږي)) پخپله یوه سیاسي خبره ده. داسې کسان هم له سیاسي ګروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو یوه سیاسي لار او تګلار لري او په کړن کې لیدل شوي دي چې تل د پرمختللي سیاست او مبارزې په مخالف سنګر کې ټیکاو لري او د دې لپاره د خپل ارتجاعي سیاسي دریځ د پټولو هڅه یې کړي وي، سیاست او ادب سره نه پخلا کېدونکی بولي او له دې انګروزې سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی یا داستان، ننداریک دی که فلملیک، هرومرو یو سیاسي، یا په بله وینا یو ټولنیز ارمان او پیغام لري، خو که دغه ارمان او پیغام یو خوا له هنري ارمان سره اخښلی را اخښلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختګ او پرمختیایي بهیر سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنې او هنري جولې له پلوه له یوه ښکلا ییز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره یې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتینولي نغښتې وي، هغه زېږندی به په رښتیا سره منښت او ګرانښت ولري او له دې سره به یې زېږندوی هم له دغه ویاړ څخه برخمن وي.

د نړۍ نومیالي شاعران او لیکوال تل پرمختللي او جنګیالي وي. دلته د سیده او نا سیده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه ګوندي غړیتوب وي، نو ((شنې په غلا نه چیچل کېږي))، د یوه تش ((اپولوتیست)) لیکوال یا په بله وینا د یوه ارتجاعي دریځ لید توګې او نړۍ لید لرونکي لیکوال پرمخ د پرمختګ ورشو ډېره لنډه تنګه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر لیدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندې یې منډه تر مړوي پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځینې کسان وایي چې ((د استاد زیار د پښتو پالنې روحیه د ده له سیاسي تګلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې د کوم ناپښتون ملیت یا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنیز او فرهنګي پرمختګ په ګټه ده او له بلې خوا زما له سیاسي تګلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لګوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته لیدل کېږي، آره (منشا) یې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو یا ګوندیانو او ناګوندیانو سره ده چې پښتنو ته د مشرورور یا اکثریت په سترګه نه ګوري، کاشکې دوی له ما سره، نه یوازې د مارکسیستي- لیننیستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنلیو نړیوالو آرونو پر بنسټ استدلال

کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازمېښتکارو لیکوالو په انډول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدیوالی او لوړبینه لرې او له همدې کبله در نه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (د نوي- زوړ) د مبارزې سختې شېبې لیدلي او تر اوسه یې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زوړ خوښی پاتې شم او د ((زړو)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زړو)) څخه ستر لوست اخیستی چې تل یې پر خپلو ((زړو)) ټینګار کړی او د نوي پښت د نوښتونو پرضد درېدلي، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غوړېدا کې خپله نیستي وینې. داسې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلی یم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترګه ونه ګورم، بلکې د استعداد د غوړېدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زړو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسموم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران یم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زوړ شم، فکرو

خیال، هیله او ارمان به مې زړښت ته پرې نږدي او په دې ډول به تر مرګه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند و هڅه د همدې لوښې ښکارندوی دي. زه د دې څه پروا نه ساتم چې زوړ خوښي زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د ګور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې ګټې اندونه او ازمېښتونه هم یوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویړه راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنګیالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر په اوس وخت کې څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنی اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره یوبچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړیو کومې نابېرې پېښې ته ځواب ووایلای شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه، بلکې د فرانسیانو لیاره خوښوم، لکه چې وایي: ((المانیان د دې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان ددې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې بربښي، ستا روغتیایي حالت ډېر ښه دی او لا تراوسه ځوان ښکاري او د

همـد غې روغتيـا پـه برکـت دې پـه ۳۵-۳۶ کلـن ليکـوالي ژونـد کـې دا دومـره کـار کړی دی، نـو کـه همداسې روغ پاتې شې او يو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هيلـه هـم پـه زړه کـې غځـونې کـوي چـې پـه ليکوالۍ کې پر ملي کچه سربيره نړيوال ريکارډ هم ټينګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وايي: ((نړۍ پـه اميد خوړل کېږي))، نـو زه هـم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) د چوکاټ دننه له يوه اميد سره ژوند کوم او هغه اميد هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنګي بری او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بيا په نړيوالـه کچـه، يا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بيا جهاني فرهنګ په تاريخ کې نوم پـه غټو تورو وکښل شي. زه پـه همدغـه هيلـه او ارمـان د يـوه روغتيـايي اوږده ژونـد پلـوی يـم او لـه همـدې لاملـه پـه پرتليـزه توګـه تـر ډېـرو همزولو ځوان پاتې يم. زه د بې خرته دماغي کـار ترځنګـه جسـمي کـار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوساييز پروګرام او بيا سم او ارام خوب او وړنـده خـوراکي رژيـم هـم لـه يـاده نـه باسـم د سـويس شـپږ کلنـې تحصيلي استوګنې زما د مـادي او مـانيز ژوند کچې پـه لوړونـه کـې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان يو کلن بند راتـه ببرتـه لـه صـفر سره ضرب کړل، خو بيا هم د ناخوالو او ببلابېلو رواني فشارونو او

اند ښښنو زغم مې د رواني تلقين له لارې تل لوړ ساتلی او د ((خوږو)) پر پرتله ((ترخه)) ژر ژر هېروم. زما زيات شعرونه له همدغه تلقين څخه رنګ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپايه رنځ او کړاو، درد او څړيکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په ناز لوی شي په زيار زړېږي))
زه په زيار لوی شوم، په ناز زړېږم !

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايې، د لوړ استعداد او زکاوت خاوندان، يا په بله وينا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زياتره نارمل نه وي، يا په ډاګه ووايم له نبوغ سره يو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لرې، ايا لومړی ستا دا دومره فرهنګي او علمي بریاوې د همداسې لوړ استعداد يا ((نبوغ)) ښکارندويي نه کوي او دويم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځينې ناڕامۍ او نه سازښتونه يو ډول ((لېونتوب)) نه ګڼل کېږي او باور لرې چې ته هېڅ راز جسمي او رواني يا دماغي ناروغي نه لرې؟

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت یا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچ ومېچ یا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې یوړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت یا نبوغ تر بریده ورسي. زه د نژدې دېرش کلنو رسمي او نارسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه مهال د لوړې درجې یا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی یم چې زیاته خواري او زیار مې ګاللي دي، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېړۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره ګي بایللې چې لا ببخي په منځنۍ او تېټه درجه کامیاب شوی یم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی یم (د پوهاند سید بهاوالدین مجروح د شننې له مخې)، او له همدې کبله چې له هرڅومره ګرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ شوی یم، د پوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توګه حل کړم او هرومرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند زېرنده ده. یوه نیمه روغتیایي ستونزه به هرومرو ولرم چې یا خو به مور زېږې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپېښه شوی وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې ببوزلۍ او بدویت سره ملګري وو. زه له څو کلو راهیسې پوه شوی یم چې ښې غوږ او کینه ستر ګه مې کمزوري دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېدم

چې دا دومره عمر او بيا د زده کړو په بهير کې هرومرو زيانمن شوی يم او ډېر څه مې چې بايد لاسته راوړی وای او ژر مې لاسته راوړی وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پياوړې نه ده او د ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې يو څه کږوالی هم تل زما د ناپامې او نه ځيرتيا سبب شوی دی.

زما نه ژبورتيا هم بنايي د پاسنيو طبيعي او کسبي روغتيايي نيمګړتياوو زېرنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په ګړنيو ازموينو کې تل پوره نومورې نه دي اخيستې او په ليکنيو (تحريري) هغو کې مې بيا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه ترويونا په ليکنه کې ځان ډېر پياوړی ننګيرم. که دا خبره سمه وي چې د هرچا د استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرګ ويار زه هم ولرم. خو رښتيا رښتيا داده چې زه ټول فرهنګي او علمي بری او بريا وې د خپل لوړ استعداد زېرنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تويونو ييبره بولم، زه دلته د نومیالي مخترع اډيسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب يې د يوې پوښتنې په ځواب کې کړی وه: ((نبوغ په سلو کې ۹۹ په خولې تويونه اړه لري او يوازې يو په الهام)).

فرهنګیالی روغتیا پال

ډاکټر محمد فرید بزګر د هېواد ځوان او تکړه لیکوال او روغتیا پال دی. لوی څښتن تعالی ورته په دواړو برخو کې ښه قلم او پوهه ورکړې دي. تراوسه پورې یې په طبي برخه کې خپل او د نورو لیکوالو تر لسو عنوانونو زیات کتابونه او رسالې چاپ کړي او هم یې په ټولنیزه او ادبي برخه کې د ګڼو لیکوالو آثار خپاره کړي دي. دا مرکه یې د هیلې ۱۳۷۹ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې، چې دلته یې تاسو ته وړاندې کوو او ستاسو پام ورته را اړوو.

دود خو داسې دی، څوک چې چا سره مرکه کوي نو لومړی ترې دا پوښتي تر هر څه وړاندې درنو لوستونکو ته خپل ځان وروپېژنه ! زه به هم خپله لومړی پوښتنه له همدې دودیزې پوښتنې پیل کړم.

نوم مې محمد فرید بزګر د ۱۳۴۲المریز کال د غبرګولي پر ۱۳مه د کونړ ولایت د نرنګ علاقه داری د چهارقلعه نومي کلي په یوه متدینه او علم دوسته کورنۍ کې زېږېدلای یم.

لومړنۍ زده کړه مې د نرنګ په لېسه کې کړې او تر اووم ټولګي وروسته د کابل په حبیبیه لېسه کې شامل او پر ۱۳۵۸ل کال د دغې لېسې د ساینس له څانګې فارغ شوی یم. پر ۱۳۶۵ کال د عمومي طب په څانګه کې د کابل طب پوهنځي څخه فارغ شوم. څه موده مې د کابل د عدلي طب په ریاست کې کار وکړ او پر ۱۳۷۷ کال پېښور ته له خپلې کورنۍ سره رامهاجر شوم.

د هجرت په چاپېریال کې مې په ګڼو روغتونونو او کتنځیو کې کار کړی دی. اوس د ختیځ د بیا رغونې اداري (کور) مشریم، د او.ار.ای انټرنیشنل دخپرونو د څانګې مسوول یم، د افغان روغتیایي کارکوونکو لپاره د درې میاشتنۍ طبي مجلې (سلامتۍ) دلیکوالو د بورډ او د لیکوالو دکمېټې غړی یم، د پاکستان دماشومانو د ډاکټرانو د اتحادیې (PPA) غړیتوب هم لرم.

له هېڅ سیاسي پرې سره اړیکې نه لرم، د خدای(ج) د مخلوق خدمت تر هر څه لوړ بولم، په رګ رګ کې مې د ګران هېواد مینه په ټوپونو ده او ویاړم چې افغان، پښتون او مسلمان یم.

له لیکوالۍ سره دې مینه او لېوالتیا څه وخت پیدا شوه او بیا څه وخت دې پر لیکوالۍ پیل وکړ؟

چاپېریال د انسان پر کړنه کې ستر رول لري. له ډېر کوچنیوالي څخه مې په خپل شاوخوا کې کتابونه لیدل، کله چې د لږو لوستو شوم، نو د ښوونځي د کتابونو ترڅنګ مې نور کتابونه لوستل. تر شپږم ټولګي پورې، ما د هغه وخت په پښتو ژبه چاپ شوي اکثر کتابونه لوستي وو، په کور کې مو یو کوچنی کتابتون درلود، چې د نورو کتابونو ترڅنګ په پېښور کې ډېر چاپ شوي کتابونه په کې وو، هغه وخت چې پلار مې په افغان قونسلګرۍ، پېښور کې کار کاوه، راوړي وو. چې له هغې جملې څخه د صاحبزاده محمد ادریس ښکلی ناول ((پېغله)) هم و. د غه کتاب به تر اتم ټولګي پورې ما تر شل ځله هم ډېر لوستی وي، نو له همدغه وخته کېدی شي زما لیکوالۍ سره مینه پیدا شوې وي. بله مسله په کې زما د پلار رول و، چې همېشه یې مور ټول لوستلو او لیکلو ته هڅولو.

زما لومړۍ ژباړه د المپیک د لوبو په هکله چې له انګلیسي مې ژباړلې وه، پر ۱۳۵۷ کال په هېواد ورځپاڼه کې خپره شوه، هغه مهال زه په یوولسم ټولګي کې وم. کله چې له ښوونځي فارغ شوم، نو د کانکور تر ازموینې وروسته د جګو نومرو په ترلاسه کولو د ممتازو محصلینو په ډله کې یې د زده کړې لپاره بهر ته استوونکو

محصلینو کې یې زما نوم هم لیکلی و. په لومړیو کې یې موږ ته ویلي وو، چې تاسې پولینډ یا هند ته د لوړو زده کړو لپاره استوو، خو کله چې موږ تګ ته چمتو شو، پاسپورټ، انګلیسي بری لیک مو تیار کړل، نو بیا موږ خبر شو، چې دا بورسونه یوازې روسیې ته دي او دا هغه وخت و، چې دکمونستانو پر ضد د افغان مبړني ولس پاڅون په غښتلي کېدو و، نو د یو ربښتیني افغان لپاره دا ناشونی کار و، چې په دغسې شرایطو کې دې زه روس ته لاړشم او هلته دې د خپل هېواد پر ضد وروزل شم، نه زما زړه کېده او نه مې کورنۍ دا هیله درلوده. نو له تګ څخه مې ډډه وکړه، د وخت رژیم هم زه جزایي هغه کال پوهنتون ته پرې نښودلم او زما د تبدیلۍ مکتوب یې د راتلونکي کال لپاره راکړ، یانې په دې ډول یې غوښتل چې زما یو کال ضایع شي. دغه مهال د افغانستان پیاوړي لیکوال او شاعر محترم عبدالله بختانی خدمتګار چې زما د پلار خورا نږدې دوست و، د هېواد ورځپاڼې رئیس و، چې په خپل تشکیل کې یې څو مجلې هم درلودې، زه یې د ننګرهار په مجله کې دفني غړي په صفت مقرر کړم. که څه هم دغلته مې د کار موده کمه وه (۷- ۸ میاشتې) ځکه چې پوهنځی په پیل کېدو و، خو همدلته وه چې له لیکوالۍ سره مې مینه نور هم غښتلې شوه، د لیکوالۍ یو نیم فن مې زده کړ او پښتو لیکل مې تر یوې اندازې اصلاح شول، ددغې مجلې لپاره به مې لیکنې او ژباړې کولې تر هغې چې وتړل شوه.

کله چې پېښور ته رامهاجر شوم، نو په همدغو ورځو شپو کې د (دعوت) غوښتې هم په غوږېدو وه، نو هغې ته به مې راپورونه او

لیکنې وراستولې، چې بیا مې همدلته د IRC د ژورنالیزم یو نیم کلن کورس ولوست، تر هغه وروسته مې غوښتل چې خپله زده کړه او تجربه د طبي لیکنو لپاره ډېره وقف کړم، ځکه چې په دې برخه کې مورږ دومره څوک نه درلودل.

په رسېدلو ټولنو کې هرڅوک چې د هر مسلک خاوند وي، لیکوالي یې ورسره زده وي او د لیکوالۍ په وسیله خپل مسلک ته وړ خدمتونه کوي، خو زمورږ په ټولنه کې لیکوال تر ډېره حده یوازې ادیب، شاعر او تاریخ لیکونکي ته ویل کېږي، په نورو مسلکونو کې د ګوتو په شمېر لیکوال لرو، له نېکه مرغه چې تاسو هم لیکوال یې هم رنځپوه او روغتیاپال، څه فکر کوئ که زمورږ په ټولنه کې د هر مسلک خاوند د خپل مسلک تر څنګ پر لیکوالۍ هم پوه وي، نو دا به زمورږ ژبې او ولس ته څومره ګټې ورسوي؟

ډېره مننه، د یوې ژبې د ژوندي ساتلو او له هغې نه د ضرورت دیوې ژبې جوړولو کې باید ټول برخمن شي، هغه که په هر مسلک کې زده کړه ولري، باید دعلمي کارونو تر څنګ د پوهنیزې لیکنې لپاره عملي کار هم وکړي. دخپل مسلک په اړه کتابونه او مقالې

ولیکي ویې ژبارې او په اړونده مسلک کې څېړنې وکړي. له بده مرغه ربستیا هم زمونږ په ټولنه کې لیکوالي یوازې د شاعرانو او ادیبانو کار دی، خو دوی ته به دا ناشوني وي چې یو غیر مسلکي کس په بله برخه کې یوازې په دې نوم چې شاعر یا ادیب دی، څه ولیکلای شي، ان ژبارل یې هم ساده کار نه دی، نو زه دې ته شدیده اړتیا احساسوم او زما په نظر دهمدې مسلکي خلکو پښتو ته نه پام ددې باعث شوی دی، چې پښتو له نظره پرېوزي او دې ژبې ته سیمه ییزه او نړیواله بې توجهي رامنځته شي. مسلکي لیکنې کېدی شي په لومړیو کې ستونزمنې وي، خو ورو ورو هر څه اصلاح کېږي. دمسلکي ژبارې یا لیکلو ښه والی دا دی، چې مسلکي اصطلاحات په کې ډېر وي، نو که پښتو ژبارې یې سخته وي، کېدی شي اصطلاح پرته له ژبارې ولیکو، چې دا مسلکي ژبارې یا لیکنه نسبت ادبي لیکنې او ژبارې ته اسانوي، او بله ښېګڼه په مسلکي لیکنه یا ژبارې کې داده چې که د ادبیاتو له نظره کمزورې هم وي، زیات توپیر نه کوي، ځکه چې هدف یې د مقصد رسول دي. نو مسلکي لیکنه ساده او اسانه ده او په مسلک کې تکړه او وارد پښتانه د پښتو په علمي کولو او ژوندي ساتلو کې حیاتي رول لرلای شي.

پر دې مسایلو ډېر بحث شوی دی، چې کله مونږ غواړو خپله ژبه بډایه کړو، نو د نورو کارو ترڅنګ باید د ژبې علمي کېدنې ته زیاته پاملرنه وکړو!

تاسو د پښتو ژبې د یو علمي او عملي کارکوونکي او خدمتګار په توګه دا مسئله څنګه ارزوئ؟

لکه مخکې چې مې وویل یوه ژبه یوازې د علمي پانګې په درلودلو ژوندۍ پاتې کېږي او له نورو ژوندیو ژبو سره سیاله کېږي، نو پښتنو ته هم پکار دي چې د خپلې ژبې د ژغورلو، ژوندي ساتلو او د نړۍ د کره ژبو په کتار کې د ودرولو لپاره باید د پښتنو د علمي کولو لپاره هڅه وکړي. له نېکه مرغه په پښتو کې ټولې هغه ښېګڼې چې د یوې علمي ژبې لپاره په کار دي، شته دي او موږ کولای شو، چې د نړۍ ټول علوم پښتو کړو. دا د یو کس یا څو محدودو کسانو کار نه دی، باید ټول په ګډه متې راونغاړو او څه چې مو له لاسه کېږي په دې اړه وکړو. له نېکه مرغه اوس پښتانه د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلي، په مختلفو ساحو کې یې زده کړې کړي دي او ډېرې ژبې یې زده کړي دي، نو له دې موقع څخه په ګټې باید د لویدیزې نړۍ علم پښتنو ته را انتقال شي.

تاسو تراوسه پورې په پښتو ژبه څومره علمي (طبي او نور کتابونه) چاپ کړي دي؟

دې پوښتنې ته به په څو برخو کې ځواب ورکړم:

د ختیځ د بیا رغونې اداري (کور) له لارې موږ تراوسه ۲۱ کتابونه خپاره کړي چې تقریباً اکثره یې علمي دي چې په دې ډله کې دري فارسي، یو انګلیسي او پاتې اوولس یې پښتو دي. د پښتو مهم علمي کتابونه چې د کور له لارې خپاره شوي عبارت دي له:

ناروغي او توبرکلوز، تشخيصي راډيولوژي، د درملو د استعمال عملي لارښود، د کمپيوټر اساسات او وينډوز، د اروا پوهنې ښوونځي، د جزا قانون شرحه، افغانستان: فيډرالیزم، د خوب نړۍ، په لومړنيو ښوونځيو کې د ژبې د زده کړې لارښوونې او ستراتيژي او داسې نور.

د او. ار. ای. د خپرونو د څانګې له لارې مورږ په لسګونو کوچنۍ علمي رسالې په پښتو خپرې کړي چې مهمې يې عبارت دي له: ايډز څه شی دی؟، د نشې زيانونه، د نشې زهر، په ختيځ نورستان کې د اپينو استعمال او نور. همدا راز د دې اداري له خوا مختلف پامفيلټونه لکه ملاريا، کالدانه، ايډز او نور خپاره شوي دي. د ايډز فليپ چارټ په څلورو ژبو ډېر ستر کار و چې د روغتيايي کارکوونکو لپاره ما جوړ او د دې اداري له خوا خپور شو، چې د نړۍ ډېرو هېوادونو يې نمونې وغوښتې او د پاکستان د مختلفو ادارو له خوا استعمالېږي.

ما ډېرې طبي رسالې او رغتيايي چارټونه د AMI په طبي درې مياشتنۍ مجله (سلامتۍ) کې په پښتو خپاره کړي دي، چې هر يو يې د نړۍ د روغتيايي اداري (WHO) او UNICEF له مهمو خپرونو څخه دي، چې مهم يې دا دي: په کوچنيانو کې د ټوخي او تنفسي ستونزو د تشيخص او درملنې چارټ، سوزېدل، وچکۍ، د نسناستې ناروغۍ د اهتمام چارټ، کولرا، دغوږ انتانات، دغوږ د انتان د تشخيص او درملنې چارټ او داسې نور.

او په دې وروستیو کې مې د ARIC لپاره دوه کتابګوتې په پښتو وژباړل چې کېدی شي تر اوسه چاپ شوي وي، چې یو یې ډېر خوراکي او بل د پزې- غوږ- ستوني او سترګې ناروغۍ په نامه دي، همدا راز د SERVE روغتیایي زده کړو لپاره مې څو طبي رسالې ایډیټ کړي دي.

لکه څنګه چې موږ ته څرګنده ده تاسو د چاپ په برخه کې د ادبي (شعري) کتابونو په انډول طبي او نورو علمي کتابونو چاپ ته زیات ارزښت ورکوئ، د دې علت څه دی؟

ښاغلی یون صاحب! د مچیو چک راباندې مه راپاروه، د دې پوښتنې ځواب یو څه مخکې ویل شوی دی، خو دلته به پرې لږ څه زیاتونه وکړم. په پښتو کې د علمي اثارو نه موجودیت د دې سبب شوی چې موږ علمي کتابونو ته ترجیح ورکړو. دا د ټولنې اړتیا ده او په دې ډول زموږ ټولنه مخکې تللای شي. که تاسې یو کتابپلورنځي ته ورشئ، په ډېره مشکله په کې پښتو کتاب پیدا کوئ او هغه به هم شعر وي او لنډې کیسې. په پښتو ژبه د شعر کتابونه خورا ډېر دي، شاعران د ټولنې ډېر حساس خلک دي، باید قدر یې وشي، خو زما په اند یوازې شعر د ټولنې درد نه شي دوا کولای. شاعر یو ټولنیز درد د شعر په قالب کې بیانوي، هغه درد چې ټول ځوروي، موږ باید د درد درمل ولټوو چې هغه علم دی، پوهه ده، نه دا چې د هغې د بیان لپاره مختلفې طریقې استعمال کړو، وزن او قافیې ورته ولټو.

هیله ده زما درانه دوستان له ما څخه په دې ناراضه نه شي، دا یو تریخ حقیقت دی او له ستونزو تېښته ده. په رښتیا هر سړی شعر نه شي ویلای، شعر ځانګړې هوښیارتیا او سپېڅلی احساس غواړي، چې دا ګوهر په هر چا کې نشته، خو که مور په اوسنیو شرایطو کې دا ګوهر د یو بنه کار لپاره استعمال کړو، بد کار به نه وي. همدغه شاعر د شعر پرځای کولای شي، یوه علمي څېړنه وکړي، د ټولنې د بیا ودانولو لپاره یو څه ولیکي، یو څه وژباړي او که دا یې له لاسه نه کېږي، غلي دې کېنې.

هغه پیسې چې د شعر پر یو کتاب لګېږي په هغو کولای شو د یو بنوونځي لپاره یو کتاب چاپ کړو، د روغتیا په هکله یو کتاب چاپ کړو، د ساینس او تکنیک په اړه یو څه چاپ کړو او دا سې نور.

کله کله دا سې پېښېږي چې ګڼ مصروفیتونه او ګڼ کارونه د سړي کار او مسلک ته زیان اړوي، د ګڼو اثارو خپرول او نورو خپرنیو بوختیاوو خو ستا آر مسلک (طبابت) ته څه زیان نه دی اړولای؟

یون صاحب، رښتیا هم کله دا سې کېږي، چې سړی دومره په کار بوخت وي او یا پرې کارونه دومره ډېر وي چې لاره ورکه کړي. رښتیا هم زما مصروفیتونه خورا ډېر دي، اکثر دوستانو او زما د کورنۍ غړو ته هم دا پوښتنه پیدا کېږي، چې ډاکټري یې پرېښې او لیکوالي یې راخیستې. کله کله مې راته پلار وایي چې تا هسې طب لوستی، ادبیات به دې لوستي وای. خو حقیقت دادی، چې زما بوختیا زیاتره

په طبي برخه کې وي. په ربښتيا هم کله په مياشتو مياشتو ستاسکوب په لاس کې نه اخلم، خو د طبي خپرونو له لارې په سلګونو نورو هم مسلکانو ته ورښيم چې څرنګه بايد ستاسکوب استعمال کړي، زما مقصد دادی که زه مستقيماً د ناروغ درملنه نه کوم، په نامستقيم ډول په سلګونو ان په زرګونو ناروغان د نورو روغتيايي کارکوونکو په واسطه معاينه کوم. که زه په کتنځي کې کښنم کېدی شي د ورځې ۲۰-۳۰ ناروغان وګورم او يوازې همدوی ته مې خير ورسېږي، خو زما کتابونه او خپرونې په سلګونو ډاکټران او نور روغتيايي کارکوونکي لولي، نو په دې ډول مې زرګونو وګړو ته نامستقيم خير ورسېږي.

د يو څه ليکل بايد د يو څه پر استناد وشي، ليکل سند دی، نو څه چې زه د خپلو هېوادوالو لپاره ليکم، د يوځه پر اساس يې ليکم، او د همدې مجبوريت له مخې زه ډېرې نوې څېړنې مطالعه کوم، نوي کتابونه لولم، څېړنې کوم، د نړۍ له ډېرو معتبرو طبي منابعو سره په تماس کې يم، په نړيوالو کنفرانسونو او غونډو کې ګډون کوم او تر لاسه شوې پوهه خپلو هم مسلکانو او هېوادوالو ته د ليکلو او ژبارلو په وسيله انتقالوم. دا ټول له مسلک سره ارتباط دی، نو زه له مسلک څخه لرې نه، بلکې مسلک ته خورا نږدې شوی يم. په څنګ کې يو نيم نا مسلکي مصروفيت هم شته خو دومره نه دی چې زما مسلک دې متاثر کړي.

تاسو يو ليکوال ډاکټر يا ډاکټر ليکوال يې، له دواړو خواو د پښتنو اروا پوهنه ښه درمعلومه ده،

څه فکر کوئ، چې په پښتني ټولنه کې د يو ليکوال لپاره د هيله مندۍ او نهيلۍ څومره اندېول ساتل په کار دي او يو ليکوال بايد په داسې يو ستونزمن چاپېريال کې خپل کار څه ډول پرمخ بوزي؟

که موږ پښتني ټولنه په نظر کې ونيسو او د روښانفکره ليکوالو کار دلته وخېړو، ډېر د هيلې وړ نه دی. ددې علت زما په نظر په پښتنو کې د لوستو وګړو کموالی دی. زياتره ديني علوم او ديني ليکوالان او عالمانو ته په ښه سترګه ګوري. که رښتيا را باندې وايې د ټولنې اړتيا نه احساسوي. فکر کوي چې کتاب لوستل د پيسو د لاس ته راوړلو لپاره دي او يا ځينې منفي انګېرنې چې ګوندې سړی له دين څخه لرې کوي او داسې نور. خو له نېکه مرغه اوس په ځوان کول کې له لوست او ښوونځي سره ډېره مينه پيدا شوې چې دا ليکوال ته هيله پيدا کوي، چې اميد دی راتلونکی نسل به د دوی قدر وکړي.

بله ستره ستونزه چې زموږ په ټولنه کې ده، دوی هرڅه د پيسو په تله تلي، په دې مانا چې که څوک شتمن و، هغه هر څه دی، خو که ډېر ستر ليکوال وي، خو جيب يې خالي و په پښتني ټولنه کې يې ځای نه وي. څوک ورسره مرسته نه کوي، د قدر په سترګه ورته نه ګوري او تر ټولو مهمه دا چې کتابونه يې نه رانيسي.

بله ستونزه د تنظيمونو په وخت کې او يا د کمونستانو په وخت کې د خپلو ځانګړو اهدافو لپاره د کتابونو وړيا وېشل و، چې

پښتانه د مفتو کتابونو رونړدي شوي دي، نو اوس پښتانه اکثرو کتابونو او لیکوالانو ته د شک په سترګه ګوري، فکر کوي چې لیکوال د دوی لپاره کومه نوې ستونزه زېږوي او ګرم هم نه دي.

ددې راز ستونزو د حل لپاره بنسټیز کار په کار دی، منطقي څېړل غواړي، چې په ډېر احتیاط او ورو ورو دا ستونزه حل شي، خلکو ته قناعت ورکړ شي، چې د ټولنې په پرمختګ کې د لیکوالو په رول پوه شي، ملي پانګوال باید له لیکوالو سره مرسته وکړي، ملي سوداګر وروزل شي، د ښوونې او روزنې سویه لوړه کړای شي، د لوستو شمېرنه لوړه کړای شي، هغه منفي انګېرنې چې په ټولنه کې دي له هغو سره مقاومت وشي او خلک د پوهې په اهمیت پوه شي.

اوس اوس خو پښتو ژبې ته په هر ډګر کې خورا زیات کار کېږئ، تاسو دې کار ته څومره هیلې لرئ؟

که مونږ په کیفیت پسې ونه ګرځو او یوازې کمیت په نظر کې ونیسو، خو ښه کار دی، خو زه ډاریږم، چې پښتانه ډېر احساساتي قوم دی، ډېر لنډ اندي دي، دکار همغه شېبې او سملاسي ګټې په نظر کې نیسي، هر اړخیزې اغېزې او عواقب یې نه سنجوي چې دا د پښتنو د ټولو اوسنیو او پخوانیو تاریخي ستونزو اساس دی. دوی په هر کار کې خورا له افراط نه کار اخلي، د کمونستانو په وخت کې یې په بربټونو خولې پټې کړې وې او د هجرت په چاپېریال کې خو عرب د پښتنو مسلمانې ته ګوته په خولې پاتې وو. زه وایم چې داسې نه شي، چې زمونږ له دې روشنفکر قشر څخه هر څه پاتې وي او یوازې د کتاب پر چاپولو بوخت وي. مونږ باید وځېړو چې

لوستونکي لري او که نه؟ د کتابونو لست کول يا کتارول نه دي په کار، د ټولنې او وګړو اړتيا، دځوان قشر غوښتنه بايد په نظر کې ونيول شي.

بله مسله د کتاب کره والی دی، نه دا چې رنګين پوښ ورکړه، تکرار تکرار مطالب راغونډ کړه او په الماری کې يې کتار کړه.

د افغانستان دننه د تعليمي نظام ګډوډ بدل، د هجرت په چاپېريال کې د پښتنو ښوونځيو نشتوالی، هغه ستونزې دي چې ژور فکر غواړي. ايا دومره کتابونه چې چاپېرې، دوه درې کاله وروسته به لوستونکي ولري؟ لومړی بايد په ځوان کول او کوچنيانو کې د مطالعې شوق پيدا شي، دهغوی له خپلې ژبې سره مينه پيدا شي، هغوی په خپله ژبه زده کړه وکړي. دوی له خپلې ژبې بېخي پردي دي او لا پردي کېږي. افغان ځوانان په پرديو ښوونځيو (سکولونو) کې دي، ان د پښتو يوه کرښه لوستی يا ليکلای نه شي، نو دومره کتابونه چې چاپېرې لږ تر لږه خو ۵۰٪ لوستونکي ولري.

کتاب هر څوک اخلي. مور بايد په پښتنو کې د وړيا کتاب لاس ته راوړلو ناولی کلچر پای ته ورسوو، زما مقصد دا نه دی، چې تجارتي اړخ ته يې بايد ډېر پام وشي، مقصد مې دادی چې ټولنه او وګړي ورته اړتيا ولري او د اړتيا له مخې لوستونکي پيدا کړي او خلک يې واخلي.

کله کله په ځينو ادبي کړيو کې دا خبرې راپورته کېږي، چې پېښور مېشو، هېواد مېشتو او

لوديدځمښتو افغانانو ترمنځ د فرهنګي او علمي کار لپاره ملګرتوب ډېر ښه اړیکي ټینګ شوي دي، دا باید وپالل شي او د ملي ارمان لپاره تر ې کار واخیستل شي، که څوک د ځاني ګټو او یا نورو تمایلاتو لپاره دا امکانات وکاروي، نو دا اوسنی بهیر به ټکنی کړي او ستونزې به رامنځته شي، ستاسو په نظر باید په دې برخه کې څه وشي چې دا کارونه نور هم ښه شي؟

رښتیا هم په دې وروستیو وختو کې پېښور مېشتو، هېواد مېشتو او لویدیځمېشتو افغانانو ترمنځ د خپل فرهنګ د ودې لپاره خورا مثبت بدلون رامنځ ته شوی او د دغې لړۍ له برکته خورا مهم اثار چاپ شوي او د پښتو ډېرو لېوالانو ته د لوست مواد برابر شوي دي. دا ډېر د قدر او درناوي کار دی، ټول افغانان یې باید مننه او درناوی وکړي. په لویدیځ کې په ډېره مشکله پیسې لاس ته راځي او اکثره وګړي دومره بوخت وي، چې خپلې کورنۍ ته هم په مشکل رسېږي، نو په دغسې ټولنه کې که داسې زمري راپیدا کېږي، چې خپل هېواد او فرهنګ ته یې پام وي، دا ډېره ستره خبره ده. نو زما په نظر د دغو درنو هېوادوالو پاک او سپېڅلي احساسات باید ټکنې نه شي، بلکې نور هم قوي او غښتلي شي، له هغوی سره باید مرسته وشي، چې هغه مالي امکانات چې د هغوی په وسیله برابرېږي، په

ښو لارو کې ولګول شي. که خدای ناخواسته څوک له دغو سپېڅلو احساساتو څخه بده ګټه اخلي او هغه لکه د تنظیمي غنیمتونو په شان د خپلو چارو لپاره استعمالوي، دا زه خورا ستر او نه بښونکی خیانت ګڼم. ځکه چې بیا به د دې چوپړ پر رښتینو خدمتګارانو هم څوک باور نه کوي. زما په اند ښه به دا وي، چې دغه مالي مرستې باید د یو شخص په وسیله نه، بلکې د یوې جرګې له لارې ولګول شي، د لګولو لارې یې دقیقې وي او مرسته کوونکو ته باید ښه رښتینی راپور ورکړ شي.

که یو واړې دغه بې اعتباري رامنځته شوه، نه جبیره کېدونکې پایلې به ولري، نو هیله ده چې دواړه خواوې هغوی چې مرسته کوي او هغوی چې له مرستې ګټه اخلي ، باید صادق او موخه یې افغانستان او افغانانو ته خدمت وي، باید هېڅ ډول شخصي اغراض په هغې کې ذیدخل نه کړي.

تاسې په راتلونکي کې د طبي څېړنو او چاپ په برخه کې څه پلان لرئ؟

څرنګه چې موږ کومه خاصه مالي منبع نه لرو ، چې کلنی بودجه مو معلومه وي، نو له همدې کبله کوم ځانګړی پلان هم نه لرو ، د (کور) له خوا دماشومانو د طبابت عملي لارښود کتاب تر ژباړې لاندې دی چې IAM له خوا تمویلېږي، د او. ار. ای له خوا د جنسي مقاربت له لارې خورېدونکې ناروغۍ او ایډز یو کتاب هم په نظر کې دی چې زه باید پرې کار وکړم. هیله لرم چې ټول طبي کتابونه د یوې مرجعې له لارې خپاره شي چې په دې ډول د ممکنه غلطیو مخه ونیول شي،

او طبي کره اصطلاحات استعمال شي، که کومه تکنيکي نيمګړتيا په کې وي هغه لرې شي.

په علمي، فرهنګي او په نورو هېوادنيو چارو کې ستړيا او ستونزې ګالل د انسان د روحي ارامتيا په برخه کې څومره اغېزمن دي؟

د هېواد مينه، ملي احساس او مسوولیت، روانه غميزه، د افغانانو معصوميت او بېوزلي، د هجرت ناخوالې او په لسګونو نور عوامل انسان دې ته هڅوي چې څه يې له لاسه کېږي خپل هېواد او هېوادوالو ته وکړي. زه د هر کار په ترسره کولو د لوی څښتن شکر او مننه پرځای کوم چې د يو څه کولو توان يې راکړی. ښکاره ده چې د هر کار ښه پايله سړي ته روحي ارامتيا ور په برخه کوي، خو له بده مرغه په افغانستان کې ګډوډ حالات او بې ثباتي او د هجرت په چاپېريال کې د هېڅ ډول حقوقو نشتوالی ځينې وخت د روحي ارامتيا پر ځای روحي ستونزې سړي ته راولاړوي. ته به يو کار په خورا زحمت او زيار سر ته ورسوې او له نورو به ددې توقع کوې، چې ستا د کار درناوی به وکړي او يا به په کې يو څه برخه واخلي خو ځينې وخت داسې پېښېږي چې يو کار سړي ته ستونزه شي. د ببلګې په ډول د محترم ډاکټر صاحب ناصر شينواري کتاب چې هغوی پرې ډېر تکليف ايستلی و او تر خورا زحمت او زيار وروسته موږ چاپ کړ، له هغې څخه مو ۴۷۰ ټوکه د ننګرهار د طب پوهنځي ته تقريباً يو نيم کال مخکې واستول، خو يو ټوک يې هم د طب زده کوونکيو ته

تراوسه نه دی ورکړ شوی، چې زما احساس يې خورا ژوبل کړ او فکر کوم چې پوهاند صاحب به هم روحاً ډېر ځورېدلای وي، همدا راز ځينې وختونه سړی ډول ډول خبرې اوري چې روحاً نا ارامه کېږي، خو په هر صورت، زه د خپل هېواد او هېوادوالو لپاره يو څه کوم روحاً ارام او ځان سوکاله احساسوم.

ښه به وي چې تاسو د خپلو کارونو د ښه اوډن او سمبالښت لپاره د پښتنو ليکوالو، ډاکټرانو يوه جرګه جوړه کړئ چې کارونه مو له انفرادي حالت نه ډله ييز حالته واوړي؟

رښتيا هم له يوه سر څخه دوه او له دوو درې ښه دي. زه چې هر کار کوم له مسلکي خلکو سره پرې خبرې کوم، خو رښتيا هم داسې جرګه ګې لا تراوسه موږ نه لرو، چې په ګډه تصميم ونيسو، زه د داسې همفکرو او سپېڅلو هم مسلکانو په لټه کې يم چې هدف يې يوازې او يوازې انسانيت، افغانيت او اسلام ته خدمت وي، هر څوک چې دغه احساس ولري، زموږ د زړه دروازې ورته پرانيستې دي.

دخپل درد بدلي ولس او هېواد لپاره څه هيلې لرې؟

دخپل درد بدلي ولس او هېواد لپاره زما هيله لکه د نورو ځورېدلو کړېدلو، مهاجرو افغانانو په څېره ده، يو هوسا، يوموټی، پرمختللای او سوکاله افغانستان چې ټول افغانان په کې پرته له کومې ستونزې، تبعيض او جګړې ژوند وکړای شي، بشپړه فردي خپلواکي په کې وي، ګاونډيان مو په حسرت راته وګوري او له

لويديزې نړۍ خلک د کار او علم د ترلاسه کولو لپاره زمونږ هېواد ته راشي. ټولو پښتنو ته په خپله ژبه هرڅه موجود وي، خپل کورګی مو جوړ وي او چاته محتاج نه یو. نورې نړۍ سره انساني او له اسلامي هېوادونو سره د وروری له مخې مرسته وکړو. غښتلی او قوي حکومت ولرو، چې په هرځای کې د افغان پوښتنه وکړي. نړیوال د افغان نوم په قدر او عزت یاد کړي، او ګاونډیان مو ویاړ وکړي چې زمونږ په ګاونډ کې دي، نړیوال مارکېټونه له افغاني موادو ډک وي.

د ببلابېلو مسلکونو خاوندان په لیکنې پښتو کې یو څه ستونزې لري، لیکنې ژبه کره او سمه نه کاروي، خو ځینې لیکوال بیا په قصدي ډول د کره، نړه او معیاري پښتو له کارولو ډډه کوي، خو تاسو په ژبنې او لیکنې برخه کې ښه کره او معیاري ژبه کاروئ، ښه به نه وي چې د ببلابېلو مسلکونو خاوندان او ببلابېل لیکوال په ژبنې او لیکنې برخه کې د ژبپوهانو لاره تعقیب کړي، چې د ګډوډۍ مخه ونیول شي؟

هر څه چې کره او ستنډرډ وي، ډېر وګړي ترې مستفید کېدلای شي، دناکره ژبې استعمال لوستونکو ته ستونزې راولاړوي، یو ځای به یو څه یو ډول لیکل شوي وي او بل ځای به بل ډول. نو دا په ځانګړي ډول هغوی ته چې له ژبې سره دومره بلد نه وي، مشکل پیدا کوي، نو ددې

ستونزې د له منځهٔ وړلو لپاره باید هڅه وشي، چې یو او کره لیکدود مروج او ټول د قلم خاوندان یې مراعت کړي. هغوی چې کره لیکدود له ناخبرۍ څخه نه کاروي، ورو ورو اصلاح کېږي، خو هغوی چې ښه پوهېږي، سم کار پرېږدي او ناسمه لیکنه کوي بیاخو جرم دی او له خپلې ژبې سره خیانت. ددغسو لیکنو باید تر خپله وسه مخه ونیول شي او له لیکوالو سره یې خبرې وشي چې ولې دا کار کوي. د موضوع علت باید څرګند او په حل کې یې کوښښ وشي، ژبه د یو سړي نه ده، ژبه په ولس پورې اړه لري، نو د ولس په ستر ګو کې خاورې شیندل او ناکره ژبه استعمالول نه ښښونکی عمل دی.

پاتې شوه د نړۍ پښتو خبره، دا هم سپېڅلی کار دی، خو دومره ضرور نه دی چې پرته له هغې دې لیکل ناشوني وي او یا باید حتماً نړۍ ژبه وکارول شي. زما په اند په اوسنیو شرایطو کې چې پښتانه ټلویزیون نه لري، راډیو نه لري، اخبار نه لري، چې نړۍ ژبه عامه کړای شي، نو ځینې وخت نړۍ ژبه د ګټې پرځای تاوان کوي، ځکه لوستونکی له ډېرو نا اشنا لغتونو سره مخامخېږي، نو که په یوه جمله کې دغه نوي او نا اشنا لغتونه ډېر شي، لوستونکی تري بیا مفهوم نه شي اخیستلای. ځینې درانه لیکوالان چې د نړۍ ژبې پلوي کوي، هڅې یې د ستایلو وړ دي. خو کله کله داسې هم کېږي، چې د دغو درنو لیکوالانو یوازې د کتاب په پښتنی. نوم کافي دی، چې څوک کتاب ته دګوتو وروړلو جرئت ونه کړي. زه د نړۍ ژبې سر سخت پلوي یم، خو نه په اوسنیو شرایطو کې، هر څه باید د وخت دغوښتنو او شرایطو په نظر کې نیولو سره پرمخ یوړل شي. لکه څرنګه چې مې مخکې وویل، مور کومې داسې تلویزیوني او

یا راډیویي خپرونې نه لرو چې د هغې په وسیله په یو وخت یو نوی جوړ شوی لغت یا یوه نوې اصطلاح ټولو پښتنو ته پر یو وخت ورسېږي ، نو دا نړه پښتو به د یوې لهجې په څېر منزوي پاتې شي، په ورو ورو هر څه کېدونکي دي، په دایرة المعارفونو ، ډیکشنریو کې دې اوس ځای پرځای شي، بیا به ورو ورو میدان ته راوځي او خلک به ورسره بلد ېږي، زه خو د محترم ګوهر رحمن ګوهر د کتاب یو مخ هم نه شم لوستلای، په داسې حال کې چې هغه کتاب د دې لپاره لیکلای، چې ولوستل شي او داسې نور.

د پښتو ژبې د پرمختګ او هغې ته د کار کولو د څرنګوالي په باب څه نظر لرئ؟

زما په نظر باید اساسات غښتلي شي، د پښتنو کوچنیانو لپاره باید په خپله ژبه وړکتونونه، ښوونځي او پښتون چاپېریال وي، د ځوانانو لپاره باید پښتون چاپېریال، پښتو ښوونځي او پوهنځي او د اړتیا وړ پښتو راز راز خپرونې او کتابونه موجود وي. د ملي پانګوالو پام باید دې ټکي ته راواړول شي، له یو څه مرستې څخه چې د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره یې مینه وال ورکوي باید ښه، سمه او په صداقت ګټه پورته شي.

لویان ځوانانو ته او ځوانان لویانو ته غوږ کېږدي، احساسات او شخصي اغراض یو خوا پرېښودل شي او په صداقت سره خدمت ته ملا وتړل شي. صداقت، رښتینولي او د زړه له کومې مینه هغه اساسي توکي دي، چې د هر څه لپاره لار پرانیزي.

لکه څنګه چې مونږ خبر یو تاسو د یوې پښتو طبي ډیکشنرۍ د جوړولو کار پیل کړی و، دا کار کوم حد ته رسېدلای دی؟

رښتیا هم ما له ډېر پخوا د پښتو طبي ډیکشنرۍ کار پیل کړی دی او زما د ژوند ستر هدف همدغه دی، خو دا ډېر مشکل کار دی، ارام چاپېریال او صادق ملګري غواړي، ما تر ډېرې اندازې مواد برابر کړي دي، خو نور کارونه راباندې دومره ډېر شوي، چې دا کار تقریباً اوس په ټپه ولاړ دی. منتظر یم چې د پښتو ستنډرډ کمپیوټري پروګرام رامنځته شي، ځکه چې بیا به په اسانۍ په کمپیوټر کې تر ډېره هم ګټه اخیستل کېږي. تر اوسه ما تقریباً د ۳۰ په شاوخوا کې د مختلفو ژبو طبي او غیر طبي ډکشنرۍ او قاموسونه، له ۱۵ زیات په CD کې طبي ډیکشنرۍ او قاموسونه او د پښتو ډېر چاپ شوي طبي مواد راپیدا کړي دي، چې له دې ټولو څخه په ګټې او د لوی رب په مرسته زه هیله لرم چې وکولای شم، د ژوند دا ستر هدف پوره کړم.

((ژوندی اکاډمی)) هم مهاجره شوه

سرمحقق زلمی هېواد مل د افغانستان یو ستر لیکوال او څېړونکی دی، چې د خپل د برشکلن فرهنګي ژوند په بهیر کې یې په خپلو هڅو د ډېرې ستاینې او یادونې وړ کارونه تر سره کړي دي.

سر څېړونکي زلمي هېواد مل تر اوسه پورې یوازې په کابل کې خپل او د نورو لیکوالو (۲۵۰) عنوانه اثار چاپ کړي دي.

په پېښور کې یې د خپل اته کلن ژوند په بهیر کې هم خپل او د نورو افغان لیکوالو تر (۱۰۰) عنوانو زیات پوهنیز څېړنیز، ادبي او تاریخي اثار چاپ کړي دي. که د هېواد مل صاحب ورځینی ژوند محاسبه کړو، نو دوه پر درې برخې یې پر څېړنیز کار تېرې شوې دي. د هېواد دا

نومیالی لیکوال په دې وروستیو وختونو کې یو ځل بیا له مهاجرت نه مهاجرت ته اړ شو، د یوه اوږده سفر لمن یې ونیوله. د سفر تر پیل دمخه مور له وخت نه ګټه واخیسته او یوه مرکه مو ورسره وکړه چې دلته یې درنو لوستونکو ته وړاندې کوو، دا مرکه د هیلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده.

لکه څنګه چې مور ته څرګنده ده تاسې په دې ورځو کې د یوه اوږده سفر لمن نیولې. څه ډول احساس کوئ چې دا سفر به له عاطفي پلوه درته څومره ګران پربوزي؟

ګران یون صاحب! ستا دلومړنۍ پوښتنې په غبرګون کې که زه څه ووایم، نو ضرور به کلیشه یي، تصنعي او متحد المالې خبرې وي، چې هر غرب ته روان افغان یې وایي، خو چې کله یې د هغو ځایو خواږه تر خوله شي. نو نه بیا هغه خبرې وي او نه یې له هېواد او خلکو سره هغه تعهدونه، نو ځکه زه د دې پوښتنې ځواب مسکوت پرېږدم.

له کابله په پښور ته مهاجرت او له پښوره بیا جرمني ته مهاجرت ترمنځ درته تفاوت ښکاري؟

له کابله پېښور ته راتګ هم راته لومړی ګران و، خو چې کله راغلم، ما لپاره هېڅ شی هم بېګانه نه و، لکه د یوې ځمکې له یوې برخې چې سړی بلې هغې ته لاړ شي. یا په بله وینا د پښتنو له یوې فرهنګي حوزې څخه بلې ته ورتګ سړي ته ګران نه پرېوزي.

په دې کې شک نه شته چې د پېښور د استوګنې په لومړیو کلونو کې مو کابل او د هېواد نورو برخو ته د تګ ډېره تلوسه وه، خو د ټوپکیانو له وېرې نه شو تللای، په وروستیو کلونو کې دا مشکل هم حل شو. د افغانستان بېلابېلو برخو ته د تګ راتګ مشکل هم رفع شو. پر دې اساس نو په پېښور کې د استوګنې په دوران کې ما له وطنه د بېلتون احساس نه دی کړی، خو جرمني ته تګ او هلته اوسېدنه له اصل نه د سړي د جلا کولو مانا لري.

زه پر ۱۹۹۱م/۱۳۷۰هـ ل کال د افغانستان د حکومت په لګښت په رسمي ډول جرمني ته تللی وم، په رښتیا چې جرمني زمونږ د زیارصاحب په وینا دومره پاک و، لکه چې یې ځتلی وي. دوه اوونۍ مې پکې تېرې کړې، د پاتې کېدو بلنې هم له حده زیاتې وې او د پاتې کېدو لپاره هېڅ خنډ هم نه و، خو که رښتیا درته ووایم، چې زه یې جذب نه شوم کړای او تر دوو هفتو ېېرته افغانستان ته لاړم. دا چې اوس څه پېښ دي چې له خپله اصله ځان بېلوم او په ډېر ګرانو لارو هماغه هېواد ته ځم؟ په دې ته او ستاسو د مجلې اکثره لوستونکي پوهېږي.

څومره چې مونږ ته معلومه ده، ستاسې شخصیت، اند، ژوند د افغاني مینې او د افغاني ټولنې له

ځانګړنو څخه جوړ دی. له لوبديزې ټولنې سره به څومره توافق وکړای شئ؟

زما په پوهه هر افغان چې سن يې له پنځۀ دبرشو او يا څلوېښتو لورې وي، که هغه غرب ته ځي په هغو ټولنو کې يې د جذب شرايط ډېر لږ دي. ښايي له ځينو استثناوو پرته د دغو سنونو لرونکي افغانان د غربي ټولنو ټول کړه وړه خپل نه کړای شي. زما سن اوس د جذب له شرايطو وتی دی او د توافق په اړه بايد درته ووايم چې څو کاله دمخه زه له خپلې کورنۍ سره هندوستان ته لاړم. په ډهلي پوهنتون کې مې د لوړو تحصيلاتو لپاره داخله هم واخيسته، له ما سره يې د ال انډيا راډيو ډهلي په پښتو څانګه کې د مقرری وعده هم کړې وه او ماشومانو ته مې د ملګرو ملتونو د مهاجرو د اداري له خوا د مهاجرت د منل کېدو شرايط هم اماده شوي وو، مګر توافق مې ونه کړای شو په دوو مياشتو کې ببرته کابل ته راغلو هر څه مو پرېښودل. دا چې ما په هندي شرقي ټولنه کې توافق ونه کړای شو، نو له غربي ټولنې سره توافق راته ګران ايسي، خو کله کله د ژوند اړتياوې سړی د زهرو ګوټ ته هم اړ کاندي.

په کابل کې ستاسو فرهنګي هڅو او څېړنيزو خدمتونو يو تثبيت شوی مقام درلود او ټولنې ته يې ګټه خورا څرګنده وه، نو ځکه زمونږ ځينو ليکوالو تاسې ته د انصاف له مخې د ((ژوندۍ اکاډمۍ))

لقب درکړی و ، په پېښور کې هم ستاسې هڅو د یوې ژوندۍ اکاډمۍ حیثیت درلود ، څه فکر کوئ په جرمني کې به هم ستاسې فرهنګي خدمتونه په همدې ډول وي؟

ګران یون صاحب ! شرایط به هر څه روښانه کړي. دا به مخکې له وخته وي که زه ووایم چې جرمني ته ورسېږم، نو زه به دا کوم. ښایي د کار ښه شرایط راته برابر شي، چې له کابل او پېښوره هلته ډېر او ښه کار وکړم او دا هم له امکانه لیرې نه ده، چې شرایط مې د یوې کوټې په کونج کې کښېنوي او د هېڅ کار او فعالیت مجال رانه کړي، له کابله راسره ځینې پروژې وې، چې څه مې په پېښور کې دلوی خدای(ج) په فضل بشپړې کړې او دوه یې پاتې دي.

په دې دوو پروژو کې یو د پښتو نظم داستان دی (البته نظم د پېښوریو ورونو په اصطلاح نه، بلکې د شرقي فرهنګ له معمولې اصطلاح سره سم) او بل د فرهنګ ادبیات پښتو څلورم ټوک. ددې دواړو کتابونو لپاره ما څه مواد ټول کړي دي. هیله ده چې د اروپا په کتابتونو کې د مطالعې له زمینو سره سم دا دواړه کتابونه هم بشپړ کړای شم.

د فرهنګ ادبیات پښتو د څلورم ټوک اصلي موضوع د پښتو پوهو ختیځپوهانو پېژندنه او د دوی د کارونو معرفي ده او په پای کې یې د دریو چاپ شویو ټوکونو بشپړوونکې برخې راځي.

پر دې سربېره مې د مرکزي اسیا له ولسونو سره د پښتنو دفرهنګي روابطو د څېړلو پر موضوع هم څه اسناد راټول کړي دي، که لوی خدای(ج) توفیق راکړ ښایي دا پروژه هم بشپړه کړم.

په ټولیز (عمومي) ډول تاسې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو بهیر څنګه ارزوئ؟

زما په پوهه پر مسلکي کادرونو سربېره له هېواده دعادي اوسېدونکیو له وتلو سره زمونږ ټولنه خپل کفایتونه له لاسه ورکوي. په ټولنه کې د فقر، بدبختۍ، بېکارۍ او بېروزګارۍ خپرېدو ته زمینه مساعد ېږي. دا چې مسلکي کادرونه له هېواده وځي، ورسره د هېواد ټول اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي او نور بنسټونه یا له رکود سره مخ کېږي او که بشپړ رکود نه وي. له موثریته لوېږي. له هېواده د خلکو وتل نن زمونږ د هېواد لپاره یوه ستره غمیزه ده. د دې وتلیو خلکو ډېر لږ تعداد ښایي بېرته راشي. هغه هم د کورنیو مشران. هغه ځوانان چې په غرب کې ستر شوي دي. روزنه یې غربي ده. د هغوی راتګ ستونزمن څه چې ناممکن بربېنې.

پر دې سربېره د هېواد دننه او له هېواده باندې د افغانستان لپاره د کادرونو روزل د پخوا په څېر نه دي، د هېواد دننه پوهنتونونو څخه چې هم ځوانان فارغېږي، د سند په ترلاسه کولو سره یا نورو هېوادو ته ځي او که هلته لاړ نه شي د هېواد دننه په دولتي ادارو کې کار نه کوي، بلکې زیار باسي چې په پښور او کوټه کې په افغاني او بین المللي غیر دولتي موسسو کې ځانته کارونه ولټوي او که نه نو د هېواد دننه انجیوګانو (غیر دولتي موسسو) کې په کار پسې ګرځي.

زما په پوهه غیر دولتي موسسو هم له کادرونو نه د افغانستان دولتي ښوونکي، انجینران او نور فرهنګي کسان چې په دغو بین المللي او افغاني غیر دولتي موسسو کې په ډېرو ښو معاشونو کار کوي، تر هغه وخته به ښېرته افغاني دولتي موسسو ته راونه ګرځي، تر هغې چې دا موسسې فعالې وي.

ښه مې په یاد دي؛ د ۱۹۹۳م کال په اکتوبر کې یو تنظیمي مشر د کابل پوهنتون یو استاد ته وویل: ((دوکتور صاحب که د افغانستان په خارجه وزارت کې کار کوې، نو د یوې سیاسي څانګې مدیریت به در کړو. تا په امریکا کې تحصیل کړی دی. انګریزي دې ښه زده ده، تا ته خارجه وزارت ډېر ضرورت لري.))

استاد له تنظیمي مشر نه لومړی پوښتنه وکړه چې معاش یې څومره دی؟

تنظیمي مشر بیا ورته وویل: ((د افغانستان معاشونه دي. څه چې ټول اخلي ته به یې هم اخلې؟؛ استاد بیا ورته وویل: ((صاحب! ما ته په فلانۍ غیر دولتي موسسه کې د میاشتې پېنځلس زره کالداري راکوي، چې د افغانستان د خارجه وزارت د سیاسي مدیریت د یو کال معاش دومره نه کېږي، نو زه څنګه کولای شم دا معاش پرېږدم او په جنګونو کې کابل ته لاړ شم.))

د تنظیمي مشر او د پوهنتون د استاد له دې خبرو دې نتیجې ته ورسېدم، چې د غیر دولتي موسسو په ډېلو معاشونو اموخته شوي افغانان خپلو پخوانیو کارونو او یا دهېواد نورو موسسو ته ښېرته نه ګرځي.

ځينې کسان په دې نظر دي چې که ځينې ليکوال بهر ته هم لاړ شي، د فرهنګي خدمت وړتيا له لاسه نه ورکوي، غوره ببلګې يې په جرمني کې زرين انځور او په ډنمارک کې عبدالمالک ببکسيار او ځينې نور په نورو هېوادونو کې دي چې په کم وخت کې يې د بر فرهنګي خدمتونه وکړل، ستاسې په نظر دا مسئله څنګه ده؟

فرهنګي کار چې د هر چا له خوا په هرځای کې وشي، په زياته په اوسنيو شرايطو کې هغه د ډېرې يادونې او زياتې مننې وړ دی. ځکه زمونږ فرهنګ تر هر بل وخته اوس زيات کار ته اړتيا لري. هغه افغانان چې په اروپا کې ناست دي، خپله هم کار کوي او نور افغانان هم هڅوي چې په فرهنګي کار کې برخه واخلي، افغانان بايد د دغو کسانو ډېر ډېر درناوی وکړي. ښاغليو انځور، ببکسيار، جمال رحمن، خليل الرحمن رسولي، اجمل روهي، خوشال روهي، امام الدين ساپي، په لندن کې ايمل پسرلي، په هالينډ کې ښاغليو حميدي، ټکور، په هند کې پوهندوی عبدالخالق رشيد او په مسکو کې استاد نومیالي، ارمان، دوکتور لطيف بهاند، عارف خزان او نورو ښاغليو چې کوم کارونه کړي دي او يا يې کوي دا ټول زمونږ د فرهنګ په وده کې اغېزمن دي. د دې کارونو پايښت به زمونږ د فرهنګ په بڼاينه کې خپل ځانګړی مقام ولري.

زمونږ ځینې لیکوال او تحصیل کړي اشخاص چې په تېرو اوو اتو کلونو کې په هېواد کې پاتې شول، هم له ذهني او فزیکي پلوه استهلاک شول، خو یو شمېر چې نورو ټولنو ته لاړل هلته حل شول، ستاسې په اند په دغو دوو لارو او حالاتو کې باید کومه لاره انتخاب شي؟

هغه ښاغلي چې په نورو هېوادونو کې حل شوي، بیا یې غږ نه دی اوربدل شوی او هغه ښاغلي چې په هېواد کې پاتې دي او ټول استعدادونه او فزیکي قوه یې د یوې مړې ډوډۍ د پیدا کولو لپاره استهلاکېږي. دواړه حالته یې زمونږ لپاره زیانمن دي. دا اوسني ناوړه شرایط چې زمونږ پر خلکو تحمیل شوي. د دې سبب شول چې د فرهنګ د موسسې ډېر کار کوونکي د هېواد دننه او تر هېواد د باندې خپله اصلي پېښه پرېږدي او کورنۍ ته د ډوډۍ د پیدا کولو لپاره پر نورو کارونو اخته شي.

په دې دوران کې زمونږ ډېرو فرهنګیالیو خپل صلاحیتونه له لاسه ورکړل. د فرهنګ د موسسې د ببلابېلو څانګو هغه کارکوونکي چې لا تراوسه د هېواد دننه پاتې دي. زما په پوهه د ډېرې ستاینې او شاباسۍ وړ دي. دوی که اوس د خپلو کورنیو د خبټې مړولو لپاره نورو کارونو ته لاس اچوي، د نور کار ترځنګه له خپلو موسسو سره هم تړاو لري، اړیکې یې تري نه دي پرې شوي. که یو ځل د لوی

خدای(ج) په فضل دنیا رڼا شوه او د هېواد دننه د فرهنګي موسسو بیا رغونه پیل شوه او په بنسټیز ډول دا موسسې بېرته فعالې شوې، نو د هېواد دننه فرهنګیان به ځانونه بېرته ډېر ژر عیار کړای شي. اما هغه فرهنګیان چې له هېواده بهر له خپلې پېښې لرې په نورو چارو بوخت دي، له خپلو اصلي کارونو سره د دوی بېرته پیوستون یو څه ستونزمن کار دی.

لکه څنګه چې موږ ته معلومه ده، د اولادونو عاطفي فشار او ان د ځینو دوستانو ټینګار تاسې دې ته مجبور کړي یاست چې جرمني ته سفر وکړئ، د بېرته راتګ په باب دې په ذهن کې کوم پلان جوړ کړی دی؟

اروابنسادا استاد روهي به تل له جرمني نه ماته او خپلو نورو دوستانو ته په لیکنو کې لیکل چې کله په هېواد کې انساني کرامت ته د درناوي فضا پیدا شي، نو بیا دې ته نه ګورو چې په کابل کې څوک پر تخت ناست دی، سملاسي را روانېږو او شپه هم هلته نه کوو. خو موږ ولیدل چې د هغوی د ژوند تر پایه داسې فضا په هېواد کې مساعده نه شوه او استاد په لږ تو کې د هېواد په ارمان هلته په جرمني کې ساه ورکړه.

زه هم دا درته وایم چې لوی خدای(ج) دې زما له تګ سره سم په هېواد کې د سولې، امنیت او د ټولو افغانانو لپاره د ژوند فضا

راپیدا کړي. میاشت به هم تېره نه کړو او بېرته به له کورنۍ سره راشو.

اما که شرایط همداسې دوام وکړي او مورږ د بچیانو د روزنې او نورو اړتیاوو پر بنا هلته پاتې شو، نو په هغه صورت کې د بېرته راتګ مساله د سفر له اسنادو سره اړه پیدا کوي، اوس دا نه ده معلومه چې مورږ ته د المان حکومت کله په افغاني پاسپورټ ویزه راکوي؟ البته که دغسې اسناد ترلاسه کړم، او په اقتصادي لحاظ د سفر وړتیا ولرم، نو ضرور به په خیر بېرته راځم.

په پېښور او ان کابل کې دې ګڼ شمېر لیکوال او د کتاب مینوال په وړیا کتابونو رورږدي کړي وو او ((جاریه صدقه)) دې ورکوله، هلته خو به دومره کتابونه نه وي، لاسونه به دې خارښت ونه کړي؟

ګران یون صاحب! ډېره ښه پوښتنه دې کړې ده. په کابل او په پېښور کې چې ما د کتابونو د وړیا وېش لپاره کومه هڅه کوله، هدف مې دا و، چې زمورږ زیاتره لیکوال او شاعران د کتابونو د اخیستو وس نه لري. که زه وکولای شم، دوی ته وړیا کتابونه برابر کړم، نو به مې دوی ته څه خدمت کړی وي. په دې لړ کې به له لیکوالو پرته ځینو نورو کتاب لوستونکیو ته هم وړیا کتابونه رسېدل.

زه خپله هم دا فکر کوم، چې په جرمني کې به څنګه کوم، ته دعا کوه، چې هلته هم داسې شرایط برابر شي، چې زه خلکو ته وړیا کتابونه ورکړای شم.

په ملي مسايلو کې خو دې په کابل او پېښور کې له ډېر زيات احتياط نه کار اخيست، په جرمني او ټولـه اروپا کې خو دا مسايل اوج ته رسېدلي دي، هلته بـه هم ستاسې پاليسي پر همدې بنسټ ولاړه وي؟

ګرانه! په ملي مسايلو کې له احتياطه کار اخيستل زما په خپله کې اخښل شوي دي. دا کار زه لـه ډاره او يا لـه مضره احتياطـه نـه کـوم، بلکې زما دا عقيده ده چې په دې مسله کې افراطي عمل د هېواد او خلکو په ګټه کار نه دی. دا کار که هر څوک له هرې خوا کوي، زما پـه عقيده سم کار نه دی.

زه به په خير په جرمني کې هم دا پاليسي تعقيبوم، نور چې څوک څه کوي خپله خوښه يې ده.

په پېښور کې دې د نورو ګڼو کارونو ترڅنګ څو درانـه ځېرنيز کارونـه ترسره کړل چې پـه دې کې (د پښـتو نشـر اتـه سـوه کالـه) او (پـه هنـد کـې د پښـتو ادبياتو د ودې او ايجاد پړاوونه) مغتنم کتابونـه هم شامل وو، د پښتو نظم د تـاريخ ليکنې پـروژه بـه دې څنګه شي؟

ما دمخه د يوې پوښتنې په ځواب کې هم درته ليکلي دي، چې زما په لومړنيو کارونو کې د پښتو نظم تاريخ ليکل شامل دي. زه له لويه خدايه توفيق غواړم، چې دا کار وکړای شم.

په جرمني او ځينې نورو اروپايي هېوادونو کې د پښتو د ځينو خطي نسخو څرک شته او له خطي نسخو سره خو ستاسې مينه هر چا ته څرګنده ده، د دې نسخو لټون لپاره دې هم کومه خيالي نقشه جوړه کړې ده او که نه؟

د اروپا په ډېرو هېوادونو کې لکه: روسيه، المان، فرانسه او جرمني کې پښتو نسخې معلومې دي، چې ځينې يې فهرست شوې هم دي. له امکانه لرې نه ده، چې د ځينو نورو هېوادونو د ختيځپوهنو په څانګو کې هم پښتو نسخې وي. که ماته شرايط مساعد شول، زما لومړنی وظيفه به دا وي چې زه دغه نسخې وګورم. فهرست يې کړم. په دې باب زما پروګرام شته.

د پېښور په اته کلن مهاجر ژوند کې دې خوږې او ترخې خاطرې کومې دي؟

د پېښور اته کلن ژوند کې خوږې او ترخې خاطرې ټولو ليکل ځانته رساله کېږي، خو له ډېرو خاطرو به دوه درته وليکم:

الف – د ۱۹۹۲م کال د جون ۲۴مه نېټه وه، چې وفا کې زما د مقرری پر څلورمه ورځ زه د ناصر باغ کمپ ته تللم. په بورډ کې مې وليدل

چې پوليسو افغان ترکاري پلورونکيو ته ډېر بد او سپک ښکنځل کول، په ځاپېرو يې وهل او ترکاري يې ورته نهر ته ارتولې. دې وضعې دومره بد تاثير راباندې وکړ، چې هغه شپه مې ډوډۍ ونه خوړه.

ب – بله ترخه خاطره مې دا ده چې زه تېر ژمی له جلال اباده پېښور ته راتلم، له اوسنۍ پولې چې واوښتم، سرحدي موظيفينو، واړه افغان ماشومان درولي وو او تېرېدو ته يې نه پرېښودل. له دغو افغان ماشومانو سره يو ګلن تېل، له چا سره من اوړه، نيم من بوره او څه وو، يو ماشوم لږ ځان وښوراوه، يو ملېشه دومره وواهه چې له خولې يې وينې روانې شوې، هغه ورځ باران هم شوی و، ماشوم يې دومره په ختو کې ورغړاوه، چې کالي يې تول په ختو ککړ شول. خو ماشوم په دې حال کې هم د تېلو ګلنه په غېږ کې کلکه نيولې وه.

خپل تېر ادبي او علمي ژوند څنګه ارزوئ، له خپل کړي کار څخه راضي ياست؟

ګران يون صاحب! زه نه پوهېږم چې زه په څه ډول روانې رنځ اخته يم، خپل کړي کارونه مې هېڅ نه خوښېږي.

په بهر کې مېشتو افغان ليکوالو او نورو د واک او امکاناتو له خاوندانو څخه څه هيله لرې چې په افغانستان کې د اوسنۍ فرهنګي خصوصاً خپرنيزې خلا د ډکولو لپاره څه وکړي؟

ټول هغه افغانان چې په غرب کې اوسېږي، که هغه فرهنګي کار کوونکي دي او که نه دي د افغاني فرهنګ د بیا تاند ساتلو لپاره باید په یو ډول نه یو ډول د فرهنګ له موسسې سره مرسته وکړي. په افغاني مجلو کې باید اشتراک وکړي، چاپ شوي کتابونه راونیسي، له فرهنګي موسسو سره مرسته وکړي.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتني فرهنګ ته کار زیاته قرباني غواړي، ستاسې قرباني او زیار ټولو ته څرګند دی، خو ټول عمر بې امتیازه قرباني هم دوام نه شي موندلای او انسان اخر د ژوند چارو ته هم اړتیا لري، ستا په نظر داسې یوه لاره شته چې نه سیخ وسوزي او نه کباب، یانې هم ژبې ته خدمت وشي او هم د لیکوال ژوند یو څه خړوب شي؟

زما خپله تجربه دا ده چې له فرهنګي کار سره مینه سړی له نورو کارونو پاته کوي. د دې مینې مهارول او بلې خواته توجه ښایي ډېر زور وغواړي، چې زما په وس نه ده پوره. زه تل په کورني ژوند کې بریالی نه یم. زما د کور زیاتره مکلفیتونه، اروابنسا د استاد روهي، زما محترمې خوابنسې او ګرانو خوشال روهي او اجمل روهي سرته رسولي او ما خپل عمر په مطبعو کې تېر کړی دی.

په ټولیز ډول د پښتو اوسنی ادبي بهیر (شعر، کره کتنه او څېړنه) څنګه ارزوئ؟

په اوسني دوران کې خو زمونږ په فرهنګي کړيو کې کره کتنه ګرد سره نه شته او که وي په معيارونو، ادابو او شرايطو برابره نه ده. د څېړنې کار خو اوس په ټپه ولاړ دی، يوه نيمه څېړنه چې کېږي هغه هم په معيار نه ده برابره.

د خپل هېواد او فرهنګ راتلونکي ته څه هيلې لرئ؟

هېواد لپاره د نورو ټولو افغانانو په څېر زما دا هيله ده، چې لوی خدای پکې سوله او امنيت راولي، چې تر ښه ټول تللي بچي يې ببرته تودې غېږې ته ستانه شي.

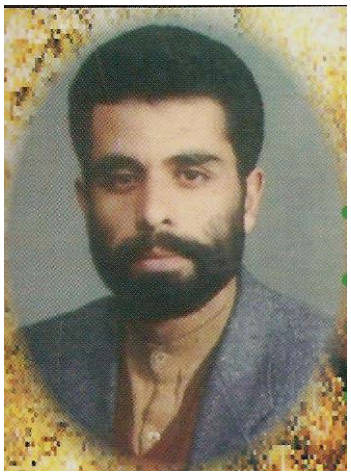
زمونږ فرهنګ ډېر کار ته اړتيا لري، لوی خدای دې لکه تا غوندې څو نور ځوانان هم ورپيدا کاندي چې د تاند ساتلو لپاره يې په لېونۍ مينه کار وکړي.

دا چې د سفر په ګڼو مصروفيتونو کې دې زمونږ ګڼو پوښتنو ته ځوابونه راکړل، ډېره مننه درځخه کوو، کور دې ودان او بچيان دې سوکاله.

تاسې نه هم ډېره مننه، په فرهنګي چارو کې درته زيات بريالیتوب غواړم.

په کانو کې غمی

یوه یوه نیمه لسیزه وړاندې پښتو یوه داسې ژبه وه چې له نویو برېښنا ییزو پرمختیاوو او کمپیوټري خوړلنیو څخه بې برخې وه، خو ځینو ځوانو افغان کمپیوټرپوهانو او په تېره بیا ځوان او تکړه کمپیوټر پوه ښاغلي نورالرحمن لېوال د خپلو زرګونو ساعتونو ذهني او فزیکي کار په پایله کې پښتو له کمپیوټر سره داسې غاړه غړۍ کړه چې ان تصور یې هم نه شو کېدی. اوس د دوی د کمپیوټري پروګرامونو له مخې پښتو ژبې ته اکثره هغه اسانتیاوې شته چې د نړۍ د پرې وتلې او بډایه ژبې یې لري. د همدغو اسانتیاوو له کبله اوس په

پښتو ژبه ګڼ شمېر مجلې، کتابونه او نورې خپرونې چاپېرې. پښتو ژبې او افغان ولس ته دا اسانتیاوې او بری په وړیا ډول ترلاسه شوي نه دي، بلکې د څو تنو د زیات زیار او کړاو پایله ده. ښاغلی نورالرحمن لېوال له دغو هڅندویانو، مخکښانو او سرغندویانو څخه دی.

ښاغلی لېوال یو سمونپال، ټولنیز، سمونچار، سوله پال، فرهنګپال او پرمخیال شخص دی، د خپلې ټولنې په هر درد وغم درد من او خوږن دی، کله چې له لېوال صیب سره څوک پر ټولنیزو مسایلو ګږېږي، نو فکر کوي چې لېوال صیب یو کمپیوټر پوه نه، بلکې یو ټولنپوه دی. د ټولنې لپاره د دوی هر علمي کار ډېر ګټور دی. د ټولنې په هر ډګر کې که د لېوال صیب په شان نور لېوالان پیدا شي، نو بې له کوم شکه به د ټولنې هره برخه ډېرې بریاوې ترلاسه کړي.

څرنګه چې لېوال په ډېر کم عمر کې د ټولنې د خدمت لپاره ډېرو سترو کارونو ته اوږه ورکړې، نو د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۹ل کال دویمه) ګڼه کې مو ښاغلی لېوال ګرولای او دلته یې مرکه په ګډه لولو:

لږوال صیب هیله ده تر هرڅه لومړی درنو لوستونکو ته خپل ځان وروپېژنئ؟

زه د افغانستان د لوګر ولایت اوسېدونکی یم او تېر ۱۷ کاله مې په پېښور کې د نورو هېوادوالو په څېر په هجرت کې تېر کړي، ډېرې سړې تودې مې لیدلي، د هجرت په لومړیو کلونو کې مې څو کاله د مجاهدینو په څو دفترونو کې کله یو او کله بل کې وړې دندې درلودې، وروسته مې بیا دملګرو ملتو د روغتیا له نړیوالې ادارې سره او په پای کې د خپل کاروبار تر پیله وړاندې دملګرو ملتو له پرمختیایي ادارې سره کار کاوه. په دغه لړ کې مې د افغان معیوبینو ټولنې او یو څه نورو افغاني غیردولتي ادارو سره همکاري کړې ده، دخپل کار په اوږدو کې مې ډېرو غونډو، سیمینارونو او نندارتونو کې برخه اخیستې. استرالیا، کاناډا، انګلستان، مراکش، سینګاپور، دوبۍ، تایلنډ او ایران ته مې لنډ سفرونه هم ورسره کړي، ډېرې ښې او بدې خاطرې ورڅخه لرم، له ښو څخه یې د نومورو هېوادونو پرمختګ او ښکلا ده او له بدو څخه یې زموږ له هېوادوالو سره د ډېرو هېوادونو زورزیاتی دی.

څنګه دې وکولای شول دکمپیوټر پېچلې او پرمختللې نړۍ ته لار پیدا کړې؟

زما نوښتګر کسان او د هغوی نوښتونه تل خوښ وي او د هغو څېړنه او معلومات راته تل په زړه پورې وي، دغه مې یوه مشغولا هم

ده. ما لومړی تایپستي زده کړې وه، د دې لپاره چې ماموریت پیدا کړم، د دفتر لپاره ماته د تایپستي زده کول غوره په نظر راغلل، هغه و چې ما په ایران کې د تایپستي یو کورس په داسې وخت کې وو ایه چې د ورځې به مې مزدوري کوله او مانښام به کورس ته تلم، ستر کړاو په کې دا و چې د ایران حکومت افغانان په تعلیمي، صحي، خوراکي او دولتي ادارو کې له کار او ګډون څخه ببخي منع کړي وو، او که څوک به په دغو ادارو کې ګیر شول د اسلام کلا له لارې به یې روسانو ته ورسپارل.

هغه وخت به خلکو ویل او ما به په ځینو خپرونو کې لوستل چې نن سبا کمپیوټر د تایپ لپاره کارېږي چې ډېر دقیق او ډېر ګړندی دی، هغه و چې زه په دې لټه کې شوم چې کمپیوټر زده کړم، بیا مې په اسلام اباد کې د عربانو ورونو په مرسته یو درې میاشتنی کورس ولوست او دا له نورو څخه د کمپیوټر په برخه کې زما لومړنۍ او وروستۍ زده کړه ده. یون صیب! کمپیوټر سره له دې چې ماشین دی یو ښوونکی هم دی، له کمپیوټر او د هغه له هر پروګرام سره ډېر بشپړ کتابونه او مرستندویه اسانتیاوې وي چې د کمپیوټر او د هغه پروګرام په زده کړه کې بشپړه مرسته کوي او که هر څوک له دغو کتابونو او مرستندویه پروګرامونو څخه کار واخلي، نو استاد ته ډېره کمه اړتیا پېښېږي. ما چې هر څۀ کړي هغه مې له کتابونو او کمپیوټر څخه په خپله زده کړي، هر څوک چې کمپیوټر زده کوي، زما لارښوونه ورته دا ده چې لومړی دې ځان ته کمپیوټر واخلي او

بیا هر پروګرام چې زده کوي د هغه له کتابونو او د کمپیوټر له مرستې څخه دې کار واخلي.

یوازې مینې دې کار ته راکاږلی یې او که استعداد دې هم په همدې برخه کې درسره ملګرتیا کړې ده؟

زما په اند هر کار له یوې غوښتنې څخه پیلېږي چې مینه، رښتینولي او اخلاص ورسره مل شي، نو بریالیتوب یې مقدر شي، او که الله تعالی چاته غوره استعداد هم ورکړی وي نو بیا خو یې بریالیتوبونه په انتظار وي، زه له خدای پاک څخه ډېر شکر ادا کوم چې پر ما یې ډېره لورونه کړې ده، خو زما په اند که هر کار په مینه، رښتینولي او بیا بیا هڅه ترسره شي، نو د ډېرو دنیاوي کارونو ترسره کول هېڅ ګران نه دي. دا زما تګلاره ده چې زه د خپلې ټولنې د ربړو په کمولو کې خپله ونډه واخلم، له کمپیوټر او عصري تکنالوژۍ سره زما مینه نه شته، خو زما مینه دخپلو هېوادوالو له خوشحالۍ، سوکالۍ او د هېواد له ابادۍ سره ده، نو لکه څنګه چې کمپیوټر د وخت او زمونږ د ټولنې مهمه اړتیا او غوښتنه وه، نو دغې غوښتنې زه دې ته وهڅولم چې کمپیوټر پښتو کړم، او خدای پاک(ج) دې مونږ ته وس راکړي چې خپلې ټولې ستونزې اواړې کړو.

کله چې له نن نه یوه لسیزه مخکې به مې د کمپیوټر خپلو هممسلکو سره دا خبره شریکوله چې کمپیوټر ته باید پښتو پروګرامونه جوړ کړو. هغوی به ویل: په امریکا کې په زرګونو خلک پر یوه پروګرام کار کوي، په ملیونونو ډالر لګوي، او تاسې یې یوازې کوئ، او په خندا به یې وویل دا ناشونې ده لکه څنګه چې ما

مخکې وویل که هر څوک په خپله غوښتنه کې رښتینی وي او په مینه کار وکړي نو ډېر ناشوني کارونه ترسره کولای شي.

تراوسه پورې دې څومره او کوم کوم پروګرامونه پښتو کړي دي؟

ما له ۱۹۸۹ کال نه راپه دې خوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي. پر ۱۹۹۳ کال مو په لومړي ځل په نړۍ کې د هغه وخت تر ټولو غوره پروګرام ورډپرفیکټ ۵،۱ پښتو ته واړاوه او پښتو لیکل په کې تر انګریزۍ هم ښه وشول. ځکه چې دغه پروګرام په انګریزۍ کې په اکثره چاپندیو (پرنټرو) په ببلابېلو اندازو چاپ نه شو کولای، خو پښتو په هر چاپندي تر یو زر پاینټه پورې اپ وکړ، یانې د پښتو یو خط په یو زر اندازو کې چاپ شو او دغې یوې اندازې په اته ډوله بڼه بدلوله چې هر خط اته زره خطه شو. په دې ډول ۱۸ خطونه ۱۸۰۰۰ ډولونه راکړل. بیا مو د خدای تعالی په مرسته له څلورو کلونو خواریو وروسته وینډوز ۹۵ پښتو ته واړوله. د یادونې وړ ده چې وینډوز ۹۵ د ټولې نړۍ په سلو کې ۹۰ کمپیوټرو الا کاروي او بیا مو پرله پسې وینډوز ۹۸ پښتو کړه او د خدای تعالی ډېر ډېر شکر دی چې سږ کال مو له انګریزي وینډوز سره یو ځای وینډوز ۲ زره هم جوړه کړه، د دې مطلب دادی چې په دغه کار کې مورږ له امریکایانو سره یوشان شولو. همدارنګه مو د پښتو ځینو نورو پروګرامونو لکه یونیورس او یونیورسلورډ ته هم پښتو خطونه جوړ کړي دي.

د پښتو پروګرامونو په جوړولو کې مورږ له پښتو معیارونو او نړیوالو کمپیوټري معیارونو یا سټنډرډونو نه لکه ((یونیکوډ))،

چې په کمپیوټر کې د ژبو معیار دی کار اخیستی. همدارنګه موږ د افغان معیاري (پښتو/دري) لیکمن یا کیبورډ معیار، د پښتو تورو د جوړولو معیار او نورو رته کارونه کړي، هیله ده چې نور افغان کمپیوټر پوهان ورځخه کار واخلي.

دخدای تعالی(ج) شکر دی اوس پښتو په هغو پروګرامونو لیکل کېږي، طرح کېږي او څېړل کېږي چې د نړۍ عصري ژبې لکه انګرېزي وړاندې لیکل کېږي. اوس کمپیوټر ته پښتو او انګرېزي هېڅ توپیر نه لري، هر سړی چې په پښتو پوهېږي، نو ان شاالله چې هغه ته به په کمپیوټر د پښتو لیکلو ربړه نوره نه وي او بله دا چې پښتو په کمپیوټر کې اوس د سیمې له نورو ژبو نه ډېره مخکې ده نوري ژبې یوازې په کمپیوټر لیکل کېږي او پښتو کې ټول هغه څه کېږي چې خلکو به انګرېزي ته اختصاصول.

د څښتن تعالی په برکت اوس زموږ پروګرامونه په هېواد کې او له هېواد څخه بهر په ټوله نړۍ کې د پښتو، دري او اردو لیکلو لپاره کارېږي، چې په هر برخه کې خلک تر ې کار اخیستلای شي، زموږ پښتو وینډوز سیستم له وینډوز سره سره افیس ۳، ۴ افیس ۹۵، ۹۷ او ۲۰۰۰ پروګرامونه لکه ورډ، ایکسل، پاورپوانټ، اکسیس، کورلډرا، اوټلوک ایکسپریس او داسې نور ډېر پروګرامونه پښتو ته اړوي. تر ټولو غوره خبره داده چې له مایکروسافت کمپنۍ سره موږ د عربي وینډوز ۲۰۰۰، افیس ۲۰۰۰ او انټرنټ ایکسپلورر ۵ کې ډېره مرسته کړې وه چې هغوی ډېره ستایلې او د مایکروسافت په ویېپانه کې له موږ څخه مننه هم شوې. دغه شان د ایران او پاکستان

کمپیوټر پوهانو هم زموږ کارونه ستایلي. پر ۱۹۹۰ کال د پاکستان ساینس فاونډیشن او د ملګرو ملتو د یوې پروژې له خوا په پښور کې د کمپیوټر او د هغه د پروګرامونو په ننداړتون کې موږ ته لومړۍ جایزه راکړل شوه.

تاسو چې په پښتو ژبه د کمپیوټر د پروګرامونو را اړول پیل کړل، تر تاسو دمخه بهیر یا هغه کار چې په دې برخه کې شوی څنګه ارزوئ؟

ما له ۱۹۸۹ میلادي کال څخه، چې د ځانګړي کمپیوټر (یا پرسونل کمپیوټر) لسیزه ورته وایي راپه دې خوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړې او زما یقین دی چې نورو ډېرو پښتنو به ډېرې هلې ځلې کړې وي او ډېرو نورو ته سخته اړتیا ده، خو تر ما دمخه په خپرونو کې چې د کومو هېوادوالو یادونه شوې، هغه ډاکټر عبدالقادر ودان دی چې د ټول پښتون مجلې د ۱۹۹۰ کال په دویمه ګڼه کې ورسره مرکه شوې، د پښتو پر کمپیوټري کولو یې پیل کړی و، خو څه پیداوار یې بازار ته نه دي راویستي، ما ورته دوه درې ځله لیک استولی خو ځواب یې نه دی راکړی چې ده څه کړي دي. همدارنګه ګاما کمپنۍ په (اپریټینګ سیسټم) پروګرامونه، بربښنالیک او ویبپانو یا (ایمبل او ویبپیج) پروګرامونه، جالیز یا ((نیټورک اینګ)) پروګرامونه پښتو شول.

خو لکه څنګه چې ما مخکې وویل موږ ته ډېر نور کار کول په کار دي، زه هیله کوم چې زما نور پښتانه وروڼه به زموږ کارونه یو ځل

بيا له سره نه کوي او پر هغو به دعوه هم نه کوي او نوي پروګرامونه به جوړ کړي. اوس موږ په ای بي ایم کمپیوټر کې په وینډوز ۹۸ او ۲ زره کې پښتو په بشپړ ډول دننه کړي او چې کومې نیمګړتیاوې لري هغه وخت پر وخت سموو زما هیله ده چې زما پښتانه هممسلکي به زموږ له کړي کار څخه کار واخلي او لاندې کارونه به وربانديې وکړي:

پښتو لوستل په کمپیوټر یانې دا چې کمپیوټر پښتو ولولي.

پښتو سکښن کول یا لیکل شوی متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته وړل.

پښتو وییپانې جوړول.

د ټولو پښتو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل، یانې زموږ د پروګرامونو، ایملس، یونیورس، یونیورسل ورډ، یوني ټایپ، ګلوبل رایټر، انپیج او داسې نورو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل راوړل.

په جاوا کې پښتو لیکل

په یونیکس کې پښتو لیکل او لوستل.

همدارنګه موږ او بي بي سي میکنتاش ته هم یو څه کار کړی او نور کار ته ډېره اړتیا ده.

د خوشحالۍ زېری دادی چې زموږ د پروګرامونو په مرسته زموږ د کمپیوټر ژبې لکه ((ویژول بیسیک، او ((ویژول سي)) کې پښتو پروګرامونه په داسې اسانۍ جوړېدی شي لکه څنګه چې انګرېزي ته جوړېږي.

دا ستاسو یو شعار دی ((هېڅ شی باید وړیا ورنه کړای شي، ځکه چې ارزښت یې کمېږي)) په تجارتي برخه کې خو ستا شعار سم دی، خو فرهنګي کار یو څه قرباني هم غواړي ما نا دا چې د ولس دهڅونې او ویښتیا لپاره باید یو څه مالي او مانیزه قرباني هم ورکړو، تاسو ترکومه بریده قربانۍ ته حاضر یئ؟

((هېڅ شی باید وړیا ورنه کړای شي)) څخه زما مقصد دا نه دی چې مورږ ټول عمر یوازې په ګټې پسې وګرځو، بلکې مقصد مې دادی چې مورږ پر خپل ځان متکي شو، نه د نورو په مرسته، که زه خپل پروګرامونه وړیا ورکړم، نو زما په خیال زه به یې یوازې زړو پښتنو ته ورسوم او که زړو پښتنو زما پروګرامونه واخیستل نو زه به یې نورو یو ملیون پښتنو ته د رسولو جوګه شم؟ د رحمان بابا څه خوندور شعر دی:

د دلبرو صدقې لره یې غواړم
هسې نه چې په دنیا پسې زهیر یم

امریکا کې د ((املس)) پروګرام چې د پښتو ترڅنګ ډېرې نورې نړیوالې ژبې په کې وې د ۱۹۹۰ کال په شاوخوا کې راوویست، چې د یوه ساده لیک لیکلو لپاره و، همدارنګه په دغو وختو کې د ((یونې ورسل ورډ)) پروګرام هم بلې امریکایي کمپنۍ راوویست، چې

املس ته ورته دی. دغه د ((ډاس)) زمانه وه، خو چې کله مایکروسافت وینډوز راغله او کمپیوټرونه ټبز شول نو د ډاس په پروګرامونو د کمپیوټر د کارکوونکو مینه نه ماتېده، بیا دوه درې کاله وروسته ګاما کمپنۍ د یونیورس په نوم پروګرام راوویست، چې په وینډوز ۱، ۳ کې کار کوي، مور د دغه پروګرام ته هم د پښتو څو نوې لیکښې (فنټونه) ور جوړې کړې، همدارنګه په جرمني کې چا ورته یو څو پښتو لیکښې جوړې کړې دي، دغو پروګرامونو د پښتو لیکنو اړتیاوې نه شوې پوره کولای، نو مور په دغه وخت کې وړې پرفیکټ ۱، ۵ پښتو ته واړاوه، چې څه ناڅه له وینډوز نه کم نه دی. او د هغه وخت غوښتنې یې پوره کړې. د یادونې وړ ده چې ځینو وړو کمپیوټرچیانو زمور د پښتو وړې پرفیکټ او په جرمني کې جوړ شویو لیکښو په باب وخت پر وخت د ځان ښودنې لپاره ځینو خلکو ته ویلي چې دا پروګرام مور پښتو کړی دی.

د وینډوز په راتلو سره ټولو کمپنیو منډه پیل کړه چې داسې پروګرامونه جوړ کړي چې ټوله وینډوز په یوه او بله ژبه کار وکړي، مایکروسافت خپله وینډوز ټولو اروپایي ژبو ته واړوله او بیا یې عربي هم راوویسته او نورې هغه ژبې یې چې د بازار له مخې لږ ګټې وې په وینډوز کې ورګډې نه کړې.

د ډاس لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شول چې د ژوند په هر اړخ کې یې مرسته کوله، خو کمپیوټر پر یو وخت یوازې یو پروګرام چلولای شو اوله یوه پروګرام څخه بل ته د کار شویو موادو وړل راوړل ډېر ګران کار و، نو وینډوز پر یوه وخت په ډېرو پروګرامونو کې کار

وکړای شو او د پروګرامونو ترمنځ دشوي کار وړل راوړل اسانه شول.
نو په دغه وخت کې ګاما کمپنۍ ((یونې ټایپ)) پروګرام راوویست، دوی هڅه کوله چې ټولې هغه ژبې چې د مایکروسافت کمپنۍ پروګرامونه یې نه لیکي د دوی یونې ټایپ یې په وینډوز کې ولیکي، چې اصلي متن به په یونې ټایپ کې ټایپېده او د وینډوز په بل پرګرام کې به اچول کېده، که څه هم د دوی هڅې د ځینو اروپایي ژبو لپاره بریالۍ وې، خو په پښتو کې یې ستر کړاو دا و چې یو لین به په یوه ځل لیکل کېده، سمونه، لویېدل او کوچني کېدل به په کې نه کېدل. نو دا هغه وخت دی چې مورږ ((د اسیا سافت پښتو سیستم د وینډوز ۱، ۳ او وینډوز ۹۵ لپاره)) راوویست. چې وینډوز ۹۵ او دهغې یو زیات شمېر پروګرامونه یې په بشپړ ډول پښتو کړل.

د کمپیوټر پروګرامونه هم پر ډولونو وېشل شوي، دمثال په ډول ((ورډ)) د لیکلو لپاره یو پروګرام دی او (ایکسل)) دشمېر یا حساب کتاب لپاره دی. زمورږ د هلو ځلو په لړ کې بنسټیز یا ((ډیټابیز)) پروګرامونه؛ خپریز یا ((ورډ پروسیسنګ)) پروګرامونه، یا چلیز. یون صیب! په نړۍ کې چې کومو ولسونو وده کړې هغه یې په دې نه ده کړې چې ګنې یو لېوال او یا کوم بل... صیب په کې پیدا شوی، چا پروګرامونه جوړ کړي، وړیا یې ورکړي او چا ((هیله)) غوندې مجله د زړه په وینو لیکلې او بیا یې دهغې د چاپ لپاره لګښت او د نورو چارو په لټون پسې لالهانده شوی دی. که هر څوک هر چاته هر څومره شیان وړیا ورکړي بیا به هم هغه مورږ نه شي. یو شعر دی:

نه په عمر مړېده شته نه په مال
نه په مينه څوک مړېږي نه په سوال

پرمختللیو ولسونو ګډه ملګرتیا او راکړه ورکړه کړي، دغه راکړه ورکړه د دوه اړخیز درناوي سبب شوې، یو کار یو کړی یو بل کړی، هغه یې د سوداګریزو اصلو پر بنا سره شریک کړي او سترې ستړې کمپنۍ ترې جوړې شوي چې نن سبا نړۍ چلوي. تاسو به هرومرو د ((ستړې لوبې)) په باره کې لوستلي وي، نن سبا هغه پنځه سوه کمپنۍ نړۍ چلوي، چې پیداوار یې د نړۍ په هر هېواد کې خرڅېږي، د امریکا مشر کلنټن یوازې خبرې کوي، خو کار د امریکا کمپنۍ کوي، چې د خپلو ځانګړو ګټو لپاره د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ډول ډول ستونزې راولاړوي.

نو مطلب دا که چېرې مور خپله هره لاسته راوړنه چې په ډېره قربانۍ او زیار مو لاسته راوړې وي په وړیا ډول د یوه ځل لپاره ټولنې ته وړاندې کړو، نو که دغه اړتیا مور ته بیا بیا راپېښه شي بیا به څه کوو؟ زه دا قضاوت لوستونکو ته پرېږدم چې مور ته څه په کار دي. د ساري په توګه زما تل ستاسې او ځینو نورو لیکوالو سره همدا بحث وي چې یاره دا مجلې او کتابونه وړیا مه ورکوئ ځکه چې که وړیا ورکړای شي، کېدی شي بې قدره خلکو ته هم په لاس ورشي، نو هغوی یې په قدر نه پوهېږي، ځکه چې د زرو په قدر زرګر پوهېږي، خو که زرګر پیدا شي نو خدای پاک خپله ورته زر پیدا کوي.

که مورِ سوکال او خوشحال ژوند او ښېرازه هېواد غواړو ، نو ټول راز مو پرځان باندې په متکي کېدو کې پټ دی، نه په وړیا وېشلو او وړیا ترلاسه کولو کې !

خپله فکر وکړئ تر څو پورې به یو څو تنه قربانې ورکوي او تاسې ته به د کارونو لپاره پیسې رالېږي، فرض کړه که هغوی پیسې راونه لېږي نو دلته به د خپرونو بهیر سقوط شي، ښه داده چې مورِ د ګټې او لګښت ترمنځ یو انډول وساتو ، خیر دی هغه څوک چې اقتصاد یې ډېر کمزوری وي، هغو ته دې په ټیټ قیمت وړاندې شي خو د وړیا ورکړې مخالف یم. تر کومه ځایه چې د قربانۍ خبره ده، ښه داده چې مورِ زیات زیار وباسو ټولنې ته په مناسبه بیه او ښه کیفیت د ټولنې د اړتیا وړ اسانتیاوې وړاندې کړو ، همدا خپله یوه نسبي قرباني ده او که مورِ خپل هر څه قرباني کړو ، په راتلونکي کې به مو هر څه له لاسه ورکړي وي او هېڅ به نه لرو چې ټولنې ته یې وړاندې کړو. او بل دا چې مورِ خو د خلکو مرستو ودان کړي یو. زما خو اوس له وړیا ورکولو او مرستو نه دومره کرکه ده چې دغه مرستې د هېواد د ورانۍ اصلي لامل بولم وګوره روسانو او امریکایانو له مورِ سره مرسته کوله او د نورې نړۍ هېوادونه هم تل مرستې کوي او راروانې دي. دا چې ټول مرستې کوي پوښتنه داده چې زمورِ هېوادوال ولې وژل کېږي او هېواد مو ولې ورانېږي.

له طالبانو سره خو دې هم څه ناڅه منډې ووهلې، په افغانستان کې ستاسو کار تر کومه بریده ګټور و او دی؟

لکه څنګه چې تاسو ټولو ته څرګنده ده چې زمونږ ګران هېواد وران ویجاړ دی، هر څه وران شوي دي، مونږ تل غواړو چې د هېواد په ابادۍ کې له خپلو نورو هېوادوالو سره اوږه پر اوږه خپله ونډه ولرو، کمپیوټر چې د هېواد په ابادۍ کې څه مرسته کولای شي له هغې مو چارواکي خبر کړي او تر خپله وسه مو هڅه کړې چې هغوی ته داسې مشوره ورکړو چې د هېواد په ګټه وي، اوس د هېواد په زیات شمېر ادارو کې زمونږ پروګرامونه کار‌ېږي.

کمپیوټر، برېښنالیک یا ایمېل او انټرنټ زمونږ له وران هېواد سره ډېره مرسته کولای شي، خو دا هله چې دکارولو لپاره یې کارکوونکي وروزل شي او هغوی ته دنده وروسپارل شي. پر ۱۹۹۷م کال مونږ د مخابراتو وزارت ته یوه پروژه وړاندې کړه چې د هېواد لوی ښارونه د برېښنالیک د شبکې په واسطه له نړۍ سره وتړو، تر څلور کلنو خبرو اترو وروسته دمخابراتو وزارت زمونږ پروژه د وزیرانو شورا ته واستوله او په هغه شورا کې ځینو چارواکو هغه ناروا وګڼله همدارنګه مونږ غوښتل چې هېواد ته د انټرنټ له لارې ټلیفون راولو په دغه کار کې هم مونږ ته اجازه رانه کړای شوه.

دغه راز مونږ په کابل کې خپل دفتر جوړ کړ، خو بیا به هم ډېر زیات کسان پېښور ته راتلل نور خو پرېږده کمپیوټرونه به یې په پېښور

کې زموږ له دفتر څخه اخیستل؛ بل دا چې په کابل کې له خپل دفتر سره زموږ د اړیکو ټینګولو ستونزې وې، همدارنګه چارواکو زموږ پروژې ونه منلې، له همدې کبله موږ دهغه دفتر ساتل غوره ونه ګڼل او بند مو کړ موږ په دغه چلند ډېر خپه یو، له هېوادوالو او چارواکو نه داهیله کوو چې په هېواد کې دننه کاروبار ته د ودې ورکولو لپاره له هغو شخصي ادارو سره چې په هېواد کې کار کوي همکاري وکړي.

سره له دې چې اکثره پښتانه ستاسو کار ته په درنه سترګه ګوري او په غیاب کې مو ډېره ستاینه کوي، خو ځینې کسان وایي: ((یاره لېوال صیب ټول شیان په خپل نامه پورې تړي، تر ده وړاندې هم ډېرو خلکو پروګرامونه جوړ کړي خو دومره شهرت خوښي نه دي)) تاسو په دې باب څه وایئ؟

لومړی خو دا چې د ځینو نورو په شان موږ هم څه ډېره غټه توره نه ده کړې، زه په ډېره خواشینۍ سره دا وایم زموږ کارونه چې زموږ ولس ته ستر بربنې، په دې هم زه خپه یم، ځکه ولې دوی ته دا واړه کاروه دومره ستر دي، خلک له ستورو سره خبرې کوي، موږ لا په ځمکه سره نه جوړېږو، یو بل نه شو زغملی، روا او ناروا مو لا نه دي پېژندلي.

ما د خپل ځان ستاینه نه ده کړې، خو یو څه به مې کړې وي چې خلک مې پېژني، په کتوه کې که څه نه وي په څمڅې کې څه نه راپورته کېږي! دومره ستونزمن کار چې زه کوم که نور ترې خبر شي نو بیا به پوه شي چې دا هر څه په وړیا ډول نه رامنځته کېږي، همدې مینې او زیات کار زه یو ځای او بل ځای ښه او بد یاد کړی یم. په حقیقت کې زما د شهرت وسیله زما خپل کار دی او بس، خوشال بابا څه ښه فرمایي:

عشقه ته تر اورنګزېب پاچا بهتر یې
چې خوشال دې مشهور کړ په عالم

تر ما دمخه چې چا څومره کار کړی هغه به د هغو په نامه پورې ترلی وي. څوک د چا کار نه هېرولای او نه غلا کولای شي. زه ټولو هغو کسانو ته چې تر ما یې دمخه کار کړی هم په درنه ستر ګه ګورم او اوس چې څوک کار کوي هغو ته هم په درنه ستر ګه ګورم او هیله لرم چې نور به ترما ډېر څه وکړي خو ما او نورو کې تو پیر دادی: زه چې څه کوم هغه په ربنتینولۍ، مینه او بیا بیا هڅه کوم او کوم ملګري چې ګیله من دي دهغوی مثال د هغو زرکو دی چې سر په واورو ومنډي او وایي چې زه نړۍ نه وینم نو نړۍ ما هم نه وینې، له ګیلو نه څه نه جوړېږي، ما مخکې تاسو ته وویل چې نور د څه کار ترسره کولو په کار دي هغه باید وکړو.

او بله دا چې که دغو ګیله منو څه کړي وي او په هغو یې مورِ او ولس نه یو خبر کړي، نو زه دوی بخیلان بولم چې یوازې د ځان لپاره یې کار کړی دی خو زه د ځان لپاره نه، بلکې د ټولنې لپاره کار کوم.

يو بل انتقاد چې پر تاسو کېږي البته د پردې تر شا ((هغه دادی: ځینې کسان وایي چې لېوال صیب تجارتي اخلاق یا چلند د هغه پر فرهنګي هغو ډېر زورور ښکاري)) مانا دا چې لېوال له آره یو ګټیالی شخص دی نه فرهنګیالی، تاسو په دې باب څه وایئ؟

ځینې کسان منفي نظر لري، د هر څیز دمنفي اړخونو څېړنه یې خوښه وي، له خبرې خبره پیدا کوي، ځینې کسان چې په اصطلاح د فرهنګپالنې لاپې شاپې وهي، را دې شي او خپل کړی کار دې له موږ سره د انصاف له مخې پرتله کړي. موږ لاپې نه وهو خو کار کوو، د فرهنګپالنې او ګټنې خبره موږ په دې ډول ارزوو چې کار کول خپله د فرهنګپالنې په مانا دی، او بل دا چې موږ کوم کار کوو هغه ته د ټولنې اړتیاوي، د اړتیاوو د پوره کولو او د اسانتیاوو په رامنځته کولو سره د مشکلاتو له منځه وړل غواړو.

موږ تخنیکپوهنه مجله خپروو؛ په کتابي او کمپیوټري ډول د پښتو زده کړې مواد برابروو، همدارنګه پښتو ته مو د چاپي چارو ډېرې اسانتیاوې برابرې کړي او برابروو یې. زموږ پروګرامونو چې پښتو ته د چاپ او خپرونې کومې اسانتیاوې اوس برابرې کړي او د نن اکثره معتبره پښتو خپرونې تر ګټه اخلي ایا دا فرهنګپالنه او دفرهنګي بهیر د ودې ګړندي کول نه دي؟ که ځینې خلک داسې فکر

کوي چې خپل ټول وسایل په څو ورځو کې پر فرهنګ ولګوو نو بیا به فرهنګپال شم نه ګټیالی، نو دا خو ځکه امکان نه لري چې هر څه به همدلته سقوط شي. بیا هم زه قضاوت درنو لوستونکو ته پرېږدم.

دا نیوکې چې ما یې یادونه وکړه دا خو به غالباً تر تاسو نه وې رارسېدلې خو اوس دا راته ووایه چې د پښتنو او ناپښتنو له خوا د دومره زیاتو خدمتونو او هڅو له امله کله ستایل شوی هم یې او که نه؟

زه پر خپله مسلمانۍ، پښتو، پښتونولۍ او د خپلو خلکو پر کارنامو ویاړم چې تل یې دنړۍ تولې برابره ساتلې ده، تاریخ لیکلي چې سکندر له یونان نه راپاڅېده، چنګېز له منګولیا راولاړ شو، انګرېز له لندنه راپاڅېده او بیا لنډ روس ته ګوره چې:

لا تراوسه یې ماغزه په قرار نه دي
چا چې ماسره وهلی سر په څنګ دی

دوی ټولو غوښتل چې د نړۍ انډول خراب کړي او پر کمزورو هېوادونو خپله واچوي همدا زمونږ باتوران وو چې مات یې کړل او د کش شوي ربړ په شان ببرته پر خپل خپل ځای کېناستل، نو یون صیب! ته دا وایه چې د چا به زړه نه غواړي چې د داسې یوې غیرتي او مېړنۍ ټولنې خواخوږی او خدمتګار نه وي. سره له دې چې زمونږ هېوادوال له ډېرو ستونزو څخه ستړي او ستومانه دي، بیا هم زه له دوی څخه ډېر زیات خوښ یم، ماته یې ډېر څه راکړي او راکوي یې، ډېر مې ستایي او زه له ټولو څخه د زړه له کومې مننه کوم. زما یو

ارمان دی چې زه دوی ټول سوکاله او خوشحاله ووینم دوی چې خوشحاله وي نو مور به خوشحاله یو مور ته دهېواد پوهنتون، او داسې نورو غیردولتي ادارو او اشخاصو ډېر ستاینلیکونه رالېږلي چې د قدر وړ دي، د هېوادوالو ټولو خپرونو زمور سره ډېره همکاي کړې او کوي یې چې د مننې وړ دي.

د ناپښتنو په حساب په غټو کمپنیو کې د مایکروسافټ کمپنۍ، د اډوب کمنپۍ، د ملګرو ملتو دمعیارونو اداري (ای اس او) یوني کوډ او داسې نورو ادارو زمور کارونه ستایلي. همدارنګه په ګاونډیو هېوادو کې د پاکستان ساینس فاونډیشن مور ته پر ۱۹۹۹ کال جایزه راکړه، پر انټرنټ ډېرو هېوادوالو او بهرنیانو زمور ستاینه کړې چې د ایران ټایم ویبپاڼه هم په کې شامله ده.

زه خو چې کله تاسو ګورم هر وخت د کمپیوټر مخې ته ناست یې هغه د چا خبره ((نرډي دی چې په کمپیوټر کې ننوزي)) دا راته وایه چې په شپه او ورځ کې څو ساعته کار کوې؟

زه د کال ټولې ورځې کار کوم له خوب نه پرته ټول ساعتونه د خپل کار، خپل ژوند او د هېواد د ډېرو ستونزو د حل په لټه کې یم. زما د بریالیتوب راز هم دا ډېر کار او زغم دی چې د ناپیلون دغه نکل یې ډېر ښه تمثیلوي. د ناپیلون د شان او شوکت په زمانه کې دده دماشومتوب د وخت یو ملګری چې پر ده باندې په ورکوټوالي کې زورور و په ډېره حیرانتیا له ده څخه پوښتنه وکړه چې زه خو تا پېژنم

چې نه زما په شان زورور او نه له ما نه هوښيار وي، خو نن دې نه پرېږدم چې دا راز راته ونه وايي چې څنګه ناپيلون شوې؟

وايي چې ناپيلون ورته ويل: پرېږده دا ستا د وسې کار نه دی! تر ډېر ټينګار نه وروسته ناپيلون وويل چې خوله پرانيزه، خپله ګوته يې د هغه په خوله کې ورکړه او هغه ته يې ويل چې خپله ګوته د ده په خوله کې کېږدي، بيا يې غږ وکړ چې په غاښ يې کړه، ناپيلون دملګري او ملګري د هغه پر ګوتې باندې زور راوړ، خو له څو شېبو وروسته يې ملګري وويل، پرېږده، پرېږده! د ناپيلون ګوته يې پرېښوده، خو ناپيلون لا هغه شان ګوته نيولې وه او نور زور يې ورکاوه، کله چې هغه ډېرې چغې ووهلې نو يې پرېښود، ورته يې وويل چې پوه شوې؟ ويې نه!

ورته يې وويل چې زما ګوتې هم ستا د ګوتې په شان درد کاوه، خو تا څو شېبو درد ته غاړه کېښوده او زما ګوته دې پرېښوده، دغه زما د بريالیتوب راز دی.

وايي:

بې زحمته راحت نه شته زما وروره
که راحت غواړې زحمت در لره بويه

دومره ذهني بوختيا دې روغتيا ته زيان نه رسوي؟

زما په اند روغتيا هله خرابېږي، چې کله انسان قناعت ونه کړي، دخدای پاک پر ورکړل شويو نعمتونو چې ژوند، روغه سته، شتمني او نور وسايل دي قناعت ونه کړي، نېستۍ، رنځورۍ او ربړو ته يې له صبر سره سره دهغو د ښه کولو په لار کې همت او غيرت ونه کړي،

نو بیا ناروغ خو پرېږده روغه ستې هم ناروغه شي، او ل دا چې خدای پاک انسان د ښېګڼې او عباداتو لپاره پیدا کړی دی، نو هر څوک چې قانع او هڅاند وي هومره د هغه روغتیا هم ښه وي. زه چې کله کار ونه کړم نو بیا ورو ورو راته احساسېږي چې د لټې خواته روان یم او دردونو ته مې خیال شي.

څومره کسان دې تراوسه پوې روزلي او په راتلونکي کې د کوم روزنیز مرکز د جوړولو نیت لرې او که نه؟ او که لرې یې دا به څنګه او چېرته وي؟

زه خپله پر زده کړه، څېړنه او جوړونه دومره بوخت یم چې ځان د ښوولو جوګه نه بولم، که ژوند و او خدای پاک راسره مل و او د هېواد پوهنتونونو د کمپیوټر د زده کړې په څانګه کې څه ګامونه پورته کړل، او چاروا کو راسره همکاري وکړه نو په هېواد کې به د کمپیوټر د پروګرامونو د جوړولو یوه داسې اداره جوړوم چې نه یوازې د هېواد کمپیوټري ستونزې حل کړي، بلکې له نورې نړۍ سره مرسته او کاروبار هم وکړو.

خو په بنسټیز ډول زه د څلورو کارونو ته د سوداګریزې بڼې ورکولو کلک مخالف یم. لومړی مذهب، دویم مشرتوب او حکومت، درېیم زده کړه او څلورم روغتیا پالنه او رنځپوهنه. باید ټولنه او حکومت دغو څلورو مسلکوالو ته د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې کړي، چې دوی د خپلې خبټې او کورنۍ د خړوب لپاره د نورو ژوند ته خطر نه شي.

کـه څـه هـم مـوږ د روزنـې مرکـز نـه لـرو ، خـو چـې څـوک هـم زمـوږ پروګرامونه زده کوي هغوی ته يې په خپـل دفتـر کـې وړيـا ورښـيو او تراوسـه مـوږ پـه دغـه طريقـه پـه لسـګونو کسـان روزلـي چـې اوس پـه دولتي او غيردولتي ادارو کې کار کوي.

اوس پر کومو نوښتګرو هڅو بوخت يې يـانې کـوم نوي پروګرامونه دې ترلاس لاندې دي؟

اوس پر دې لګيا يم چې کمپيوټر څنګه کره او سمه پښتو وليکي، نـو د دې لپـاره پښـتو کمپيـوټري قـاموس جـوړول پـه کـار دي، دا قاموس اوس زمـوږ تر کار لاندې دی، د دغه قاموس د جوړونې طريقه داده چې مـوږ اوس ټول پښـتو قاموسونه چې تراوسـه پـه پښـتو کـې شته هغه کمپيوټر ته وراچوو او بيا هغه د پښتنو د شپږو غټو لهجو په پښـتو پوهـانو ګورو چې د هغـه کـره پښـتو ټکـي پـه صـحيح امـلا کمپيوټري قاموس کې ځای پر ځای شي.

همدارنګه لاندې کارونو باندې کار کوم:

د کمپيوټر په واسطه پښتو لوستل، دلوست کمپيـوټري پروګرام؛ پښـتو سـکښ کـول يـا ليکـل شـوي مـتن لـه ټايـپ کولـو څخـه پرتـه کمپيوټر ته وړل، پښـتو وويـانې جوړول؛ د ټولـو پښـتو پروګرامونـو ترمنځ د ليکل شوي متن وړل او راوړل؛ په جاوا کې پښتو ليکل؛ پـه يونيکس کې پښتو ليکل او لوستل؛ همدارنګه د يودوه کتابونو پـر ليکلو او د کمپيوټري اصطلاحاتو پر ډيکشنرۍ اخته يم.

څو ځله دې ليکوالو ته په ډېر ټينګار سره ويلي چې کمپيوټر زده کړي، دا د وخت غوښتنه ده، ستاسو په نظر کـه هـر پښـتون ليکـوال کمپيـوټر زده کـړي، د ليکـوال پـه کـار کـې بـه څـومره اسـانتياوې راشـي او پښتو ژبې ته به يې ګټه څومره وي؟

زمـا پـه خيـال پـه دې يـوه لسـيزه کـې کمپيـوټر پـه خـاص ډول پښـتو کمپيـوټر د پښـتو اثـارو چـاپ تـه سـرعت ورکړ. پخـوا بـه کـه يـو اثـر چاپېده نو مخکې تر مخکې به يوه خطاط ته سپارل کېده. مياشتې مياشتې به پرې اوښتې او تر ډېر شواخون وروسته بـه لوسـتونکو تـه رسـېده، خـو اوس پـه اوونـۍ کـې د يـو څـو تـازه کتـابونو او مجلـو د چاپ شاهدان يو، نن سبا دکتابونو دچاپ بازار ګرم دی او دفرهنګي ارزښـتونو ترڅنګ دغـه کتابونـه ليکوالـو تـه اقتصـادي ارزښـت هـم لري، مانـا دا چې پـه يـوه ژبـه کـې څومره ډېر اثـار خپـاره شـي دومـره لوستونکي هم پيدا کوي.

هرې ژبې چې ډېر لوستونکي پيدا کړل داسې يې وبولـه چې دغـه ژبه د اوج خواته روانه ده. همدارنګه د ژبې پرمختيـا د ليکـوال لپـاره اقتصادي پرمختيا ده، نېه ليکنه نېه اقتصادي ګټه هم لاسـته راوړی شي، همدارنګه د ليکنو اقتصادي بازار چې څومره ګرم وي هومره د ليکنـو معنـوي ځـلا هـم لـوړېږي او دغـه شـان يـو شـهکار بـل تـه لار پرانيزي، يـوه ژبـه او دهغـې ژبـې ادب پـه همـدې ډول افـاقي حيثيـت پيدا کوي.

که پښتو ژبه له دوو لسیزو مخکې وختونو سره پرتله کړو یو کیفي بدلون په کې راغلی دی، دا بدلون که له یوې خوا د لیکوالو په هنري او تخلیقي لوړتیا پورې تړو، له بله پلوه د کمپیوټر او چاپ له تخنیکي اسانتیاوو څخه هم انکار نه شو کولای، په عاجزۍ به درته ووایم چې د کمپیوټر په برخه کې همدا زموږ پښتو پروګرامونو او هلو ځلو ډېر داسې کسان دې ته هڅولي چې کتابونه لیکل ورته اسان کار ښکاري او بل داسې کسان مو روزلي چې د پښتو لیکنو په کمپوزولو کې ډېر ماهر دي. زموږ له کمپوزرانو څخه نن یو شمېر لیکوال دي چې د قلم زور یې د کمپیوټر په ملګرتیا ورته ډېرې دروازې پرانیستي او نن سبا یو کس او یو کمپیوټر پوره یوه مجله چې پخوا په کې د لسګونو کسانو اړتیا وه په یوازې ځان راوباسي.

له تخنیکي او طباعتي پلوه اوس پښتو ژبه د نړۍ له نورو یادو ژبو سره سیالي کولای شي؟

په تخنیکي چارو کې اوس پښتو له انګرېزۍ سره خوا په خوا تللای شي، ځکه چې اوس په امریکا کې هم خلک د انګرېزي لیکنو لپاره دغه وینډوز ۹۵، وینډوز ۹۸، وینډوز ۲ زره او د وینډوز پروګرامونه کاروي او دلته هم کارېږي. همدارنګه په طباعت او طراحۍ کې ((کورلډرا)) په ټوله نړۍ کې کارول کېږي چې اوس پښتو هم د انګرېزي په څېر په کې کاربدی شي، زموږ پښتو شوي پروګرامونه نن سبا د دولتي او شخصي ادارو او عامو هېوادوالو هره کمپیوټري اړتیا پوره کوي او هغوی ترې کار اخیستلای شي.

لکه څنګه چې ما ته معلومه ده تاسې بهر ته ډېر ځله تللي یاست او بیا هم تللای شئ او هم هلته پاتې کېدو امکانات درته ډېر زیات دي، ولې مو دا ځای غوره کړی دی؟

دلته زما د پاتې کېدو اصلي وجه داده چې د درېیمې نړۍ خلکو او په ځانګړې ډول زمونږ له هېوادوالو سره دا مفکوره ده چې مونږ د پرمختللو هېوادونو د اوسېدونکو په څېر کار نه شو کولای، دهغو په شان وسیلې زمونږ سره نه شته، خو له کومې ورځې چې زه پر ښو او بدو پوهېدلی یم، د دوی له دغې مفکورې څخه خپه یم او په دې هڅه کې یم، هغه کارونه وکړم چې دوی یې ناشوني بولي. نو د کمپیوټر پروګرامونه پښتو ته اړول هم ددغې لړۍ یوه کړۍ ده. که مونږ کار وکړو له هغو خلکو څخه مونږ ډېر تکړه او غښتلي یو، په دې کې شک نه شته چې ډېر پرمختللي هېوادونه ښې زرخېزه ځمکې او ښه اقلیم لري چې دوی په خپله ماړه ساتي.

او د نورو اسانتیاوو د برابرولو لپاره هڅې کوي. زمونږ هېواد هم یو ښه زراعتي هېواد دی، خو که مونږ د نورو د ملامتولو پرځای متې راونغښتې او د جګړو، تربګنیو پرځای مو کار وکړ او د یو بل د پرځولو پرځای مو له یو بل سره مرسته وکړه، نو د نورې نړۍ په څېر که مونږ کار وکړو له هغو خلکو څخه مونږ ډېر تکړه او غښتلي یو، تر دوی به ډېر پرمختګ وکړو او ټول به خوشحاله او سوکاله شو.

تاسو د یو افغان کمپیوټر پوه په توګه د تخنیکي پرمختګونو له پلوه د پښتو ژبې او پښتنو راتلونکی څنګه ارزوئ؟

پښتو ژبه به هله د نړۍ له نورو ژبو سره سیالي کوي چې پښتانه سیالۍ ته چمتو او له دغو ستونزو څخه فارغ شي چې اوس زمونږ په هېواد کې روانې دي. پښتو تر هغه پرمختګ نه شي کولای چې پښتانه مخکې شوي نه وي، پښتانه او پښتو باید یوشان پرمختګ وکړي، اوس ربړه داده چې ځینو پښتنو دومره پرمختګ وکړ چې له پښتو څخه ووتل او په ځینو خپرونو کې پښتو دومره پرمختګ وکړ چې پښتانه پرې نه پوهېږي.

خو بیا هم اوس پښتو کال پر کال د پرمختللو ژبو پرتو ته ځان نږدې کوي، خو پښتنو ته د پښتو لیکنو پر کیفیت ډېر ټینګار په کار دی، په پښتو کې علمي او مذهبي لیکنې ډېرول او ښه کول د وخت اړتیا ده، مطلب دا چې پښتو د حکومت، سوداګرۍ او د علم ژبه کول په کار دي. پښتو اوس یوازې زمونږ د پښتو ادب غیرتمندو په خپلو ببشانه خواریو راټینګه کړې ده، نورو تخنیکي او علمي کارونو په کې چندانې پرمختګ نه دی کړی.

د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره د تخنیکي چارو د ماهرینو او لیکوالو ګډو هڅو او هلو ځلو ته اړتیا شته او که نه؟

وايي چې (کوم کار په سلا وي هغه بې بلاوي)، د ژوند په هر يو ډګر کې ګډ کار ته اړتيا شته، په ګډه کار کولو کې برکت وي، په ګډ کار کې زده کړه هم کېږي، وخت هم نه ضايع کېږي او سرچينې هم نه خرابېږي. زه خو چې هر وړوکی او لوی کار کوم، په هغه کې لومړی له هغه چا څخه مشوره اخلم چې په هغه کې ډېره ښه پوهه لري او بيا له هغو کسانو سره خپله مفکوره شريکوم چې څه پروګرام ورته جوړوم يا څه کار ورته کوم.

د مثال په ډول کمپيوټر ته د پښتو تورو اچولو نه مخکې ما له هر پښتو پوه او ليکوال سره مشوره کړې. همدارنګه اوس مور د ماشومانو لپاره د پښتو زده کړې يو پروګرام جوړوو چې پر يو يو ټکي يې ما له پوهانو څخه مشوره اخيستې او بيا مې کار کړی چې يو پړاو يې جوړ شي پر خپلو ماشومانو يې په بشپړ ډول څو ځله ازمويم.

خدای پاک دې هغه ورځ راولي چې زمور چارواکي هم دغه چلند خپل کړي او کله چې يو کار کوي، په هغه کې د خپل ولس له پوهانو او بيا خپله له ولس څخه مشوره وغواړي او هر کار په خپل سر ونه کړي، که نه نو د دوی وړه تېروتنه به د مليونونو وګړو ژوند ته ګوانې وي، او دوی به خپله هم په کې راګير وي.

هيله لرم يوه لويه او کوچنۍ هيله دې هم بيان کړې؟

زما هيله او غوښتنه له خپلو هېوادوالو او د درېيمې نړۍ له خلکو نه دا ده چې دا مفکوره له خپلو مغزو نه وباسي چې مور له

چانه کم یو او د بل چا په شان کارونه نه شو کولای، زه وینم چې دوی له نورو څخه ډېر تکړه دي خو که لږ زیار وباسي، نو ډېر بری به ترلاسه کړي، زه دوی ته دا هم په ډاګه وایم چې استعمار ګر له ببلابلو لارو هڅه کوي چې تاسې داسې وپوهوي چې ګواکې تاسې څه نه شئ کولای !

له خپلو سیاسي وروڼو څخه په ځانګړي ډول د خدای(ج) لپاره هیله کوم چې کله قدرت ته ورسېږي، له ټولواکۍ څخه دې لاس واخلي، ننسبا په نړۍ کې هر یو مسلک ډېر زیات اختصاصي شوی او هر سړی هر څه نه شي کولای، پر خپلو خلکو دې اعتماد وکړي، څه دې خپله وکړي او څه دې نورو ته پرېږدي او چې کوم کار خپله نه شي کولی هغه دې ضرور نورو ته پرېږدي. دولتي انحصارات دې پایته ورسوي، خپلو خلکو ته دې پر بهرنیو کمپنیو ترجیح ورکړي، حکومت او سیاست دې یوازې لارښوونې، څارنې یا کنټرول او ساتنې ته متوجه کړي.

د صنعت، سوداګرۍ، تجارت او نورو اسانتیاوو برابرول دې دې خلکو ته پرېږدي او د حکومت د چلښت لپاره دې مالیه زیاته کړي، حکومت دې خپله تجارت نه کوي، څوک یې چې ښه او بد مخالفت کوي، هغه دې نه ځوروي، هر مخالف دښمن نه وي، نو هله به دوی او نورو هېوادوالو ته په هېواد کې د سولییز ژوند لار برابره شي. خدای دې هغه ورځ راولي چې ټول هېوادوال د وروڼو په شان یو له بل سره ((تېر په هېر)) معامله کړي او په راتلونکي کې ټول د نېکو کارونو ژمنه وکړي، زما هیله همدا ده.

د پښتو ژبې د غوړېدو په تحریک کې باید منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري

ښاغلی عبدالوکیل شینواری د هېواد یو ځوان، تکړه او پیاوړی لیکوال دی. په لنډه کیسه او نورو ټولنیزو، سیاسي، پوهنیزو او تحلیلي لیکنو کې لوی لاس لري، تراوسه یې په ګڼو خپرونو کې یو شمېر په زړه پورې لنډې کیسې او نورې پوهنیزې او څېړنیزې لیکنې خپرې شوې دي. سربېره پر دې یې یو شمېر فرهنګي خدمتونه هم ترسره کړي دي، دا مرکه یې د هیلې مجلې د ۱۳۷۹ل کال په څلورمه ګڼه کې شوې ده، چې ستاسو پام ورته را اړوو:

خپل ځان او د خپل فرهنګي ژوند څومره والی او څرنګوالی راته په لنډه توګه راوپېژنئ؟

لـه ډېر خـام عمـر نـه مـې لـه ادب سـره پـه زړه کـې د مينـې ګـلان راټوکېدلي او لکه د هېواد د ډېرو نورو لیکوالو په څېر زما ادبي خوځون هم پر شعر پیل شوی دی. په څلورم ټولګي کې وم چې شعر مې ولیکه دا چې څنګه شعر و ، ښه مې په یـاد کـې نـه دي پـاتې خـو ډېره کلیوالي بڼه یې درلـوده ، دویـم شـعر مـې پسـرلی نومېـده ، پـر دغـه وخت په شپږم ټولګي کې وم. خدای ښېلي سید محمد طاهر بینـا ډېرې کمونې او سمونې په کې راوستې. دا زما لومړنی شعر و چې په ننګرهـار ورځپاڼـه کـې خپـور شـو. وروسـته مـې د شعرونو ترڅنګ د ادبي ټوټو پـر کښـلو هـم لاس پـورې کړ ، چې زیـاتې یـې پـه ننګرهـار ورځپاڼـه او مجلـه کـې خپـرې شـوې دي ، پـر ۱۳۵۷ل کـال کـې مـې لومړنی لنډ داستان د: ((هغه وړی و)) تر سرلیک لاندې وکښـه چې سملاسي په انیس ورځپاڼه کې خپور شو. که رښتیا ووایم داستان ته نه پاتې کېده ، خو دا چې د وخت حاکمې سلطې پر مزاج برابر و او څه به زما د هڅونې موخه هم په کې مله وه راته خپور یې کړ.

د شعرونو ، ادبي ټوټو او داستانونو ترڅنګ مې وروسته د ډرامـو لیکلو ته مخه شوه ، که رښتیا راباندې وایې ، زما له ډرامې او تمثیل نړۍ سره لېونۍ مینه وه ، لا ډېر کوچنی وم ، چې د راډیـو افغانسـتان پرله پسې راډیویي ډرامې مې یوه هم نـه قضـا کولـه او لـه اوربـدو نـه مې ډېر خوند اخیستـه. پر ۱۳۵۸ل کال مې د لومړي ځل لپاره راډیویي پرله پسې ډرامه ((د غچ اور)) ولیکه ، پر دغه وخت پـه لسـم ټولګي کې پر زده کړو بوخت وم. دا ډرامـه ډېر ژر لـه دغـې راډیـو ځنـې خپـره شوه ، تر دې وروسته مې پر بل کال بل نکل ((هغه څنګه لېونی شو)) هم خپور شو. د ښوونځي د زده کړو پـه بهیـر کـې مـې د ښـوونځي زده

کوونکو ته ځینې ستېج ډرامې لیکلې، په خپله مې هم د لوبغاړي په توګه په کې برخه اخیسته.

د ډرامو تر لیکلو وروسته ورو، ورو له شعره لرې کېدم او داسې یو وخت راورسېد چې ما نوره له شعر لیکلو سره بېخي مخه نښه وکړه، ما نه یوازې د ډرامو پر لیکلو ګوتې پورې کړې، بلکې د ډرامې په باب مې لیکل او لوستل هم پیل کړل.

پر ۱۳۶۲ل کال د پنځو کلونو لپاره د لوړو زده کړو په موخه (بېلا روسیې) جمهوریت ته لاړم، په دغه موده کې ما هېڅ ونه لیکل خو کله چې راوګرځېدم بېرته مې ادبي هستونې وکړې، تر دې وروسته مې د لیکنې تر څنګ ژباړه هم پیل کړه، خو له بده مرغه زما د ژباړې تر ادبي برخې نورې متفرقې ژباړې درنې دي او زه پر دې کار ډېر پښېمانه یم.

په دغو کلونو کې مې سینما ته هم مخه شوه او څه لیکنې مې د سینما د هنر په هکله هم ولیکلې، سره له دې چې ما د سینما او ډرامې له هنر سره خورا کمه بلدتیا لرله او په دې برخه کې مې هېڅ ډول زده کړه نه وه کړې، خو دا چې د پښتنې هنر دا برخه خورا ډېره کمزورې وه، د یو رسالت له مخې مې دا کار وکړ، په دغو کلونو کې مې یوه نیمه تمثیلي ډرامه هم ولیکله چې د رادیو تلویزیون له لارې خپرې شوې دي.

پر ۱۳۷۱ل کال مې یوې ډرامې (څوکۍ) د افغانستان د هنرمندانو د اتحادیې له خوا نقدي جایزه واخیسته.

کله چې په افغانستان کې وم، د ادبي هستونو زیاته برخه مې ژباړې او د ډرامې په باب لیکنو جوړوله، خو پر ۱۹۹۳م کال کله چې پېښور ته راکډه شوم ټوله مخه مې لنډو کیسو ته شوه، خو بیا مې هم ډېرې کیسې ونه لیکلې، خو هغه څه چې مې ولیکل، زما له پخوانیو کیسو سره یې ډېر توپیر درلود، دا چې دا کیسې مې د کیسو پر معیار سره برابرې دي که نه؟ پرې نه غږېږم، خو یوه خبره چې باید ویې کړم په دې لار کې ماته ډېر نږدې دوستان ګران هېوادمل صاحب، کاروان صاحب، اسدجان غضنفر، نثار، سالک، عابد... او نور زما ډېر هڅوونکي دي، د دوی ډاډ زما د کیسه لیکنې په روزنه او هڅونه کې لوی ځای لري.

له بده مرغه چې زه د خپل تخلیق او ژباړې هېڅ جونګ نه لرم او دا هر څه خواره واره دي، خدای تعالی(ج) دې بری راکړي، چې که نور نه وي د خپلو کیسو یو جونګ خو په خیر خپور کړم.

د چاپېریال بدلون د یو لیکوال پر هنري زېرونو څه اغېز لري او تاسې خپل مثال هم وړاندې کړئ؟

څرګنده خبره ده چې د چاپېریال بدلون د یوه لیکوال پر هنري زېرونو خورا اغېزناک دی. په نوي چاپېریال کې لیکوال نوی انسان، د هغه غوښتنې، هیلې او ... وینې او له نورو اقتصادي، ټولنیزو او کلتوري اړیکو سره اشنا کېږي او طبیعي ده چې په نوي چاپېریال کې به د هغه تخلیق ارو مرو له دغو مناسباتو نه اغېزمن وي، خو یوه خبره چې روښانه او د لیکوال د بري رمز دی، په نوي چاپېریال کې د هغه د خپل وطن د انساني ارمانونو انځور دی. زما په اند که موږ یا

د بل هېواد لیکوال وغواړي په دې چاپېریال کې د پردي انسان په انځورونه یې د خپلې ټولنې انسان هېر کړي، اثر به یې ډېر بې خونده پنځولی وي نن د نړۍ ډېر شاهکارونه شته چې لیکوالو یې په پردېسۍ کې لیکلي دي، خو کیسې یې د خپل وطن او خپلو انسانانو دي.

له ښه مرغه زمونږ ځینې پردېس لیکوال په دغه برخه کې ډېر بریالي دي ښه ببلګه یې د شپون صاحب ګټیالی نومې ناول دی. پردېسۍ زما پر هستونو هم خپل اغېز ښندلی دړې څلور کیسې مې د پردېسۍ د چاپېریال کیسې دي. له بده مرغه د پردېسۍ په دغه ټوله موده کې مې یوازې همدومره ولیکلای شول.

تاسو خو د نړۍ په یو شمېر هېوادونو کې وګرځېدلئ، په ټولیز ډول د نړۍ په ادبي بهیر کې کوم مسایل زیات مطرح دي؟

سره له دې چې اوسنۍ صنعتي نړۍ د خپل پرمختګ لوړو پوړیو ته رسېدلې او دغه پرمختګ د هرې ورځې په تېرېدو سره چټکېږي، خو دغو پرمختګونو ډېرې ستونزې هم رامنځته کړي، د چاپېریال ککړتیا، د ذروي وسلو مسابقې، ماشیني ژوند، کلتوري انحطاط او نوره... دغه نړۍ له جدي ګوابښ سره مخامخ کړې ده. د صنعتي نړۍ د ننني آثارو ګڼ موضوعات همدغه ستونزې جوړوي. ننني صنعتي پرمختګونه نه یوازې د آثارو پر مضمون خورا اغېزناک دي، بلکې تر ډېره یې د آثارو کلاسیکو بڼو ته هم بدلون ورکړی دی.

ځینې وخت ځینې ادبي پنځونې د خوشحالۍ او غم د اوج له کبله راتو کېږي تاسو دا مسئله څنګه ارزوئ؟

خوښي او غم، عواطف او احساسات زېږوي، چې د یوه هنري اثر د هستونې د خوځون اصلي محرک دی او د هرې خوشحالۍ او غم تر شا بیا ځانګړې پېښې او شېبې پټې وي. د نړۍ زیات ادبي شاهکارونه د ځانګړو تاریخي پېښو محصول دي، ښه ببلګه یې د الکسي تولستوي ((سوله او جګړه)) ده چې له ناپلیون سره د روسانو د (۱۸۱۲-۱۸۱۴) کلونو د جګړې نادودې بیانوي او یا هم د ارنسټ همینګوی (له ټوپک سره مخه ښه) چې د لومړۍ نړیوالې جګړې د بدمرغیو انځور کاږي.

زمونږ په آثار هم زمونږ د کورنۍ جګړې د بدمرغیو انځورونه دي، خو خدای تعالی(ج) دې وکړي چې زمونږ لیکوال زمونږ د کړېدلي ولس د خوښۍ او هوساینې د شېبو انځورونه هم په خپلو تخلیقاتو کې وکاږي.

مونږ بهر ته ستاسو تر تګ وړاندې ستاسو یو شمېر لنډې کیسې لوستې دي، خو اوس دې د لنډو کیسو څرک نه لیدل کېږي، علت یې څه دی؟

تاسو پوهېږئ، بهر ته تګ دومره اسانه خبره نه ده، زه چې کله کډوال شوم، پوره یو کال د یو ګونګ او نامعلوم برخلیک په لومو

کې ښکېل وم او که رښتیا درته ووایم، نه یوازې دا چې لیکلو ته مې تابیا نه جوړېدله، بلکې د لوستلو پر وخت به هم تل په ډېرو نورو چرتونو کې لاهو وم، وروسته کله چې مې برخلیک معلوم او دعا مې قبوله شوه او د سیاسي کډوال په توګه ومنل شوم په دغه هېواد کې چې او سېږم پوره ډېر وخت مې د کار روزګار لټون ونیوه بیا راباندې د کارونو او بوختیاوو بوج شو.

بل علت یې د فرهنګي دوستانو لرېوالی هم و، زه چې په کې استوګن یم دا هېواد د جرمني، انګلستان، امریکا، کانادا، روسیې، هالینډ او نورو په څېر له لیکوالو او فرهنګي کړیو نه ډک نه دی، چې سړی اړ او وهڅول شي او زه ځینې ملامتیاوې پر خپل ځان هم اچوم. که رښتیا راباندې وایې موږ ټولو لیکوالو او فرهنګیانو هومره چې مو په خپل وطن کې په خوند او مزې لیکنې کولې، دلته یې نه شو کولای.

زموږ ځینې لیکوال وایي: هغه افغان لیکوال چې په بهر کې اوسي، طبعاً یې یوه بهرنۍ ژبه زده ده، که چېرې د دوی لپاره زیات وخت د څېړنیز او تخلیقي کار امکانات نه وي، نو ښه لاره داده چې دوی د ژبارې له لارې فرهنګي خدمت وکړي، ستاسو هم بهرنۍ ژبې زده دي، نو بیا ولې ژبارې نه کوئ؟

دا ښه خبره ده، ډېرو ليکوالو تر ډېره حده دا کار کړی دی، دا چې زه ولې تر نورو ډېر وروسته پاتې يم، دوه علتونه لري، يو دا چې له دغې ژبې سره هومره اشنا نه يم چې ښه ژباړه پرې وکړم او بله دا چې دغه هېواد لکه د دې سيمې د نورو هېوادونو په څېر دومره وتلي ليکوال او آثار نه لري.

په بهر کې د مېشتو افغان فرهنګيانو د فرهنګي کار د سمون او خوځون لپاره څه وړانديزونه لرئ؟

له بده مرغه په بهر کې د افغانانو د سياسي اتحاديو او جريانونو په څېر د هغوی فرهنګي ټولنې هم ډېرې متفرقې دي او د کار او فعاليت ډېره برخه يې له يوه بل سره دښمني جوړوي، چې دا يوه لويه بدمرغي ده، زما له نظره به ښه وي، که دغه فرهنګي حلقې په يوه واحد مرکز کې راټولې وي زه د دغو ټولنو د ډېروالي مخالف نه يم خو دوی بايد د خپلو ځانګړو غوښتنو ترڅنګ يو واحد هدف تعقيب کړي.

زما په اند به ډېر ښه وي، که په اروپا او امريکا کې ببلابېلې لوبې فرهنګي ټولنې جوړې شي او بيا د دغو ټولنو د کار اساسي مرکز زمور هېواد يا پېښور ښار وټاکل شي او دلته پر يوه معين، هدفمند او پراخ فرهنګي کار پيل وشي دا کار څه ستونزې لري خو ناشونی نه دی.

اوس، اوس بهر ته د افغانانو د تګ لړۍ په ډېر شدت سره روانه ده، که دا لړۍ همداسې روانه وي نو په

هېواد کې به پر څه پوه خلک پاتې نه شي، دا کار څه ډول ارزوئ؟

دا زمونږ د وطن د کورنۍ جګړې په څېر یوه تراژیدي او یوه لویه بدمرغي ده که دا لړۍ په همدغه قوت روانه وي، ددې پایلې خورا ډېرې خرابې وینم. دا سمه ده، هلته د ژوند شرایط خورا ښه دي، خو هلته هم زمونږ پر وګړو د بې شمېره غمونو پېټي پرېوزي د نورو ترلاس لاندې هر ډول کارونه، ماشیني ژوند ، پردېسي، حقارت... او ډېر داسې نور چې په ربښتیا سړی ډېر ځوروي. تر هر څه زیات زمونږ د کوچنیانو د ملي هویت او غرور روزنې مسئله د اندېښنې وړ ده، اوس خو ډېرو کورنیو ته دا ساده برېښي، خو ډېر ژر به یې سرونه له دې کبله څړیکې پیل کړي او د ډېرې زیاتې خواشینۍ ځای دی، چې په بهر کې مېشت افغانان د دغې ستونزې د حل په هکله ډېر کم په خپلو منځو کې د یو عملي مېکانیزم په باب غږېدلي دي.

په هېواد کې د لنډې کیسې د څرنګوالي په باب څه نظر لرئ؟

هسې چې د لنډې کیسې عمر د ادبیاتو په تاریخ کې کم دی، زمونږ د لیکوالو تجربې هم ډېرې اوسنۍ دي. سره له دې چې پر پښتو لنډې کیسې له پیله پوره شپږ اوه لسیزې تېرېږي خو ایله وروستنۍ دوه، درې لسیزې د لنډو کیسو ډګر لږ تود کړی دی، په دغه موده کې تر ډېره حده پر معیارونو برابرې کیسې کښل شوي، خو له بده مرغه زمونږ

کیسه زموږ د شعر په څېړلا نه ده پخه شوې او لا هم زموږ کیسه لیکونکو ته په دې ډګر کې ډېر مزلونه پاتې دي.

لکه څنګه چې ماته معلومه ده، په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې پتېیلې چې هر کال په څېړنیز، ادبي او پوهنیز ډګر کې افغان لیکوالو ته جایزې او ستاینلیکونه ورکړي، ددې کار مالي لګښت تاسو پر غاړه اخیستی، ددې کار اصلي موخه مو څه ده؟ ایا نور کسان هم باید په دې لړۍ کې شامل شي که نه؟

ددې کار موخې دوه دي: یو دا چې نور مې د داسې ورته ګامونو اوچتولو ته هڅولي وي او بل مې خپل فرهنګیان د نښو او نایابو اثارو کښلو ته هڅولي وي.

په اوسنیو وختونو کې د هېواد لپاره په کم کیفیت ډېرې خپرونې ښې دي او که په ښه کیفیت کمې خپرونې؟

زما په اند په اوسنیو وختونو کې په ښه کیفیت کمې خپرونې ښې دي، اوس خو که رښتیا ووایو، د خپرونو ډېرو شمېرو د خپرونو ارزښت ډېر کم کړی. بې کیفیته خپرونې نه یوازې دا چې د وخت او

پیسو بې ځایه لګښت دی، بلکې تر ډېره حده زمونږ په چاپېریال کې د لوستلو خوند هم له منځه وړي.

بهر ته تګ او هلته استوګنه یا ژوند کول مو په هېواد کې له استوګنې سره څه ډول پرتله کوئ؟ مانا دا چې څه دې له لاسه ورکړي او څه دې ترلاسه کړي دي؟

په بهرني ژوند کې خو مې ارومرو څه ګټه کړې: یوه مې بهرنۍ ژبه زده کړه، له نوي اقتصادي او کلتوري مناسباتو سره بلد شوم، اقتصادي برلاسی مې ترلاسه کړ، ... خو ډېر څه مې له لاسه هم ورکړي، پردېسي، ددې هېواد د ځینو وګړو کرکجن توپیري نژادي چلند، د خپلو خلکو، کور، وطن، خپلوانو او دوستانو ځنې لرېوالی... هغه څه دي چې سړی خورا ځوروي، تر ټولو غټه خبره د هغه اشتیاق او مینې مړینه ده چې د هغو له مخې مې پرله پسې لیکنې کولې.

د خپل شخصي او فرهنګي ژوند کومه خوږه او ترخه خاطره که راته ووایې؟

له شخصي ژوندە به یې راواخلم دا زما د پردېسۍ یوه خاطره ده: کله چې په هنګري کې وم او سلواک ته مې د تېښتې لار لټوله، د ژمي میاشت وه، مونږ باید په یوه لویه ویاله پورې وتي وای او په سلواک کې مو ځان د دغه هېواد مرکز پراستلاو ته ور رسولی وای، خو دا راته ډېره سخته وه، ځکه نه خو مې لامبو زده وه او نه مې هم سلواک لیدلی و.

درې حملو ګوابنې راته کاوه: د ژمي سختو سړو ، په ویاله کې ډوبېدل او په لار کې ورکېدل، خو پر دغو ټولو مې سترګې پټې کړې، ځان مې اوبو ته واچاوه، نېغ راپورې وتم او په ډېر ښه شان خپل منزل ته راورسېدم. دویمه فرهنګي خاطره مې دا ((زنګونه، اټکلونه)) لنډ داستان دی.

ستاسو په نظر پښتو ژبې ته اوسنی فرهنګي کار د هیلو وړ دی که د نهیلیو؟

زما له نظره پښتو ژبې ته اوسنی کار ښه دی، خو دا کار باید لږ څه سیستیماتیکه بڼه ونیسي، لا د پښتو ژبې عملي رسمي کولو او عامولو ته ډېره لار پاتې ده.

یو شی چې زه یې ډېر مخالف یم، هغه دادی چې پښتو ژبې د غورځېدو په تحریک کې باید منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري.

په غرونو کې ننښتر وي او په کلي کې چنار
په زړه کې مګر څانګې څانګې وغزېږي یار

د چنارونو او ننښترو شاعر

پیرمحمد کاروان د هېواد پیاوړی او نومیالی شاعر دی، د عمر د ځوانۍ په شپږو کې یې د شعر دمینې خوږې وړمې پر ټول هېواد خوږې وږې شوې. مینه، عاطفه، لوړ انساني ارزښتونه، هېواد پالنه او رنګینې ښکلا د ده په شعر کې په ځپلو دي. کاروان تر اوسه پورې ((له مانبامه تر مانبامه)) او ((چنار خبرې کوي)) په نومونو د شعرونو دوه ټولګې او ((له نرګسه تر نرګسه)) د لنډو کیسو یوه ټولګه خپرې کړې دي. زموږ د وخت د یوه افغان کره کتونکي او لیکوال په وینا که پښتانه

یو ویشتمې پېړۍ ته له شلمې پېړۍ نه کومه ډالۍ لري، نو یوه به پکې ((چنار خبرې کوي))، د کاروان ښکلې شعري ټولګه وي. د هیلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په درېیمه ګڼه کې د کاروان صاحب دا مرکه چاپ شوې، چې تاسې یې لوستلو ته رابولو:

له څه وخت راهیسې دې شاعري پیل کړې ده؟

که له شاعرۍ نه دې مطلب د شعر په نامه د کتابونو خپرول، په غونډو کې شعر اورول، په مجلو، راډیو او ورځپاڼو کې د شعر په نامه د یو څه خپرول وي، نو زیات و کم پنځلس شپاړس کاله به کېږي.

ستا د شاعرۍ اساسي لاملونه څه دي او هم په عام ډول ولې یو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟

سل په سلو کې په خدای که به پوهېږم چې زما د شاعرۍ اساسي لاملونه به څه وي؟ هو دومره مې اوږدلي دي چې شاعري د خدای ورکړه ده. هغه د خوشال بابا خبره چې:

شېخ دې لمونځ روژه کړي زه به ډکې پیالې اخلم
هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره کنه

که مورږ یو ګل په پام کې ونیسو چې څنګه وده کوي؟ څنګه راوټوکېږي، څانګې، څانګې وغځېږي، غوټۍ یې وسپړېږي او ګل

ګل شي؟ ددې عملیې لپاره تر ټولو دمخه د ګل تخم باید وي. بیا په خپل وار سره مناسبه ځمکه، په مناسبه اندازه اوبه، شبنم، لمر، د ګل پالنه او څارنه او نور طبیعي عوامل په کار دي.

شاعري هم داسې دروا خله، تر ټولو دمخه د شاعرۍ فطري تومنې لپاره شاعرانه جذبه، تخیل، شاعرانه فکر، سندریزه ژبه، شاعرانه پېښې، شاعرانه اتوموسفیر، هنري منطق او ریاضیت دا ټول په کار دي. شاعري په غم او ښادۍ کې زما ډېره خوږه ملګري ده. شاعري د محرومیتونو پر وړاندې یو ښکلی تسلیت دی. له بل هر څه نه مې زیات له شاعرۍ سره زړه تړلی دی. لکه سیوری یوه بل پسې روان یو. کله دا مخکې زه ورپسې، کله زه مخکې دا راپسې. کله د خپل ژوند شپېې د شاتو مچۍ وبولم، نو شاعري مې ملکه ده. زه فکر کوم چې د انسان په فطرت کې یوه داسې پټه غوټه ده چې هنرمندان یې په خپلو هنرونو کې پرانیزي. یا لږ تر لږه د پرانیستو ریاضت یې جاري ساتي او تسلي پرې کوي. د نورو کارونو مینه وال یې په هغو کارونو کې د پرانیستو هڅه کوي چې له نور هر څه نه زیات یې زړونه ورسره تړلي دي.

هو، پاتې شوه ستا دهمدې سوال بله برخه چې ویلې دې وو: ((په عام ډول ولې یو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟))

یون صیب که ګستاخي نه کېږي، زه ستا سوال داسې اړوم، چې په خاص ډول ولې یو سړی شاعرۍ طرف ته مخه کوي؟ یا شعر ولې د شاعر په زړه اخته شي؟ فکر کوم د دې برخې ځواب هم په پورتنیو خبرو کې شوی دی.

شاعري د نورمال فکر زېږنده ده که د ټکان خوړلي؟

د دواړو، د نورمال فکر شاعري نورماله شاعري ده او د ټکان خوړلي فکر ټکان خوړلې. هو، يوه خبره شته هغه دا چې ټکان بايد روښانه شي چې ښکلی ټکان يې خوړلی دی او که بدرنګ، که فکر ښکلی ټکان خوړلی و، نو طبعاً انعکاس به يې ښکلی وي او که بدرنګ ټکان يې خوړلی و، نو هسې په اوتو بوتو به سر وي.

که يو مهين جام راوغورځي، نو يو مترنمه شرنګ به شي او که د خامو خاورو لوښی راوغورځي د ماتېدو اواز به يې نامترنم وي.

د بې فکره هنري شعر او د فکري بې هنره يا بې تخيله شعر (نظم) په باب ستاسې نظر څه دی؟ کوم يو ستاسې د تائيد وړ دی او که نه د دواړو ترمنځ د فکري هنري شعر تائيد کوئ؟

په شعر او بل هر هنر کې اساسي ټکی ښکلا ده. په شعر کې چې هر څه راځي، بايد شعر شي او بايد ښکلا شي، که فکر وي، که تخيل وي، که ارمان وي او که پيغام وي. دا ټول بايد سره غاړه غړی شي او يوه ګډه مناسبه شعري ښکلا راوپنځوي.

هغه شاعر يا د شعر په نامه ليکنه چې هنر او تخيل ونه لري نه ورته شعر وايم او نه هم د شعر کيفيت او خوند تري اخيستی شم. هو که يو شعر فکر هم نه لري او نورې ښکلاوې ولري خو ښېږي مې او قبول مې دی. که بيا يو شعر د تخيل، جذبې، شاعرانه او سندريز انځورونو ترڅنګ فکر او پيغام هم ولري، بيا خو نو نور علی نور، بس پر

شیدو باندې چې هر څومره غوړي تویوې خوند یې زیاتېږي او له نعمت نه نعمت الله جوړېږي. په شعر کې تخیل جذبه او نورې هنري ښکلاوې داسې دي لکه د یوه ګل رنګ او وړمې او که بیا له همدې ګل نه ګل قند او د روغتیا درمان هم جوړېدی شول دا یې د فکر او پیغام برخه ده چې د ګل ارزښت یې نور هم زیات کړی دی. په شعر کې هم د نورو ښکلاوو ترڅنګ پیغام او فکر ښکلاییز ذوق هغه وخت د منلو وړ دي چې د شعر پر مناسبه ښکلا باندې بې ځایه بار نه شي. فکر او پیغام باید په شعر کې داسې حل شي لکه په ګل کې د رنګ او خوشبو ترڅنګ د ګل قند او درمان جوړېدلو تومنه، یا لکه په خوړو کې مالګه.

کینه د شعر په ټوکولو کې زیات رول لري که عاطفه او که دواړه؟

د شعر او بل هر هنر په تار وپود کې مینه، ښکلا او عاطفه غځېدلې په نظر راځي. دا چې انسان مینه کوي مانا دا چې کرکه هم کوي. که یو څوک له یوه څه سره مینه ولري د هغه څه (معشوق) له دښمن سره به خامخا کرکه لري. خو اصله خبره داده چې په هنري پنځونو کې کرکه هم باید په ښایست بدله شي او عاطفې ترڅنګه یو مناسب رنګ ځان ته غوره کړي. داسې نه شي لکه شال او شړۍ دې چې سره پیوند کړي وي. ځکه خو ویلای شم چې عاطفه او کرکه پر خپل خپل ځای په هنري پنځونو کې ځانګړی ارزښت لري. هنرمند ټل له ښکلا سره مینه کوي او له بدرنګیو کرکه. خو مقصد دادی چې د مینې او کرکې له کش مکش نه چې کوم عمل منځته راځي هغه باید

جوړوونکی وي. یو شاعر په خپل شعر کې د یوې شل کلنې افغانې نجلۍ داسې انځور راوړی چې پر ټنډه یې شل مېخونه ټک وهل شوي دي. که دلته د شاعر عاطفه راپارېدلې نو د هغو لاسونو پر وړاندې یې کرکه هم راپارېدلې ده چې د نجلۍ پر تندي یې مېخونه ټک وهلي دي.

د شاعر او د هغه د شعر ترمنځ روحي او اخلاقي اړیکې څنګه ارزوئ؟

تر ډېر ځایه شعر او هنر د انسان د باطني او ظاهري کیفیاتو انځورول دي، تر یوه ځایه روحي کیفیت او اخلاق د شاعر پر شعر سیوری کوي، خو په شعر او هنر کې ښایست باید د سوي لاس په څېر وساتل شي. هغه د چا خبره چې د ښو غوښو ښه ښوروا وي. همداسې د ښکلیو روانې او اخلاقي کیفیاتو او ښکلي ضمیر انعکاس به په شعر کې هم ښکلی راځي. که دلته د اخلاقو په باب وغږېږو خبرې به ډېرې شي. همدومره وایم چې په بشري ټولنو کې اخلاقي معیارونه هم یو له بله سره توپیر لري. زه خو وایم چې شعر د ښایست د اظهار لپاره یوه صادقانه او صمیمانه غږ دی، چې په ښکلیو اړواوو او ښکلیو زړونو کې سندریزه وده مومي.

داهم وایم چې که شاعر فنافي الشعر شي نو هنر به یې د نورو نیمګړتیاوو پرده پوښ شي او یا به لږ تر لږه له ډېرو بدیو واوړي. دا ځکه چې ښکلا او ښکې ډېر سره لرې نه دي.

کوم شاعر د چاپېریال د پېښو ښه انځورونه کولای شي؟

دا پوښتنه په کلي ډول دوه ځوابونه لرلای شي:

۱- هغه شاعر چې شاعرانه نبوغ ولري.

۲- چې د پېښو خوند يې څکلی او پېښې يې لمس کړې دي.

ایا شاعر باید ټول عمر مین وي؟

هو کې یون صیب، بختور به وي چې ټول عمر مین وي. خو مینه هم کله داسې شي چې هر څومره ورپسې ګرځې، په لاس به نه درځي، کله بیا د ښکار غوندې پر سړي ورپېښه شي. هغه د خوشال بابا خبره ده چې وایي:

خدایه ته په زړه کې اچوې دا مینې
چې په ښکار دې مبتلا کړم ته مې وینې

تاسې پوهېږئ چې شاعر یو عاطفي موجود دی او کله چې د پېښو تر اغېزو لاندې راځي، نو د شعر غېږې ته پناه وړي او خپل ځان تسکینوي. که یو شاعر د عواطفو د توپاني حالت په پایله کې د شعر له غېږې پرته ناوړه څښاک او څکاک ته پناه یوسي، نو دا به د ده پر شعر ناوړه اغېز ونه کړي؟ له هغه سره

به يې واټن زيات نه کړي او د خپل شعر د بې باورۍ په مانا به يې نه وي؟

د ماشوم لپاره مهربانه غږېږه د مور غږېږه ده او د شاعر لپاره ښکلې او مهربانه غږېږه د شعر غږېږه ده. بختور دی هغه شاعر چې تل يې د شعر په غږېږ کې سر ايښی دی. د کندهاريانو په اصطلاح د مور شيدې دې يې شي. اوس به راشو دې نورو غږېږو ته ستاسو په اصطلاح د ناوړه څښاک او څکاک غږېږو ته. په دې هکله دومره ويلای شم چې ښه شعر له تصنع نه پاک وي. د څښاک او څکاک په غږېږ کې د تصنع خوا ته لاره غځېدلې ده. دا غږېږې دومره ډېر طبيعي سکون نه لري. د دې غږېږو خوبونه مصنوعي دي. په طبيعي خوبونو کې الهامي خوبونه هم ليدلی شو. بيا هم زه قاطع حکم نه شم کولای چې هر نارويدی به له رويدي ښه هنر وپنځوي. په يوه کتاب کې مې لوستي وو: ((چېرته چې ښه شعر شته شرابو ته حاجت نه شته.))

اويا که بيا څوک دې لنډۍ د څښاک خواته څکولي وي چې وايي:

ما د چلم نری لوګی کړې
چې د جانان له لړمانه راتاوه شمه

نو زمونږ توصيه ورته داده چې د شعر په غږېږ کې دې سرونه کېږدي او لاهوتي للو للو ته دې غوږ غوږ شي.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ عيني انځورونه زيات وکارول شي که ذهني؟ ځينې

وايي چې عيني انځورونه د چاپېريال عکاسي کوي. لوستونکي او اورېدونکي ترې ژر خوند اخيستلای شي، خو ځينې نور فکر کوي چې له عيني انځورونو نه ژر خوند اخيستل کېږي او مانا يې ترلاسه کېږي. په شعر کې د ذهني انځورونو کارونه ضرور ده ځکه چې د لوستونکي د ذهني ځواک د ودې او په کار اچولو سبب کېږي او تر يوې تحليلي عملیې وروسته لوستونکی د خوند او مانا حد ته رسېږي. نو ددې لپاره چې شاعر د لوستونکي ذهني ځواک په کار اچولی وي، بايد ذهني انځورونو ته زياته پاملرنه وشي. تاسې د دواړو په هکله خپل نظر څرګند کړئ؟

د شعر انځورونه بايد ښکلي روښانه او طبيعي وي. که ځای ځای پېچلي هم وي، بايد شاعرانه ښکلا او هنري منطق ولري. که په شعر کې عيني انځورونه راغلي وي او که ذهني شعريت به يې په دې کې وي چې د ذوق خاوند ترې ښکلاييز کيفيت واخيستلای شي. که د انځورونو لاره په مارپېچي ډول تاوه راتاوه هم وي، خو بايد سهي او سلامته دنګې ښکلا ته ورسېږي. دا لاره که ډېره ګرانه او مشکله هم

وي، خو ښکلې باید وي. روښانه باید وي او د تصنع له غبار نه لرې باید وي.

یون صیب! تاسې لیکلي دي چې له عیني انځورونو ژر خوند اخیستل کېږي او له ذهني په ځنډ سره خوند اخیستل کېږي. زه خو وایم چې که چېرې انځورونه شاعرانه، مناسب او طبیعي وکارول شي که ذهني وي که عیني خوند به تر ډیره ژر واخیستل شي. شعر باید له اورېدلو او لوستلو سره جوخت هم خوند او ښکلا ییز کیفیت ولري او له پای ته رسېدو سره یې د یوه بل خوند پیدا کول هم کمال دی. د شعر هره مسره او بند د یوه ټال د ټالې په څېر باید وي، چې له هرې ټالې نه سملاسي خوند واخلو. ښه شعر خو د ډول او اتڼ په څېر سملاسي هنګامه جوړوي، نه داسې چې ((اتڼ سوړ شو او موزی اوس تود شو.)) زما مطلب دادی چې په شعر کې هر ډول انځورونه وي، باید شاعرانه وي، شاعر چې په هره لارځي، باید د ښکلا مکې ته ځان ورسوي، خو شته ډېر داسې ښاغلي چې د مکې په نیت راوتي وي، لاره ترې نه ورکه شي او ترکستان ته ورسېږي.

په اوسني وخت کې پښتو شاعري او په ټولیز ډول ادبي بهیر ته هیله من یې که نهیلی؟

نهیلي ګناه ده. خدای شته ډېر هیله من یم، دا زړه مې داسې راته وایي چې د ډېرې سترې ښکلا د پنځونې وخت را رسېدلی دی.

(له نرګسه تر نرګسه) په نوم ستا د لنډو کیسو یوه ټولګه خپره شوې ده. د لوستونکو د ارزونې له مخې

د لنډو کیسو په اندول ستاسې شاعري لوړه ارزول شوې، تاسې دا خبره څنګه ارزوئ؟

له لوستونکیو نه دنیا دنیا مننه چې زما شعر او نثر یې دواړه لوستي. نه پوهیږم چې کومې لپونۍ مینې له شعر او نثر نه معشوقه راته جوړه کړې ده. معشوقه یوه ده، خو خبره په لباس کې ده. دا چې دا معشوقه د شعر په رنګینو جامو کې ښه ښکاري خدای دې وکړي چې د نثر په ساده جامو کې یې هم ښه وښکاروم.

ستاسې په نثري لیکنو ان په ځینو سریزو او کره کتنو کې د لیکنې ژبه هنري او له تخیله ډکه بریښي، په پوهنیزو او تحلیلي لیکنو کې دې ډول ژبې ته اړتیا شته؟

ما تل پر شعر او نورو هنري مسایلو یو څه لیکنې کړې دي. پر شعر باندې لیکنې باید د شعر سکنۍ خویندې وي. خربوزه خربوزې ته ګوري رنګ اخلي. لیکوال باید له موضوع سره برابره ژبه او لهجه وکاروي، که د علمي او تخنیکي مسایلو په هکله لیکنه وي، نو ژبه باید ساده او علمي وي. که د هنري مسایلو په هکله لیکنه وي نو ژبه باید یو څه هنري وي. د غلبیل سیوری سوری سوری وي. د شعر او هنر په هکله خبرې هم باید شعر او هنر ته ورته وي.

زمونږ په ټولنه کې ولې د نثر په اندول شعر (نظم) ته زیاته پاملرنه کېږي؟

پښتو د څپو او سېلابونو ژبه ده او په اسانۍ سره د موسیقۍ او ترنم زړي په کې زرغونېدی شي. ډېر ښه مثال يې پښتو ټپه ده. د پښتو متلونه هم تر ډېره حده موزون دي. د اتڼ ناري، د ماشوم للو للو، د کیسو او نکلونو غاړې، حتی ځینې کیسې (چیستانونه) موزنې راغلې دي. موږ چې ماشومان وو، نو موزونې کیسې به مو یو بل ته اورولې او د مقابل طرف له بې ځوابۍ به مو خوند اخیست. د سېلاب لپاره یو یو موزونه کیسې وه چې له غورځنګه ډک وزن لري:

((له بره بابا راغی بابا تل وهي ډولونه)).

همداسې ویرنې او حماسې در واخله. یانې ټول د کار شیان په پښتو کې موزون راغلي دي. ځکه خو شعر ته تر نثر زیاته پاملرنه شوې ده. که د پښتو فوکلوریکو افسانو او نکلونو ته پام وکړو په منځ منځ کې یې موزونې ناري ویل کېږي. دا ناري په هره برخه کې ډېرې ښکلې راغلې دي.

تر او سه پورې (وزن) د شعري فورمونو ان ازاد شعري فورم یو اساسي توکی ګڼل کېږي، تاسې د منثور شعر او ددې نومونې په باب څه نظر لرئ؟

په دې هکله به درته لنډې خبرې وکړم:

منثور شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په خبرو کې بیانوي. موزون شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په سندره کې بیانوي او له ښکلي سُر او تال سره مهینه نخا هم کوي. په شعر کې وزن د نورو

ښکلاوو ترڅنګ یوه ښکلا ده. که شعر یو باز وبولو نو ښکې یې نورې شعري ښکلاوې دي. همدارنګه وزن هم ددې باز یوه ښکه ده. که د باز یوه ښکه هم ماته وي خریدار ورته ګوته نیسي. زه په خپل وار منثور شعر ته هم شعر وایم خو چې له ځینو شعري ښکلاوو څخه برخمن وي.

ځینې په دې نظر دي چې شاعر باید په شاعرۍ کې یو سپېڅلی معشوق ولري چې له هغه سره مینه ولري، ستاسې معشوق څه شی دی؟

شاعر او بل هر هنرمند باید له خپل هنر سره د عبادت تر سرحده مینه ولري. بې له مینې یو هنر هم هنر کېدی نه شي. له شعر او هنر سره دومره زړه تړل په کار دي لکه یو ژوندی یې چې د ژوند کولو له ارمان سره لري. هر ارمان چې ترسره شي ډېر عادي ښکاري. خو شعر او هنر هغه ښکلي ارمانونه دي چې له ترسره کېدو سره سره ښکلي پاتې کېږي. دوی هېڅکله د نورو ارمانونو په څېر د عادي کېدو درجې ته نه راټیټېږي. زما په نظر شعر د هغې سترې ښکلا د یو څو تصویرونو د حضور هنداره ده. په شعر کې د یوې نه پیدا کېدونکې ورکې د پښو خوړه ښکالو اوربدل کېږي. ستاسې د پوښتنې د دویمې برخې په باره کې باید ووایم چې: زما ایډیال او معشوقه یوه ښکلې او ورکه شاعره ده چې زه یې تل په لټه کې یم، خو په انساني څېرو کې مې لا نه ده لیدلې. یا د شمس تبریزي په قول: د هغې همزولې ښاپېرۍ په لټه چې له شاعرانو سره له ازله همزولې راځي.

تر (چنار خبرې کوي) وروسته دې نوې پنځونې څومره دي؟

یون صیب ! که په څومره والي یې ووایم ډېرې دي، خو خبره داده چې په ډېرو لږو مې زړه اوبه ځښلای شي. که د غزلونو په هکله ووایم زه فکر کوم، ډېر لږ غزل به مې داسې وي چې د چنار خبرې کوي د غزلونو سیال یې وبولم. هو یو څو اوږدې منظومې مې لیکلې دي چې یو وړوکی کتابګی ترې برابرېږي. خدای شته ډېر ورته زړه نا زړه یم او وېرېږم چې هسې نه له (چنار خبرې کوي) نه ډېرې رالوېدلې نه وي. ځینې دوستان یې د خپرولو ډاډ راکوي. په هر صورت که خیر و ان شاء الله په دې وختونو کې به یې خپرې کړم.

که تر چاپ وروسته پرې ډاډمن نه شوم، نو اضطراب خو رانه چا وړی نه دی. ګوندې دا اضطراب مې په راتلونکو پنځونو کې برکت او ښایست واچوي.

کله چې یو شاعر یا هنرمند اوج ته ورسېږي. نو ببرته د نزول خواته روان شي. ستاسې په نظر ستاسې شاعري اوس اوج ته رسېدلې، یانې تاسې خپل زړه او اند تش کړی او که نه دواړه د خوځون په حال کې دي او له ناویلو خبرو ډک دي؟

شعر او نور انساني هنرونه هېڅکله هم اوج ته نه شي رسېدی. دا منم چې شاعران او هنرمندان په خپلو هنرونو کې تل په یوه حال نه

وي. تیت و پاس په کې خامخا راځي. ځینې د ځوانۍ په شپږو کې ښه شعر تخلیق کړي خو وروسته ترې خرابه شي. ځینې په اول سر کې ښه نه وي ورو ورو پسې ښه شي. ځینې په اول کې هم ښه وي او تر پایه ښه پاتې شي. ځینې نه په اول کې ښه وي نه په منځ کې او نه په پای کې. کله کله شاعرانه پېښې او شاعرانه اتومو سفیر هم پر شاعر اغېز کوي، د نویو او ښکلیو پنځونو دروازې ورته پرانیزي. په نړۍ کې د داسې شاعرانو او هنرمندانو مثالونه شته چې تر شپږویشت کلنۍ، شپږ دېرش کلنۍ او څلوېښت کلنۍ یې ژوند کړی او شهکارونه یې پنځولي دي. ځینې بیا شته چې د ژوند په وروستۍ برخه کې یې شهکارونه پنځولي دي. د مولوي جلال الدین بلخي په هکله ویل کېږي چې دی عادي ملا او تر اته دېرش کلنۍ پورې یې طالبانو ته درس ورکاوه، ناڅاپه شمس تبریزي ورباندې پېښ شو او د مولانا په زړه کې یې د مستانه شعر سوز و ګداز واچاوه. نن مولانا په نړۍ کې له لویو شاعرانو ځنې یو دی.

د خپل ځان په هکله یوه خبره په ډېرې عاجزۍ خو په دعوې سره کوم هغه دا چې د ښو شعرونو د لوستلو یو لېونی مینه وال یم. پاتې شو خپل شعر مې، له خپلو ویل شویو شعرونو نه په خدای که دومره ډېر راضي یم. په زړه کې مې ډېر نا ویل شوي شعرونه ګرځي. که د لوی خدای رضا وه او دا نا ویل شوي شعرونه یې راباندې ولورول نو ایله به مې روح په ارام شي.

په ادبي نړۍ کې دې کومه خوږه یا ترخه خاطره په زړه ده؟

یون صیب ! په ادبي نړۍ کې مې زښتې زیاتې خوښې او ترخې خاطرې په یاد دي. پر ګلپانو شبنم څومره ښکلی ښکاري؟ له ښکلیو سره موسکا څومره ښکلې ښکاري. همدا سې خاطرات دي چې د شاعر او هنرمند زړه ته یوه دنیا ښکلا راوړي. د شاعر او هنرمند خاطرات د ده په راتلونکو هنري پنځونو کې غځېږي او را ژوندۍ کېږي. که پر خپلو خاطراتو لیکنه وکړم، کېدی شي خبره له کتاب نه هم پسې واوړي. دلته به صرف دوه وړې خاطرې سره غوټه کړم، چې کېدی شي هم ترخه ولري او هم خواږه:

څو کاله وړاندې مې یو چاته زښت زیات عقیدت درلود یو وخت د همدې عقیدت وړ بنیادم زما زړه مات کړ. ډېره موده ډېر وکړېدم. ومې نه کړای شول چې همدغه درد په شعر کې راونغاړم، څه موده وروسته مې کلی را په یاد شو ماشومتوب مې را په یاد شو او د کلي د ګودر په خوا کې هغه چنار رایاد شو، چې موږ به یې تر څانګو لاندې پر توره تخته الف و ب لوستل. زما په زړه کې یوه نغمه په غږېدو غوندې وه په دې وخت کې مې د ((چنار خبرې کوي)) منظومه ولیکله.

څو ورځې وروسته په اردو ساینس بورډ کې د افغان ادبي بهیر لومړنۍ غونډه وه، غونډه او مشاعره روانه وه، له ما سره چنار خبرې کوي شعر و. خدای شته زه چې هر نوی شعر اوروم وېرېږم، ځکه په پښتو کې به ازاد شعرونه ډېر لږ داسې وي چې له پښتو غزل سره سیالي وکړي. باور وکړئ له پسرلي صیب نه لا ډېر وېرېدم ځکه چې د پسرلي صیب ذوق ډېر لوړ دی او د شعر ښکلا ییز کیفیت ته ډېر ژر

رسېږي، خو په هر صورت کله چې زما د شعر وار راغی نو ((چنار خبرې کوي)) مې په ډار ډار ولوست.

مشاعره پای ته ورسېده پسرلی صیب ستیج ته ولاړ او ویې ویل چې تاسې کینئ زه یو څو خبرې کوم. مور ټول غوږ غوږ شو، پسرلي صیب خپلې خبرې داسې پیل کړې:

((زه نه سلطان محمود غزنوي یم او نه کوم بل پاچا، ګنې کاروان به مې د ده د شعر له وجې په طلاوو نمانځلی وای خو زه کاروان ته یو قلم ډالۍ کوم، پسرلي صیب ماته په ډېره مینه قلم راکړ. د پسرلي صیب د مینې او لوړیښې هغه کیفیت مې اوس هم په زړه کې پټ ساتلی دی او کله کله ځان رایادوي.

د هېواد لپاره دې په تخیل کې کومې هیلې روزلې دي؟

د یوه داسې صوفیانه نظام په تمه یمه چې هر دویم تن یې منصور وي او دار هېڅ نه لري.

عبدالباري جهاني له ((ورکې مېنې)) تر ((شیش محله))

عبدالباري جهاني د هېواد نومانـد ، غښتلی او پیاوړی شاعر دی.

د جهاني شعر له دوو لسیزو راهیسې زمونږ د خلکو په زړونو او ذهنونو کې لکه د یوې خورې وړمې په څېر چلېږي او هغو تـه ښکلا ، ارام او تودوخه ببنې.

دده په شعر کې، مستي، مایوسي، بغاوت، درد ، سوز، اوښکې، مې، بزم او رزم، اهونه او ګلونه ټول ځلېدلي او ځلېږي. ((ورکه مېنه)) د جهاني د شعرونو لومړنی چاپي ټولګه ده، ((پایکوب)) یې د شعرونو دویم چاپي

غونډ دی او ((شیش محل)) یې د شعرونو اوسنی شعري غونډ دی چې د چاپېدو په درشل کې دی.

دا چې شاعر به په خپله ((ورکه مېنه)) کې ارام، سوزمن او ډاډمن ښکاري او که په ((شیش محل)) کې او یا دا چې د کومې شعري جونګړې شعرونو به یې د خپل سوي لوي هېواد د اوښکو او اوسپلیو ښکلې انځور ګري کړې وي دا به د ((شیش محل)) تر چاپ او پرتلنې وروسته څرګند ېږي، خو د شاعر هغې ګړنۍ مرکې ته چې ما (یون) ورسره (د طالبانو د واکمنۍ پرمهال) په پېښور کې کړې وه او پورتنی عبارت هم پر همغه وخت لیکل شوی و، ستاسې پام را اړوو. دا یوه ګړنۍ مرکه ده چې له راډیو کسټ څخه د کاغذ پر مخ پلې شوې ده او همغه مهال د هیلې مجلې د ۱۳۷۷ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده.

تر هر څه لومړی که د خپل شعري ژوند د پیل په اړه خبرې وکړې خوښ به شو؟

د شعر د پیل په باب باید ووایم چې چندان د پیل وخت یې ځکه راته معلوم نه دی چې له ډېر کوچنیوالي مې پر شعر لیکلو پیل کړی دی، تقریباً له اووم ټولګي څخه مې شعر پیل کړ، دا چې شعري کیفیت یې څنګه و او اوس د شعري ارزښتونو له مخې ورته شعر ویلی شو او که نه؟ دا نو ببله خبره ده. څرنګه چې هېڅ مشوق مې په کور او چاپېریال کې نه درلود، نو څوک راڅخه خبر هم نه شول، چې زه لا شعر لیکم، نو په شعر ویلو مې پیل وکړ، تقریباً یوه کتابچه مې له شعرونو ډکه کړه، هغه بیا راڅخه پاتې شول، اوس مې په لاس کې نه شته. په پوهنځي کې مې د ملګرو په زیاته هڅونه بیا د شعر نړۍ ته مخه کړه، شعرونه مې لیکل، خو جمع کول مې نه، لنډه دا چې هغه وخت چې زه متوجه شوی یم او یا متوجه کړای شوی یم چې شعر لیکلی شم او شعر کې مې یو څه شته نو هغه مې د پوهنځي دوران دی. تر دې وروسته باید دا حقیقت ووایم چې زما د شعر په تشویق، روزنه، هڅونه او پالنه کې په سلو کې پنځوس زما خپل فطري استعداد او زما کورنۍ رول درلود، نو په سلو کې پنځوس اغېز د محمد صدیق روهي و، زه هغه شاعرۍ ته تشویق کړی یم، سیمینارونو او غونډو ته یې بللی یم. هغه زه په دې وپوهولم چې زه شعر لیکلی شم او د شعر استعداد لرم.

د یو شخص شاعر کېدل یا د فردي او یا هم د ټولنیز درد زېرنده ګڼل کېږي، ستاسې د شاعرۍ علت څه دی؟

ما له کوچنیوالي څخه له موسیقۍ سره مینه لرله زما د شاعرۍ یو اساسي علت په کوچنیوالي کې همدا موسیقي وه. زه له موسیقۍ سره سخته مینه لرم او اوس هم دا مینه لرم، په کندهار کې داسې دود و چې چا به کوم غزل یا شعر لیکلی و، هغه به یې پټ په کتابچه کې ځان سره لیکلی و، بل چاته به یې نه ورکاوه، که ورکاوه یې هم نو غلط نقل، دغه بیتونه چې د کندهار شاعران یې لیکي، زه هم کولای شم سره پیوند کړم، نو ما به د هغو پر طرز باندې شعر جوړ کړ او بیا به مې خپله وایه او یا به مې د کوڅو هلکانو ته ورکول، هغو به ځان سره په ترنم کې ویل، خو که شعر د شعر په مانا او یا هم د یوې اجتماع لپاره وقف شوی وي او یا شعر د خلکو لپاره وي چې زه خپله هم ځان همداسې یو ژمن شاعر بولم او خلک باید زما په شعر پوه شي، نو هغه وخت د پوهنتون وخت دی. خیانت، رشوت، ظلم، فساد، شاته پاتې والی، مفاهیم په مظاهرو، جریدو، مجلسونو، مجلو او هر ځای کې یاد بدل، نو طبیعي خبره ده چې شعرونه هم دغه مسیر ته سوق شوي دي. نو زما شعر هم له دغه مسیر څخه مستثنی کېدی نه شوای، نو ما هم په دغه ترڅ کې شعرونه ویل او د هغه وخت استبداد ته به مې ګوته نیوله، نو انګېزه به یې د هغه وخت ټولنیزې نیمګړتیاوې وي. وروسته خو بیا تاسې ته معلومه ده چې زما شعر د وخت په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېل رنګونه اخیستي دي. هر وخت چې زه شعرونه لیکم نو ملګرو ته وایم چې له ما نه مه خپه کېږئ، زما شعرونه د پردېسۍ رنګ لري او که اوس د پردېسۍ رنګ ونه لري نو د څه شي رنګ به ولري؟

هغه ما يا تشويقوي او يا د شعر په اصطلاح اغېزمنوي، نو هر وخت که زما د شعر چينه وچېدله يو علت به يې دا وي چې زه د شعر لپاره هېڅ ډول چاپېريال نه لرم.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ په شعر کې بايد کوم ډول انځورونه زيات وي، عيني، ذهني؟ که ددې دواړو اندول وي؟

زما په نظر دې که د اندول خبره چندان مطرح کېدی نه شي، فکر کوم دا د شاعر خپل خيال دی، کله کله شاعر په خپل خيال کې دومره ډوب شي چې د واقعيتونو له پولو ووځي، د تخيل دنيا ته ځي او هغه دنيا بيا د ده په الفاظو او ترکيباتو پورې اړه لري. کله کله داسې الفاظ او ترکيبونه استعمال کړي چې هغه د تخيل نړۍ دومره درته رانږدې کړي چې دده خپله فکر نه وي چې دومره به يې ښه مجسمه کړی شم. نو په خپله ځينې مجسمه شي او کله کله شاعر بيا په خپله دا تصميم نيولی وي چې يوه منظره، يوه تابلو، د يو غريب سړي کور، استبداد او يا هر شی چې وي، هغه ته د واقعيت جامه واغوندي، تصوير او انځور يې کړي. زه په دې مسئله کې شاعر مختار بولم، يوازنی شی چې زه فکر کوم کله کله د انځور مخه نيسي هغه د غزل چوکاټ دی، د غزل په چوکاټ کې زياتره ښکلي ترکيبونه او احساسات ښه رسېدلی شي، نسبت دې ته چې انځور دې ورسېږي، انځور د خپل ځان لپاره لږ شان پراخه چوکاټ ته ضرورت لري، چې هغه ازاد نظمونه او يا د اوس په اصطلاح چې دا زما لپاره

نوې ده او (پېيلي نظمونه) ورته وايي، هغه د انځور د ترسيم لپاره ډېره زمينه لري.

ځينې کسان يا شاعران د هنري او ژور تخيلي شعر په نامه تکلفي او تصنعي نظمونه وړاندې کوي او ان کېدی شي لوستونکي هم ذهناً تېر باسي، په دې باب ستاسې نظر څه دی؟

په دې باب زه وايم چې کله شاعر شعر ليکي بايد خپل لوستونکي په پام کې ونيسي، چې دغه شعر چاته ليکم؟ که ماته څوک دغسې يو شعر وړاندې کړي، زه پرې پوهېږم او که نه؟ زه سره له دې چې زه ځان شاعر نه بولم، خو زه چې څه ليکم، زما تعهد له خلکو سره دادی چې زما پر ژبه بايد خلک پوه شي، البته سل په سلو کې د خلکو پوهېدل امکان نه لري، شعر څوک دومره راکښته کولی نه شي چې پر هغه باندې ټول ببسوا ده خلک پوه شي، شعر د يو ډول خلکو لپاره ويل کېږي چې شعر وربانديې درک کړي، نو که چېرې داسې شعرونه وليکل شي چې دا ډول خلک دې هم پرې پوه نه شي، نو زه خو شاعر ته فرمايش ورکولای نه شم چې دغه راز شعرونه وليکي، خو زه خپله ورسره يو څه مخالف يم.

د پښتو اوسني شعر په باب هيله من ښکارې که نهيلی؟

نه یوازې دا چې هیله من یم، بلکې زما تر توقع ببخې لوړ دی، خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه زما تر توقع ډېر لوړ دي. باور وکړئ چې ماته لږ رخه هم راشي، چې بیا وګورم اکثره ځوان شاعران زما د زامنو په سن دي، ماته داسې ښکاري لکه زما زامنو چې شعر ویلی وي او یا لکه ما چې په خپله ویلی وي. پښتو زه خپل مال بولم، د پرمختګ په باب یې که له ما څخه څوک پوښتنه وکړي نو زه وایم چې د پښتو شعر او نثر هېڅوخت د نن ورځې په شان پرمختګ نه و کړی، زه پوهېږم چې په دې حالت هم دا شعرونه نه پاتې کېږي، په ډېر سرعت باندې دغه حالت ته راغلي او دغه حالت چې زه ګورم نو په هره برخه کې یې متوازن پرمختګ او وده کړې ده، نو زه په سلو کې زر هیله من یم.

ستاسې: ((دا د مستو پسرلی دی)) خصوصاً ((زمور کښتۍ یې ډوبوله خپل دریاب یې توپاني شو)) شعر ډېر عام مقبولیت او منښت پیدا کړی دی، ستاسې په شعرونو کې نور داسې شعرونه ستاسې په نظر کوم دي چې دې پورې ته رسېدلي وي؟

زه د دې شعر په مقبولیت نه یم خبر، دا مې ستاسې له خولې واورېده، کېدی شي دا د لوستونکو او اورېدونکو ځانې نظر وي، چې زما د دغه شعر په باب یې لري، تاسې ته مې مخکې هم وویل

کله چې زه شعر لیکم، نو ورته ژاړم، نو ما یو شعر لیکلی دی ((ځوانه دا څوک یې چې ګولۍ اوروې، - د خپل نیکه او د ابا پر کلي)) فکر کوم دا شعر هم ډېرو خلکو اوږدلی او هلته په امریکا کې یې ډېر خلک خوښوي او د کندهار خلک معمولاً ((زما کندهاره د زمرو وطنه!)) دا هغه وخت ویل شوی دی چې روسان کندهار ته راغلل او کندهار کې قیام شروع شو، څلور پینځه ورځې وروسته دا شعر لیکلی شوی دی، د کندهار خلک دغه شعر ډېر خوښوي، دغه دوه شعرونه زه یادولی شم.

له خپل اصلي چاپېریال څخه د شاعر لرې کېدل د هغه پر شعري ژوند څه اغېز لري؟

د بل چا پر ژوند څه نه شم ویلی خو زما پر شعري ژوند یې پوره اندازه اغېز کړی، زما شعر یې د مایوسۍ خواته کش کړی دی، زه ځینو شاعرانو لکه په دې پېښور کې ځینو شاعرانو ته حیران یم، ځکه چې دوی په شعر کې ډېره ښه مستي لري، په اصطلاح نغمې یې ناڅي، بیتونه یې ناڅي، خو زما په شعر کې له کلو کلو راهیسې مستي نه شته، نڅا پکې نه شته، زما هر شعر چې در واخلې، غزل وي که ازاد، ما په دې نیت نه دی لیکلی چې هغه دې د پردې سۍ رنګ ولري، مګر زه چې هر څومره ځان ترې ګوښه کوم، نه کېږي یو بیت یا نیم غزل یا به ټول شعر خامخا دغسې وي چې هغه دې د پردې سۍ رنګ لري. له خپل محیط لرې کېدلو زما پر شعر دغه تاثیر کړی چې د مایوسۍ خواته یې کش کړی دی. زه کله کله ببرېږم چې هغه ستاسې په اصطلاح د شعر چینه مې وچه نه شي.

تاسې نړیوالې شاعرۍ مطالعه کوئ، په دې باب په ټولیز ډول څه فکر کوئ چې کوم مسایل په کې زیات مطرح دي او کوم لور ته روانه ده؟

تاسې خپله د یو شاعر او محقق په توګه دې ته اشاره وکړه چې د شاعر شعر له خپل چاپېریال څخه متاثر وي، د نورې نړۍ خصوصاً د امریکا یا د غرب ادبیات چې مورږ ته رارسېږي او لولو یې، د هغو شاعري هم له خپل محیط څخه متاثره ده، هغه انعکاسات چې تاسې یې په پښتو شعر کې وینئ دا تمه مه کوئ چې هغه دې د غرب په ادبیاتو کې وویني، البته د غرب ادبیات ځانته خپله خوږلني او شریني لري، خپل ترسیمونه او انځورونه لري او شرقي ادبیات ځانته جلا رنګ لري او دا رنګ یې له ډېره وخت څخه جلا و. که پښتو ادبیات په پام کې ونیسو، نو د پښتو اوسني ادبیات د داسې خاصو شرایطو محصول دي چې هغه د هېچا له شرایطو سره د مقایسې وړ نه دي. د غرب شرایط او د پښتو شرایط ببخي سره بېل دي، نو شعر یې هم سره بېل دی.

په پښتو شاعرۍ کې ستاسې په نظر داسې شعرونه شته چې هغه د نړۍ په نورو ژبو واړول شي او هغوی ترې خوند واخلي؟

غربیان له شرقي شاعرۍ سره هېڅ وخت نابلده نه وو، له فارسي شاعرۍ سره بلد دي، هلته یې پر دې شاعرۍ ډاکټرۍ اخیستې دي،

دغه راز له پښتو ادبياتو سره، د خوشال، رحمان بابا، هجري، کاظم خان شيدا، له شاعرۍ او ادبياتو سره خلک ببخي ډېر بلد وو، پر هغوی يې ډاکټرۍ اخيستي، خصوصاً په روسيه او انګلستان کې د پښتو ادبياتو په باب ډېرې څېړنې شوې دي او اوس هم خلک ورسره بلد دي، خو که چېرې له ما څخه د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ په باب پوښتنه کوې، نو زمونږ شاعرۍ په هېڅ صورت شاته پاتې نه ده او که چېرې ترجمه شي، نو زه پر دې يقين لرم چې هلته به هم خلک ترې ښه خوند واخلي او هم به سبا ورځ پرې ماستۍ واخلي.

زيات تخنيکي او ان فزيکي کار د شاعر پر شعري زېرېدنې څه اغېز لري؟

د بل چا د ژوند په باب څه نه شم ويلی، خو زه يې ډېر متاثر کړی يم، ډېر يې له کاره ويستلی او ستړی کړی يم، ځکه چې له سهاره تر مانښامه يا ژباړه کوم يا ميک ته ناست يم، چې دا دواړه زما کارونه نه وو، په افغانستان کې زما ډېر ښه او خورا محيط پښتو ټولنه او د علومو اکاډمۍ وه. ما د ژوند خوږې ورځې هلته تېرې کړې، ځکه چې امضا به مې وکړه، نو بيا به مې هغه کار کاوه چې زما زړه غوښته او پر هغه به حکومت ماته معاش راکاوه. ما به کله کله ملګرو سره ټوکې کولې چې دا څومره عادل حکومت دی چې مورږ خپل کتاب لولو او دوی مورږ ته پيسې راکوي. هغه کار چې د سړي له مسلک سره جوړ وي نو بيا لويه نېکمرغي ده، خو اوس مې په اوونۍ کې پينځه ورځې ټولې په ډېر غير مسلکي کار باندې چې زه ورسره هېڅ ډول علاقه نه لرم، مصرفېږي او دا يوازې د ډوډۍ د برابرولو لپاره

دي. يوازې په کور کې شعر ليکم او تاريخ مطالعه کوم چې هغه بيا زما له کار سره اړيکې نه لري. زه فکر کوم ورځينۍ چارې سړی ډېر متاثر کوي.

سره له دې چې تاسې په نسبتاً خوشاله او سوکاله ټولنه کې اوسېږئ او ظاهري صورت مو هم ګلاب رنګه معلومېږي، خو پر شعرونو مو يو ډول نهيلۍ سيوری کوي، دا له مهاجرت پرته کوم بل علت هم لري؟

له مهاجرت پرته بل عامل نه لري، زه د خدای(ج) په فضل په کورني ژوند کې له خپلې مېرمنې او اولادونو سره پوره صميمي ژوند لرم، يوازينی علت يې له هېواده لرېوالی دی. زما هېواد يادېږي، ما همېشه خلکو ته ويلي، چې زما لپاره په دنيا کې جومات، جنت او کعبه اول کندهار دی او دويم پېښور. نه پوهېږم چې دغه دوه ښارونه مې ولې په نړۍ کې ډېر خوښ دي. زه په دې دوو ښارونو پسې هر وخت خپه کېږم، خاصتاً چې د ځوانو شاعرانو شعرونه لولم، زړه مې غواړي چې هره جمعه د دوی په منځ کې ناست وای، سړی يو شعر دوه شعره تصنعي ويلای شي، ټول نه شي ويلای، نو ځکه زما په شعرونو کې د نهيلۍ رنګ دی.

ستاسې په نظر د يو ښه او اوچت شعر ځانګړنې کومې دي؟

د شعر کمال د شعر موسیقیت او د شعر شعریت دی، سړی چې خپله شعر وګوري بیا پرې قضاوت کولای شي، چې قوي دی، که ضعیف، خو یوازې دا وایم چې شعر باید دومره قوي نه شي چې د هغو خلکو له ذهني سطحې هم اوچت شي چې همېشه شعر لولي. د ښه شعر بیا چندان تعریف ځکه نه شم کولای چې د هر چا په نظر ببل تعریف لري.

په تېرو شلو کلونو کې پښتو شعر د څومره والي او څرنګوالي له پلوه څنګه ارزوئ؟

پښتو شعر ته اوس زیاتې هیلې شته، له پخوا څخه یې زیات توپیر کړی دی، که روسانو افغانستان وران کړ، خو د دې ورانۍ ګټه بیا ادبیاتو ته ورسېدله. یو وخت چا داسې تصور نه کاوه چې پښتو کې به په دومره زیات شمېر ښایسته شعرونه وویل شي. په پښتو کې پخوا ښه شعرونه موجود وو، خو په اوسني مقدار نه وو، اوس چې هر غزل او یا ازاد شعر راواخلې تر هغه بل ښه خوند کوي.

د شاعرۍ ترڅنګ دې نور کوم اثار لیکلي او یا هم ترلاس لاندې دي؟

اوس خو مې یو تاریخ لیکلی چې په دې نړۍ وختونو کې باید چاپ شي، دا کتاب ((د هرات پښتانه او ستره لوبه)) نومېږي. په دې اثر کې د ایران او برتانیې ترمنځ رقابت څېړل شوی دی، ایران غواړي د روسیې په مرسته هرات د ځان کړي او برتانیه غواړي چې هرات د هغوی لاسته ورشي، دا په ببلابېلو پړاوونو کې د هرات

تاریخ دی. نوري پروژې مې دادي: پښتانه په ۱۸مه پېړۍ کې، پښتانه په ۱۹مه پېړۍ کې او پښتانه په ۲۰مه پېړۍ کې. دا هر یو ځانته جلا جلا اثر دی.

د پښتو په اوسنۍ شاعرۍ کې دې د چا شعرونه ډېر خوښ دي؟

شاعران زما په خیال داسې دي لکه ګلان، هر یو ځانته ببل رنګ او ببل بوی لري او ببل ښایست، زما لپاره هر شاعر جلا جلا ګل دی، جلا رنګ لري او جلا خوند، ماته د هر شاعر کلام خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه ډېر خوند راکوي.

د موسیقۍ او شعر ترمنځ اړیکي څنګه څېړې؟

موسیقي شعر د ټولو خصوصاً د ښسوادو خلکو غوږو ته رسوي، هغوی کتابونه نه شي لوستلای، نو که یو سندرغاړی یو شعر په خپل اواز کې د خلکو غوږو ته ورسوي، نو قوت یې څو چنده زیاتېږي، خو که چېرې شعر موسیقۍ ته وقف شي، نو په دغه وخت کې د ابتذال خواته ځي.

وروستۍ پوښتنه مې سیاسي غوندې ده: تاسې د یو مهم هېواد په سیاسي- تبلیغاتي دستګاه کې کار کوئ، دلته داسې اټکل کېږي چې تاسې به له حالاتو ژر خبرېږئ! ایا په نړۍ راتلونکي کې داسې هیله

شته چې د افغانستان دا غميزه نوره پای ته ورسېږي؟

هېڅ ولس له داسې ستونزې سره نه دی مخامخ شوی، چې سړی د هغې ستونزې حل ناممکن وبولي، افغانستان پخوا هم له سختو ستونزو سره مخامخ شوی، یو وخت په افغانستان کې اتیا کاله پرله پسې ګډوډي راغلې، خو افغانستان د هغه اغتشاش له دورې څخه هم ووتـه، سړی ورته هیله کوی شي، دا چې څه وخت دا ستونزه حلېږي، نو سړی د وخت دقیق اټکل نه شي کولای، خو که څوک له ما څخه وپوښتي چې دا ستونزه به حل شي، نو ورته وبه وایم چې زه په دې ایمان لرم چې حل کېږي.

د مطبوعاتو ازادي ممکنه نه ده

شګاغلی حاجي سيد داود د هيګواد له أيګرو تکوه ژورنالیګستانو او د ژورنالیګزم له لويو خدمتکګارانو خګخه دی، ده دجهاد په کلونو کيګ په أيګرو سختو حالاتو کيګ افغان نشراتي مرکز فعال کؤ او له ديګ لاريګ ييګ تګولیګ نؤة ته د افغانانو اوازونه او فريادونه ورسول، دغه راز ييګ په سلګونو ژورنالیګستان وروزل او تګولنيګ ته ييګ وؤاندیګ کؤل، حاجي سيد داود پر ژورنالیګستکو خدمتونو سربيګره هيګواد ته يو لؤ نور ياد وؤ تګولنيز خدمتونه هم وکړل او په سياسي أکګر کيګ ييګ هم د ملي ارمانونو د بري لپاره أيګريګ هليګ حګليګ او ستاينيګ وؤ مبارزه وکړه، دی اوس هم خپلو ديګ أول ملي او فرهنګګي هخګو او فعاليتونو دوام ورکوي. دا مرکه ييګ له پورتنی متن سره يوحګای د طالبانو نظام تر ؤنګګيګدو نإديګ اته مياشتيګ وروسته هيليګ د ۱۳۸۱ل کال ۳ کګنګه کيګ خپره شويګ ده چيګ دلته ييګ تاسو لوستو ته رابولو:

که تر هرخګه دمخه د افغان نشراتي مرکز يا ميأيا سنتګر د فعاليتونو نچوؤ راته ووايئ أيګره مهرباني به مو وي؟

افغان نشراتي مرکز له پنحګلسو کلونو را په دیګخوا د پاکستان په صوبه سرحد کیګ د ویدیو ، عکاسة او د خبرونو د تګولولو په برخه او همدارنګه دیو شمیګر لنأیګ مودیګ کورسونو او راأیو تګلویزیون د انستیتیوت په دایرولو کیګ خپل فعالیتونه ترسره کوي، په دیګ موده کیګ مو تقریباً دریګ زره ساعته ویدیویي مطالب د افغانستان له (۲۹) ولایتونو نه راتګول کؤي دي، دغه ویدیویي مطالب یوازیګ په جګګګؤیګ یا مهاجرت پوریګ اؤه نه لري، موإه هغه موضوعات چیګ په افغانستان کیګ منحګته راغلي لکه شګوونه او روزنه، کرکیله، روغتیا ، عادي ژوند او همدا أول د خلکو مهاجرتونه، جرګګیګ او حګینیګ نور په دغه ارتباط باندیګ موإ ویدیویي مواد د افغانستان له (۲۲۶) ولسوالیو نه راتګول کؤي دي.

د عکاسة په برخه کیګ مو تقریباً یولکو پنحګوس زره رنګګه، تور اوسپین عکسونه ، اولترایکسایلأیدرز او همدا أول (۲۰۰۰) ساعته راأیویي مطالب په خپل ارشیف کیګ ساتلي او همداسیګ مو نورو راأیو ګګانو ته ورکؤي دي. زموإ د لنأیګ مودیګ په کورسونو کیګ تقریباً دریګ سوه شپیګته کسه خبریالان، دریګ سوه شپیګته کسه کمره مینان روزل شوي، چیګ حګینیګ ییګ اوس عملاً د افغانستان راأیو تګلویزیون سره کار کوي او یو شمیګر ییګ په غیر دولتي موسسو کیګ کار کوي، د افغانستان د راأیویي تعلیماتو انستیتیوت چیګ تقریباً په ۱۹۹۰_۱۹۹۱ کیګ ییګ دوه دریګ دوریګ شاګګردان فارغ کؤي، چیګ ددوی

شميګر هم (۴۰) تخنيککګرانو او خګلويګشګتو پروأيوسرانو ته رسيګإي، ددغه انستيتيوت موده يو کلنه ده چيګ زياتره هغه استادان چيګ په کابل کيګ د ژورنالیګزم په خګانککګه کيګ تدريس کوي، له موإ سره همکاري لري. دلته تقريباً هر کال (۲۰) کسه پروأيوسران، شل کسه تخنيککګران روزل شوي دي.

تر ديګ وروسته کله چيګ په افغانستان کيګ د طالبانو دوره وه زياتره مو د عکاسة، ويديويي فعاليتونه نه درلودل، د افغان نشراتي مرکز يو شميګر نوريګ پروژيګ لکه دميأيا يانيګ د أله ييزو رسنيو سرويګ کول، په افغانستان کيګ دا معلومول چيګ د افغانستان خلک کوميګ راأيوکګانيګ اوري او خپل ورځني معلومات له کومو منابعو خګخه لاسته راوؤي. موإ تقريباً دريګ حګلي پر ۱۹۹۰ پر ۲۰۰۰م کال او اوس دريګ مياشتې مخکيګ تقريباً دوه زره غوشګتنليکونه چيګ د افغانستان خلک ورځني معلومات له کومو منابعو نه ترلاسه کوي، ترتيب کؤي، بيا په دغو منابعو کيګ کومه سرچينه زياته اوري، کوم اخبار زيات لوستل کيګإي، کومه مجله په خلکو کيګ محبوبيت لري، له ديګ سرويګ سره موإ دعامه افکارو سرويګ په افغانستان کيګ کوو، چيګ پر ۲۰۰۰ زرم کال تقريباً شپإزره غوشګتنليکونه موإ د افغانستان د راتلونکو حالاتو، شګوونيګ او روزنيګ لپاره ترتيب کؤي په تيګره بيا په ديګ سرويګ کيګ موإ جوته کؤه چيګ د افغانستان خلک د شګحګو له کار سره خګومره علاقه لري، يانيګ

واقعاً دوی غواړي چیګ ددوی لونګیګ شګوونحګي ته ولاړیګ شي، ددوی لونګیګ په دفاترو کیګ کار وکړي.

دغه سرویګ کګانیګ چیګ موږ سره پرتیګ دي له دیګ سره موږ یو شمیګر کګردي میګزونه چیګ تقریباً له خګو کلونو را په دیګخوا په نړیوالو راأیو کګانو په تیګره بیا بي بي سي، امریکا غږ همدا اوس د ازادۍ راأیو، دغه کسان چیګ راأیو کګانیګ اوري له دغو راأیو کګانو نه خګه ترلاسه کوي، ددغوراأیو کګانو کګتګیګ خګه دي، یانیګ دغه راأیو کګانیګ خګه شباهتونه او توپیرونه سره لري. په دیګ اړه موږ یو شمیګر کګردي میګزونه دایر کړي او بیا ییګ نړیوالو منابعو ته ورکوو چیګ په افغانستان کیګ میأیا خګومره رول لوبولای دی.

دغو اثارو خو هغه وخت هم تاریخي ارزشګت درلود، خو د وخت په تیګریګدو سره به نور ارزشګت هم پیدا کړي، ددیګ اثارو دساتنیګ او پالنیګ لپاره خګه ترتیبات شته؟

هو! دا أیګره شګه پوشګتنه ده، موږ ددیګ لپاره چیګ له دغو موادو نه د افغانستان حګوان کهول او هم هغه خګیګړونکي چیګ غواړي د افغانستان په تیګر شل کلن، خګلریشت کلن تاریخ حګان خبر کړي، موږ د امریکیګ د ویلیمزکالج سره قرارداد کړی هغوی موږ ته یو شمیګر وسایل رالیګږلي، موږ دا غواړو چیګ خګه مواد چیګ په ارشیف کیګ لرو هغه دریګ کاپي کړو، یوه کاپي خپل دفتر کیګ وساتو، یوه کاپي کابل پوهنتون یا د افغانستان راأیو

تګلویزیون په ارشیف کیګ وساتو، یوه کاپي باید په خارج کیګ و اوسي او دا مو له مخکیګ نه هم ورکړیدي، چیګ موږ دغه مواد لرو، دغه ویأیو ګانیګ دي چیګ هم په افغانستان کیګ افغانان او هم په بهر کیګ خلک تریګ ګټګه اخلي.

دیګ خګو کلونو کیګ چیګ تقریباً تر لسیزیګ نه زیاته موده وشوه، کومو نڅیوالو اژانسونو ستاسو له موادو نه أیګره ګټګه اخیستیګ ده؟

موږ په شروع کیګ دریګ خګانګګیګ درلودیګ، یانیګ پر ۱۹۸۲م کال کله چیګ موږ دا دفتر پرانیست پر ۱۳۶۵ل کال کیګ موږ أیګریګ هلیګ حګلیګ وکړیګ چیګ زموږ خبرونه، عکسونه، ویأیویي مطالب، نڅیوال د خپلو رسنیو له لاریګ نشر کړي، په هغه وخت کیګ دا باور چا نه کاوه، د هغه وخت مشکل دا و چیګ تنظیمونه وو، دوی خبري اژانسونه درلودل، دوی فرهنګګي کمیګتګیګ درلودیګ، دوی به مبالغه کوله، یو تګانک به ییګ سل تګانکه شګودل، یا دوی به مثلاً په یو جنګګ کیګ ګګأ وو، کله چیګ موږ په مسلکي معیار کار شروع کړ، نو موږ د یویګ حادثګیګ عکس، د حادثیګ ویأیویي فلم او د حادثیګ رپورتګ دریګ واړه یو ځګای اژانس ته ورکول، یانیګ هغه خګه چیګ په فلم کیګ و، هغه خګه چیګ په عکس او خط کیګ و تګولو به له یو بل سره اړخ لګګاوه. نو تر دیګ شپږو میاشتو وروسته زموږ خبرونه پرانس پریس، نیوزلینډ، اسوشیست

پریس ته ورسیګدل او حګینو نورو نړیوالو اژانسونو له موږ سره قراردادونه وکړل او هغوی زموږ خبرونه نشرول.

زموږ زیات ویأیوبي مطالب په لندن کیګ د I-T-M تګلویزیون له لاریګ او W-I-M لـه لاریـګ خپریګـدل، پخـوا ویزنیـوز و، اوس رویټګرنیوز دی، هغوی سره مـوږ قرارداد کـاوه، د ۱۹۸۸کلونو پـه شاوخوا کیګ کله چیګ CNNأکګر ته راووت، د اول حګل لپاره په دغه سیمه کیګ موږ CNN سره هره اوونۍ دریګ دقیقیګ دنړیوالو ســاعتونو پــه نامــه یــو پروکګـرام کیــګ قــرارداد وکــړ چیــګ د افغانستان په باره کیګ به ییګ هره اوونۍ دریګ دقیقیګ زمـوږ خلاصـه خبرونـه د خپـل تګلویزیـون لـه لاریـګ نشـرول، زیـاتره زمـوږ عکســونه د (ســیلما) چیــګ د عکاســة نړیوالــه ایجنســي ده او پــه فرانسـه کیـګ ده، بلیـګ (کمـره کیس) پـه نامـه چیـګ پـه نیویـارک کیــګ ده دوی زمــوږ عکســونه اخیســتل او زمــوږ ویــأیوبي مطالــب زیاتره د ایران، چین، جاپـان تګلویزیونونو او ددغـو هیګوادونو لـه ورحګپـانګو خګخـه نشـریګدل، خـو زیـاتره پـه دیـګ وخـت کیـګ د امریکیګ غړ او بي بي سي له لاریګ خپریګدل.

له نوي تحول سره زیاتره موسسیګ داخل ته انتقال شوي ددیګ مرکز د انتقال په باب ستاسیګ نظر خګه دی؟

لـه نیګکـه مرغـه مـوږ هـم د ۱۳۸۰ل کـال پـه وروسـتیو شـپو ورحګـو کیــګ هغــه مهــال چیــګ زه کابــل تــه ولاړم هلتــه مــا ســرویګ وکــړه، چیګ موږ خګنکګه کولای شو خپـل فرهنګي فعالیتونـه لـه خپلـو افغانانو ورونو سره اوږه پر اوږه په تیګره بیـا پـه ولایـاتو ، ولسـوالیو

او علاقه داریو کیګ سرته ورسوو ، بالاخره موإ پر دیګ باندیګ وتوانیګدو چیګ د اسد په میاشت کیګ د افغان نشراتي مرکز اوونیزه (اراده) کابل ته انتقال کؤو ، اوس زموإ خپرونه (اراده) په کابل شګار کیګ چاپیګإي او هلته ویګشل کیګإي او له هغه حګایه ننکګرهار، لغمان، کونؤ، میدان، هرات، کندهار او حګینو نورو ولایتونو ته لیګإدول کیګإي او په راتلونکي کیګ افغان نشراتي مرکز هیله لري چیګ په راتلونکي نإدیګ وخت کیګ یو چاپحګی هلته فعال کؤي او خپله ورحګپانګه به تقریباً د کابل له شګار نه د هیګواد حګینو ولایتونو ته وویګشي، کله چیګ مو چاپحګی فعال کؤ، نو موإ یو بل پروکګرام هم لرو او هغه دا چیګ موإ خګنکګه کولای شو چیګ محلي راأیوکګانیګ فعالیګ کؤو ، یانیګ اوس خو أیګریګ راأیوکګانیګ بي بي سي، امریکیګ غإ، ازادة راأیو او سهار په خیر اوریګدل کیګإي، تقریباً زیاتیګ راأیو کګانیګ شته خو موإ کوشش کوو که موإ وکؤای شو افغاني پروأیوسران افغاني تخنیککګران وروزو ، د افغانانو په مرسته افغاني ستګیشنونه جوؤ کؤو ، که سبا ته دغه نؤیوالیګ راأیوکګانیګ حګي چیګ زموإ په ملک کیګ حد اقل دومره راأیوکګانیګ خو وي چیګ خلک ییګ واوري او خلک د راأیو له خپرونو نه محروم نه شي.

په افغانستان کیګ د مطبوعاتو له ازادة نه خګومره أاأمن یاست؟

زه دا عرض کولای شم، کله چیګ په یو ملک کیګ سیګستم نه وي، کله چیګ په یو هیګواد کیګ نظام نه وي، کله چیګ په یو ملک کیګ پر تګوپک باندیګ اتکا وشي، هلته هیګخګ أول ازادي نه شته. متاسفانه چیګ په افغانستان کیګ خګلریشت کلنیګ جککګوئیګ زموإ دغه تګول بنیادونه نؤولي دي او موإ ته په میراث کیګ یو ویجاؤ افغانستان، په اقتصادي، سیاسي او فرهنګګي لحاظ کمزوری افغانستان راپاتیګ دی، اوس موإ د نؤیوالیګ تګولنیګ په مرسته هخګه کوو چیګ موإ د مطبوعاتو د ازادۀ پر لوري کګام واخلو، تر هغیګ چیګ د مطبوعاتو او نشراتو د ازادۀ په رنګا کیګ افغانستان یو سیګستم پیدا کوي او په افغانستان کیګ قانون حاکم شي او تر هغیګ پوریګ چیګ په افغانستان کیګ قانون حاکم نه وي افغانستان کیګ سیګستم رامنحګته نه شي تاسو په دیګ برخه کیګ شګه پوهیګإئ دا مشکله ده چیګ موإ ووایو هلته د مطبوعاتو او نشراتو ازادي تظمینیګدلای شي.

تاسو دلته أیګر کار کوئ، أیګره شتمني مو خوندي کوئیګ که دفتر تګول کابل ته انتقال کوئ او خدای مه کوئه کومه پیګشګه رامنحګته شي دا به أیګره غتګه ضایعه نه وي؟

اوس له نیګکه مرغه د افغانستان راتلونکیګ دنوۀ له راتلونکیګ سره غوتګه شویګ ده، که چیګریګ نؤیوال بیا افغانستان له یاده وباسي او افغانستان ته شا کوي لکه خګنګګه

چیګ په تیګرو لسو کلونو کیګ ییګ کؤیګ وه، هر ملک، ککاونأیو هیګوادونو، او نؤیوالو له افغانستانه صدمه ولیده، زه هیله مند یم چیګ اول به ککاونأیو هیګوادونو په افغانستان کیګ له مداخلو او لاسوهنو خګخه، له بربادیو او تباهیو خګخه یو خګه پند اخیستی وي، نؤیوالو په تیګره بیا امریکا هم پر دیګ باندیګ معتقد شویګ ده چیګ په افغانستان کیګ سوله دمنطقیګ سوله ده، په افغانستان کیګ سوله د نؤة سوله ده، نو ددغیګ خوشبینیو په رنګا کیګ موإ وایو که چیګریګ له یویګ خوا موإ هغه افغانان چیګ دغه وطن ته غواؤي یو خګه کار وکؤي او له بلیګ خوا ککاونأیان زموإ په کورنیو کیګ چارو کیګ لاسوهنه ونه کؤي، نؤیوالهتګولنه له موإ سره مرسته وکؤي، هیله ده چیګ هلته په تدریج سره یو باثباته هیګواد رامنځګته شي او هلته دغه فعالیتونه لکه خګنکګه چیګ تاسو اشاره ورته وکؤه، کوم چیګ موإ دلته کؤي چیګ دا په خپل وطن کیګ، په خپل نظام کیګ د خپلو خلکو په منځګ کیګ ترسره کؤو، زه فکر کوم دا به په راتلونکیګ کیګ زموإ تاریخ روشګانه ساتي.

اوس به راشو سیاسي أکګر ته! تاسو پر هغه وخت چیګ دلوییګ جرکګیګ خبره چا نه شوه کولای، د افغانستان د ملي زعامت د تګاکلو لپاره د لوییګ جرکګیګ غوشګتنه کوله، خو په بیګؤنة لویه جرکګه کیګ چیګ د افغانستان ملي زعامت تګاکل کیګده، تاسو حاضر نه وئ، ایا له

لوییګ جرګګیګ خګخه مطمین نه وئ او کـه کومـه بلـه ستونزه وه؟

متاسفانه موإ لکه خګنکګه چیګ تاسو اشاره وکړه، ددغیګ لوییګ جرګګیګ د کمیسیون له اعلان سره سم د خلکو په منځ کیګ یو أول ناامیدي رامنځته شوه، که خګه هم کوم کسان چیګ دغه کمیسیون ته پیشنهاد شوي وو، موإ یو بل سره شګه پیګړندل، دوی دلوییګ جرګګیګ لـه نـوم سـره حساسـیت درلـود، دوی لـه دموکراسۍ سره حساسیت درلود، نو دغـه کسـان چیګ کلـه انتخـاب شول، په خلکو کیګ ددیګ کار عکس العمل أیګر منفي و او ما هم شخصاً په دغه ارتباط ترکومه چیګ زما له لاسه کیګدل یـو شـمیګر ورځپـانګو او نړیوالـو اژانسـونو سـره خبریـګ وکړیـګ، خـو بدبختانه نړیوالیګ تګولنیګ او هغو هیګوادونو چیګ غوښتل ییګ په افغانستان کیګ سوله راشي، هغوی ته داسیګ ویل شوي وو، چیګ په دغو شرایطو کیګ تر دیګ زیات شګه کمیسیون نه جوړیګإي او تـر دیـګ قابـل خلـک پـه افغانسـتان کیـګ نـه شـته، یانیګ نړیوالیګ تګولنیګ په تیګره امریکایانو پر أیګرو غلطو معلوماتو باندیګ اتکا وکړه او اوس هم دوی پر غلطو معلومـاتو اتکـا کـوي، لـه دیـګ پرتـه یـو شـمیګر خلـک دي چیـګ دا وضـعه امریکایانو ته بل أول شګیي، یانیګ په دیګ مانا چیګ د خپـل اقتدار د دوام په خاطر دا هلیګ حګلیګ کـوي چیـګ امریکایـانو، غربیانو او نړیوالو تـه ووایـي چیـګ پـه دغـو شرایطو کیـګ واقعـي لویه جرګګه نه کیګإي، پـه دغـو شرایطو کیـګ هغـه افغانـان چیـګ

غواؤي واقعاً افغانستان ته خدمت وکؤي بيګرته نه راحګي، په دغو شرايطو کيګ د افغانستان بيا جوړول اسانه کار نه دی، موږ بايد دغو قوماندانانو او تګوپکسالارانو ته موقع ورکړو او همدغه کسان چيګ دلته اوسيګدلي او له تنظيمونو او جنګګي ألو سره تړاو لري دغه کسان شګه دي، نظر هغو کسانو ته چيګ هغوی سوليګ، دموکراسۍ او ثبات ته کار کوي، نو کله چيګ دغه أول معلومات ملګګرو ملتونو، امريکايانو او يو شميګر نورو اژانسونو ته ورکړل شول، ما له دغه نظر سره مخالفت وشګوده او اوس هم زه په دیګ باور يم چيګ افغانستان أيګر رسيګدلي کسان لري، هغه تعليم يافته چيګ په داخل کيګ دي او زده کړي او مسلکي خلک چيګ په ايران، پاکستان او اروپا کيګ دي، دوی تګول غواؤي چيګ په دیګ هيګواد کيګ و اوسي او خپل هيګواد ته خدمت وکړي، يانيګ هيګخګوک نه غواؤي چيګ افغانستان دیګ دیويګ سيميګ او يو ګګروپ په کنټګرول کيګ وي، افغانستان دیګ له يو قوم سره وي، افغانستان د تګولو افغانانو ګګأ کور دی. نو که پر دغه اساس هر قدم پورته کيګأي زه ورسره يم، زه ددوی په خدمت کيګ يم زه په سر او مال، په وينو حاضريم خو که چيګريګ دغه تګول امکانات يانيګ زموږ ملي منافعيګ دحګينو ألو او اشخاصو د شخصي منافعو په خدمت کيګ وي، زه هيګخګکله دغسيګ لوييګ جرګګيګ، دغسيګ سيګستم او اداريګ سره کار هم نه شم کولای او توافق هم ورسره نه لرم، خو يو

شی دی دا وطن پر ما حق لري زه حگان د دیگ وطن بچی ککگنگم خگه چیگ زما له لاسه کیگاي هغه به کوم.

تاسو اشاره وکړه په لویه جرګه کیگ هغو خلکو ککګاون کوی و چیگ د لوییگ جرګګیگ له اصل سره ییگ مخالفت درلود، نو حګینیگ خلک بیا دا خپله یو بری بولي حګګه هغه کسان چیگ د لوییگ جرګګیگ له نامه سره ییگ حساسیت درلود هغوی هم په دیگ قانع شول چیگ لویه جرګګه د افغانستان د سیاسي مسایلو یوه اساسي حل لاره ده، همدا پرمختککګ بس دی چیگ اصل ومنل شو په بله لویه جرګګه کیگ کیګدی شي یو خګه زیات پرمختککګ وشي، تاسو خګه نظر لرئ چیگ بیګوئنة لویه جرګګه تر کومه حده مثبته وه او د راتلونکي لوییگ جرګګیگ لپاره مو وؤاندیزونه خګه دي چیگ کیفیت ییگ او چت شي؟

زه غواؤم دومره عرض تاسو ته وکؤم چیگ پر ۲۰۰۱م کال موإ شپإ زره مرکیگ د افغانستان په دننه کیگ وکؤیگ، په شپإ زره مرکو کیگ (۴۸۰۰) افغانانو یانیگ قاطع اکثریت د لوییگ جرګګیگ پلوي کؤیگ وه، په هغه وخت کیگ لا طالبان موجود وو، پاتیگ دوه دریگ سوه کسانو به د اسلامي شورا او حګینو هم نظر نه و ورکوی، خو (۴۸۰۰) تر (۵۰۰۰) پوریگ افغانانو د هیګواد په

ککوتګ ککوتګ کیګ یانیګ هغو افغانانو چیګ ددوی او از چا نه و اوریګدلای، هغو افغانان چیګ په سیاست کیګ شککیګل خلک نه وو، دا هغه افغانان وو چیګ په ۲۳کلونو کیګ ییګ د هر چا له لاسه ازار لیدلای و، خو کله چیګ دیګ پوشګتنیګ سره مخ شول چیګ له کومیګ لاریګ غواؤي د افغانستان مسئله حل شي، هغوی تګولو دلوییګ جرککیګ لاره غوره بللیګ وه، نو دغه لویه جرککه چیګ دایره شوه موإ غوشګتل هغه عظمت چیګ لوییګ جرککیګ درلود او هغه مینه چیګ له لوییګ جرککیګ سره افغانانو درلوده، باید د هغه عظمت او هغیګ مینیګ پر بنیاد دا لویه جګرککه جوؤه شویګ وای، نه دا چیګ موإ ته غربیان د لوییګ جرککیګ د جوؤولو دستور راکؤي، په دیګ چیګ لویه جرککه زموإ عنعنه وه هغه د امریکایانو عنعنه نه وه، امریکایان پر دیګ باندیګ نه پوهیګدل، ملککري ملتونه پر دیګ نه پوهیګدل، دا دملت غوشګتنه وه ما په خپله دغه غوشګتنه کؤیګ وه، افغان نشراتي مرکز دا سرویګ د امریکا بهرنیو چارو وزارت، د ملککرو ملتونو حګانککؤي استازي ته هم وؤاندیګ کؤیګ وه، موإ نه غوشګتل چیګ د خلکو له ارزوګانو او هیلو سره دیګ لوبیګ وشي، له بده مرغه د داسیګ کمیسیون تګاکل او یا لوییګ جرککیګ ته د هغو کسانو رابلل چیګ هغوی په دیګ جرککه کیګ د ککأون مستحق نه وو، یا په لویه جرککه کیګ حګینو خلکو ته دا حق نه ورکول چیګ هغوی د خپل راتلونکي او د خپل ملت د زعامت په اؤه فکر وکؤي، دغه تګول دلوییګ جرککیګ له

عملییګ سره مخالفتونه وو ، دغو شیانو د لوییګ جرکګیګ اهمیت ته صدمه ورسوله، همدغه کسان چیګ اوس په کابل کیګ ناست دي، دوی د أاکتګر نجیب الله پرلوییګ جرکګیګ ریشخند واهه، دوی د ببرک کارمل پر لوییګ جرکګیګ ملنأیګ وهلیګ، اوس خلک وایي چیګ دغه لویه جګرکګه د هغوی د لوییګ جرکګیګ نه هم کمزوریګ وه. زه په دیګ خفه یم چیګ لویه جګرکګه خپله کګناهکاره نه ده، لویه جرکګه خپله هم محبوبیت لري او هم سپیګخکګلتیا ، دا چیګ د خلکو غوشګتنه عملي نه شوه په دیګ موإ خفه وو. خو بیا هم نظر جنکګ ته، نظر تجزییګ ته دا حالت شګه دی چیګ حد اقل دنیا توجه کوي، هلته سوله ساتی حګواک دی، هلته دیو شمیګر سؤکونو او شګوونحګیو دبیارغونیګ خبره ده او نوریګ پروژیګ دي، امید دی چیګ په راتلونکو انتخاباتو کیګ دغه ازادي افغانانو ته ورکؤل شي او واقعاً هر هغه خګه چیګ خلک وغواؤي هغو ته د عمل جامه واغوستل شي، نه دا چیګ امریکا خپل فرمایش ورکؤي، نه دا چیګ یو ککروپ د پیسو په زور په دیګ کیګ رامنحګته شي، دا اوس زموإ او ستاسو او دفرهنګګیانو وظیفه ده چیګ موإ باید مخکیګ تر مخکیګ خلک پوه کؤو ، چیګ خپل اینده زعامت خګنکګه د ازادو انتخاباتو له لاریګ تګاکلای شي، نو زه فکر کوم چیګ بیا هم مخکیګ لوی پؤاو دی او دا أیګر کار غواؤي او دا خګه چیګ شوي یانیګ نظر جککؤیګ او تجزییګ ته، دیګ لوییګ جرکګیګ ته موإ ترجیح ورکوو او دا چیګ اوس موإ په

داخل کیږ یو هلته کار کوو ، هلته فعالیت کوو دا هم یو مثبت تګکی دی او د اینده په خاطر باید کار وکړو ، خو حګینیږ مسایل دي چیږ هغه موإ افغانانو ته د زیات احترام وؤ دي چیږ له هغیږ جملیږ نه لویه جرګه ده ، یانیږ موإ نه غوښتل چیږ دلوییږ جرګیږ تر نامه لاندیږ دیږ یوه فرمایشي جرګه جوړه شي ، موإ غوښتل واقعي لویه جرګه جوړه شي ، لکه خګنکګه چیږ خلکو د طالبانو تر حکومت لاندیږ حګایونو کیږ هم د لوییږ جرګیږ غوښتنه کوله او په هغه وخت کیږ چیږ آن د لوییږ جرګیږ نوم هم چا نه شو اخیستی ، موإ داسیږ خلک لیدلي چیږ د طالبانو کوتک ییږ مانه خو د لوییږ جرګیږ نوم ییږ اخیسته ، خو هیله ده چیږ په اینده کیږ اصلاحات رامنځته شي.

تاسو ته خو ترټګولو شګه تجربه ده چیږ په افغانستان کیږ په شلو پنځه ویشتو کلونو کیږ غټږ جنجال دا و چیږ هر ګډوند او تنظیم انحصار ګاوه او د انحصار په نتیجه کیږ افغانستان أیږ تباه شو اوس هم په دولتي چوکاټږ کیږ زیات انحصار موجود دی ، ددیږ انحصار دله منځه وړلو حل لاریږ خګه دي؟

خبره دا ده چیږ په دغو أله أبازیو کیږ افغانستان هیڅوک ګډګه نه شي کولای ، موإ که داسیږ لإ سره مخکیږ لاړ شو ، کله چیږ شهید داود خان کودتا وکړه او هغوی هم کوشش ګاوه چیږ

یو شمیګر باوري خلک رامخته کوي، یانیګ هغه کسان چیګ ده پیګړندل هغه رامخته کوي او هغه کسان چیګ ده نه پیګړندل که خګه هم مسلکي وو، خو دده له حکومت نه د باندیګ پاتیګ شول، چیګ نتیجه ییګ موإ ولیده، کله چیګ د خلق دموکراتیک ککګوند راغی، دوی هم له نورو ککګروپونو سره پراخه ملي جبهه رد کړه، ان نور خلک ییګ په راز راز نومونو له منحګه یوړل، اوس هم په افغانستان کیګ په هیګګخګ صورت سره یوه ألـه پرتګول افغانستان باندیګ حکومت نه شي کولای، یانیګ خلک دا حق نه ورکوي، خلک وایي چیګ په افغانستان کیګ د مسلکي کسانو یانیګ هغه کسان چیګ مسلکي پوهه ولري، هغه کسان باید دحکومت چاریګ په لاس کیګ واخلي، که دا مسلکي شخص هزاره وي، که دا پشګتون وي، که تاجک وي او که ترکمن وي، دا که هرخګوک وي پر دیګ باندیګ د افغانستان خلک باور کولای شي، نظر دیګ ته چیګ یویګ خواته یو ککګروپ، یوه ألـه رامنحګته شي او بیا دې په دیګ ألـه کیګ مسلکي پوهه هم نه وي، نو زه فکر کوم ددیګ نتیجه به لکه دخلق دموکراتیک ککګوند، لکه دغو تنظیمونو چیګ د جهاد په دوران کیګ یا له ۷۱ نه تر ۷۵ پوریګ په کابل کیګ وو د ددوی ترمنحګ خو هیګګخګ نوعه اختلاف نه و.

اختلاف خو په دیګ کیګ نه و چیګ موإ داسیګ دموکراسي غواړو، یا دا غواړو یا هغه، اختلاف یوازیګ په دیګ کیګ و چیګ دوی هر یو انحصار غوښتنه نو زما په نظر یویګ ألیګ ته

په افغانستان کیګ حکومت کول دا أیګره کګرانه خبره ده، شګه خبره به دا وي چیګ خلکو ته مراجعه وشي او له خلکو هغه کسان چیګ هغوی کولای شي وطن اباد کؤي، هغه کسانو ته په دولتي چارو کیګ، په حکومتي پوستونو کیګ حګای ورکؤل شي، دغه یوازینی لاره ده، دغه مسئله چیګ خلک وایي پراخ بنسګتګه حکومت، د پراخ بنسګتګه حکومت اصطلاح باندیګ تقریباً ۱۴ کاله مخکیګ موإ کار کؤی دی، دا اصطلاح په هغه وخت کیګ رامنحګته شویګ، چیګ تنظیمونو ویلیګ هغه خګوک چیګ جهاد ییګ نه وي کؤی، باید حکومت کیګ نه وي، هغه چا چیګ تګوپک ییګ نه وي کګرحګولای باید حکومت کیګ رانه شي، موإ خلکو دا هلیګ حګلیګ پیل کؤیګ چیګ نه جهاد یوازیګ تګوپک کګرحګول نه دي، أیګر کسان دي چګیګ هغوی مسلمانان دي، هغو کیګ عقیده شته، هغوی افغانستان باندیګ دردیګګاڼي او دا اوس هم خدمت کوي، هغوی د کاندیدو حق لري، هغوی د راییګ ورکولو حق لري، دغه حق تریګ حګینو تنظیمونو اخیسته او موإ د هغو تنظیمونو په مقابل کیګ وویل چیګ دیګ کیګ باید تګول افغانان سهم واخلي، خو اوس وخت د پراخ بنستګه حکومت نه دی چیګ موإ ووایو دا ددیګ او د هغه قوم حق دی. طبعاً هغه مسلکي سؤی چیګ هغه پوهه لري، د کارتجربه لري، هغه پر دیګ پوهیګاڼي چیګ د قومونو ترمنحګ ملي یووالی، ملي وحدت او ملي ثبات خګنګګه راولو، نو دا خو په تنظیمي یا په منطقه یي خبرو پوریګ هیګخګ تؤاو نه لري او په اوس وخت کیګ زه فکر کوم د پراخ بنستګه اصطلاح

هم نه په کاریګاړي، یوازینۍ اصطلاح چیګ اوس په افغانستان کیګ ورته باید احترام وشي هغه د کدرونو ده، هغه د مسلکي کسانو ده، دغه کسان باید رامنحګته شي، له هریګ خوا نه چیګ وي هرخګوک چیګ وي، پر دوی باید اعتماد وشي، دغو خلکو ته باید د حکومت چاریګ وسپارل شي، زه فکر کوم دا مشکل به تر یوه حده حل شي.

د افغانستان د تګولو کورنیو او بهرنیو ستونزو په نظر کیګ نیولو سره د دیګ هیګواد راتلونکی خګنکګه ارزوئ؟

تاسو پر دیګ پوهیګګاړئ د افغانستان خلک له جنګ نه ستړي شوي دي، هیګخګ شریف افغان جنګ نه غواړي، هیګخګ شریف افغان بیګ ثباتي نه غواړي، دویمه خبره داده چیګ په سیمه کیګ هم اوضاع فرق کوي، یانیګ په دیګ مانا چیګ ګاونډیو هیګوادونو په نوبت سره په افغانستان کیګ جګګوو ته لمن ووهله، خو تاسو د تګولو عواقب ولیدل، شوروي اتحاد مو ولیده، ایران تاسو ولیده، پاکستان مو د سپتمبر تر حادثیګ وروسته ولیده او همدا أول خپله امریکا او غرب د مخدره موادو مارکیټګونه او بازارونه، دغه د افغانستان د جنګ عوامل او د هغه اغیزیګ ویګ چیګ پر هغوی باندیګ پریګوتیګ ویګ، خو زه فکر کوم له یویګ خوا افغانان سوله غواړي له بلیګ خوا نه د سیمیګ په هیګوادونو کیګ یو تغیر راغلی دی او هم نۀیوال مجبور دي، یانیګ هغه شعار چیګ نن بیګ ورکوي چیګ په نۀۀ کیګ جګګوۀ نه غواړو، تروریګزم نه غواړو، مخدره مواد نه غواړو، د دغو شیانو تقریباً په دغو لسو کلونو او یا په یوه حساب په درویشتو کلونو کیګ مرکزیت افغانستان و،

اوس نو نۇيوال مجبور دي چيګ خپل شعار ته د عمل جامه ور واغوندي او دا کار لومۇی له افغانستان نه شروع کوي، افغانان هم له دوی سره مرسته کوي، سمه ده په دیګ کیګ شک نه شته چیګ د ککوتو په شمیګر افغانان په دغو جککۇو، تروریزم او مخدره موادو کیګ ککۇ دي، خو تر ۹۹ فیصدو زیات خلک سولیګ، ثبات او ملي مرکزي دولت ته، ملي وحدت او دخاوریګ بشپۇتیا ته لیګواله دي.

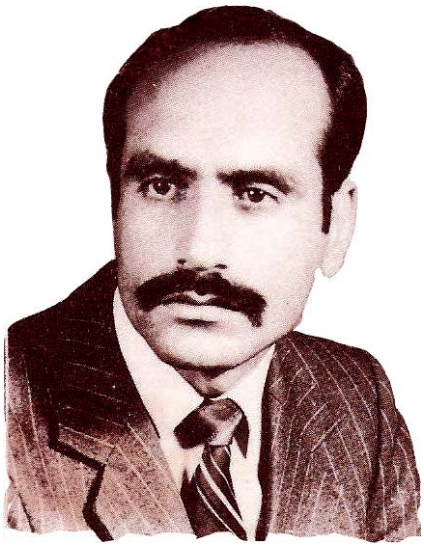
شګاغلی حاجي صیب داود ستاسیګ د مفصلیګ او معلوماتي مرکیګ له امله ستاسو خګخه أیګره مننه کوو.

تاسو نه هم مننه.

زه جل وهلی یم باران ته اړیم

دا مرکه ما له خدای ښښلي ننګیال صاحب سره د ۱۳۷۳ل کال په وروستیو ورځو کې کړې وه او د ۱۳۷۴ل کال د وري پر لومړۍ نېټه، له پښښوره خپرېدونکې ارمان جریدې په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده. دا دی دلته یې قدرمنو لوستونکو ته په خپل آر متن وړاندې کوم.

اسحق ننګیال زموږ د هېواد پیاوړی او نومیالی شاعر دی، د ده په شعرونو کې ښکلا، مینه، عاطفه، تفکر او د شعر نورې ښکلاوې له ورایه ځلېږي. ننګیال تر اوسه پورې د شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي، هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاکي) خپرې کړې دي، د شعرونو دوه مجموعې یې اوس چاپ ته تیارې دي. موږ په دې ګڼه کې له ښاغلي اسحق ننګیال سره لنډه مرکه کړې چې په ګډه یې لولو.

پوښتنه: څرنګه چې ماته معلومه ده ستاسو په شعرونو کې د نورو هنري ښېګڼو ترڅنګ، عاطفه ډېره زیاته ځلا او جلا مومي، ان کله کله د شعر پر فکري اړخ عاطفي خوا ډېره درنه وي، کېدی شي د دې خبرې لامل را په ګوته کړئ؟

ځواب: ښایي ژوند مې پر همدغو ستنو ولاړ وي، ښایي ژوند مې همداسې وي او عاطفه مې په وینو کې ګډه شوې وي او هغه چې ډېر عاطفي نه وي زما په اند نه شي کېدی چې ډېر ښه شاعر شي. یوازې اند شعر نه دی، یوازې عاطفه او په همدې توګه له اند او عاطفې پرته تخیل او تخییل هم شعر نه دی، دا ټول باید لاسونه سره یو کړي څو چې ښه شعر تري جوړ شي. خو دا چې ستاسو په اند زما په شعر کې عاطفي برخه زوروره ده، هم تصادفي خبره نه ده، د خپل ژوند یوه کیسه درته کوم:

د اوړي یوه تاوده ورځ وه، په دېره کې ناست وم، یوازې او تنها له خپلو سوچونو سره لوبېدم، چې یوه ماشوم چې په یوه لاس کې یې مړ ژوندی چرګ او په بل لاس کې یې تبره چاړه وه راته راغی، چې چرګ یې حلال کړم، نه مې غوښتل چې خپل لاسونه په وینو سره کړم، خو چرګ ناروغه و، مړ کېدە او هلک ناڅاپه راته کولې، چرګ مې حلال کړ خو اوس اوس چې له هغې ورځې نه درې کاله تېر دي،

هغه چرګ مې خوب ته راځي. وسله وال وي په ټوپک مې ولي، چاړه ورسره وي حلالوي مې. په اوونۍ کې یو ځل داسې خوب وینم.

پوښتنه: ځینې شاعران تر یو ټاکلي وخت پورې په ډېر سرعت سره وده کوي خو بیا ورو ورو د نزول خواته درومي په دې باب تاسو څه وایئ او علت به یې څه وي؟

ځواب: څو کاله دمخه د افغانستان د لیکوالو په ټولنه کې د پښتو ژبې یوه سپینې ږیري او نامتو شاعر خپل شعرونه لوستل او مورږ کره کتنه پرې کوله، همدغه پوښتنه مې له هغه نه هم وکړه او ورته مې وویل: چې پخواني شعرونه یې شعرونه دي او د وروستیو کلونو شعرونه یې ببولالې، هغه راته وویل: هغه وخت یوه ځوانه او سمسوره ونه وم، چې ډېرې او خوږې مېوې مې راوړلې، خو اوس هغه زړه ونه یم چې مېوې مې اومې، بدرنګې او ترخې دي. هغه په دې باور و چې شعریت او هنریت د شاعر په ځوانۍ کې وي، خو کله چې زوړ او کمزوری شي، شعر یې هم ورسره زوړ او کمزوری شي. خو زه په دې ټکو باور نه لرم. شاعر چې زوړ شي، د ژوند د هرې ورځې په نوې کېدو سره یې باید شعر نوی شي او کله چې مړ شي باید شعر یې هم د کلیمې په رښتینې مانا تکمیل شي، خو د ژړا خبره داده، چې خبره یوازې په سپینې ږیرو کې نه ده، زموږ ډېر زلمي او ځوان شاعران د یو څه مودې لپاره داسې راوټوکېدل چې زموږ د سبا هیلې یې هم له

ځانه سره وټوکولې، خو هغوی ډېر ژر د شهرت، شعریت او هنریت له اسمانونو راولوېدل او ډېر ژر يې ببرته په خاپوړو پیل وکړ.
سوچ کوم چې یو علت دغو ځوانو شاعرانو ته به ببڅایه لاس پرې کونو کې نغښتی دی او زموږ یو شمېر نامتو شاعران همدا چې د شهرت پوړیو ته ورسېږي سوچ کوي، چې منزلونه او سفرونه تمام شول. تنبل شي او غلي شي.

پوښتنه: تاسو ولې ازاد شعرونه زیات لیکئ او غزل کم؟

ځواب: کله چې الهام ذهن، زړه، لاسونه او پښې رانه واخلي او ویلو ته مې وهڅوي او قلم پورته کړم، په هغو شېبو کې زه ددې فرصت نه شم موندلی، چې د شعر په فورم سوچ وکړم، په هغو شېبو کې زه د شعر په سوچ کې یم، په هغو شېبو کې د فورم د ټاکنې واک له ما سره نه وي. ز جل وهلی یم باران ته اړیم او ما ته دا مهمه نه ده چې باران په دښتو کې راباندې واوري او که په کوڅو کې.

پوښتنه: ځینې شاعران د هنري شعر په نوم تکلفي او تصنعي نظمونه وړاندې کوي او ځینې نور د فکر او محتوا د ښه بیان په پلمه د شعر د لفظي ښکلا او هنري تلازماتو له راوړلو څخه ډډه کوي او یا کېدی شي له وسه یې پوره نه وي، ستاسو نظر په دې باب څه دی؟

ځواب: زمونږ د پښتو نننۍ شعر تر ټولو لوړه ستونزه همدا ده. یوه څیړنې او زړه لمن مو مخې ته پرته ده. یوه خوا یې ګنډو، بله خوا یې رانه څیړنې شي. ددې لپاره چې د شاعرانو په منځ کې ځان مهم، هوښیار او نوښتګر وښیو، تصنع ته لاس اچوو او کله هم چې وغواړو د تعهد نغاره سینې پورې وټړو هنریت او شعریت رانه هیر شي. خو اصلي ستونزه داده چې مونږ تراوسه شعر نه دی پېژندلی، مونږ اکثره په دې هکله ((ببسوادان)) یو. یوازې لیکلو ته مو ملا ترلې، لوستلو ته ړانده یو.

پوښتنه: د خپلو شعرونو د ودې له بهیر څخه راضي یې؟

ځواب: نه، هېڅکله هم نه. زه چې ځان ته ګورم او خپلو هستونو ته ګورم سوچ کوم، چې هېڅکله به شاعر نه شم، زه لا تراوسه شاعر نه یم شاعر ګوتې یم.

پوښتنه: کېدی شي د خپل شاعرانه ژوند یوه خوږه او یوه ترخه خاطره راته بیان کړئ؟

ځواب: خواږه خو مې په ژوند کې نشته، زه یې له ترخو هست کړی یم یوه خوږه کلیمه هم زما د ژوند په کتاب کې نشي لوستلی. خو زه چې د ترخو درمند یم کومه ترخه دانه به دې مخې ته کېدم؟ خو اوس اوس کومه خبره چې ځوروي مې او موسکاوې مې راته وژني دا دی چې زه په خونړي کابل کې د شعر اوربدونکی نه لرم، لکه دمخه مې

چې وویل: زما د شعر اوربدونکي د بوالونه دي. زه مې شعرونه د بوالونو ته اوروم. ماته به له دې نه بله ترخه خاطره څه وي؟

پوښتنه: د لغمان د شاعرانه سیمې په باب چې تاسو پکې رالوی شوي یې او هم په دې سیمه کې د ډېرو شاعرانو د تهوکبدو علت او د خلک د شعر خوښوونې او ادبپالنې په باب غواړم ستاسو له نظر څخه خبر شم.

ځواب: رښتیا خبره داده چې که زه شاعر یم، نو لغمان شاعر کړی یم. دا ځکه چې لغمان شاعر دی، لغمان ښکلا ده او لغمان په خپله د شعر الهه ده. د هغه ځای غرونه شاعران دي، سیندونه یې شاعران دي او پولې، لښتي یې شاعران دي، خلک یې خو پرېږده، او که شعر، ښکلا، ادب او ادب پالنه له لغمانه واخلې، خو په یوه توت هم نه ارزي؛ په لغمان کې له دو پرته نور څه دي؟

پوښتنه: د یوه شاعر او لیکوال د ادبي شخصیت او ځانې شخصیت په باب ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: دا ډېره ستونزمنه پوښتنه ده چې ځواب ورکول ورته یو خروار کاغذ غواړي. خو همدا شېبه زما ځواب دادی، چې زمونږ خوږې، سرې او ښکلې منې په کار دي، زه به هېڅکله د منو د باغ د عرض او طول او د منو د باغوان د نامه او کورنۍ پوښتنه ونه کړم.

زما منې خوښې دي، نه باغوانان، باغوان هرڅوک چې وي، وي دې،
زما پرې څه؟

افغانستان یوې ملي ستراتیژۍ
ته اړتیا لري

ښاغلی ډاکټر محمد ابراهیم شینواری د افغانستان یو ځوان لیکوال او د طب ځانګې یو دقیق ډاکټر دی. تراوسه یې په طبي او ټولنیزه برخه کې څو عنوانه کتابونه چاپ شوي او په لسګونو علمي لیکنې یې خپرې شوې دي.

د هیلې مجلې له پیله بیا تر دې دمه یې د هیلې په زیاتو ګڼو کې مقالې خپرې شوې دي. دا مرکه یې هم د هیلې د پرله پسې شپږم کال (۱۳۸۱) په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده، چې تاسې یې لوستو ته رابولو:

له دود سره سم که د هیلې درنو لوستونکو ته خپل ځان ور وپېژنئ خوښ به شو؟

تر ټولو دمخه د هیلې درنو لوستونکو ته سلامونه وړاندې کوم. د پېژندنې په باب باید ووایم چې زه محمدم ابراهیم شینواری د کونړ ولایت د شیګل په شینکوړک کې زېرېدلی یم. لومړنۍ زده کړې مې په کونړ، جلال اباد او سروبي کې کړې دي. لېسه مې هم په سروبي کې لوستې ده او بیا له کابل طب څخه فارغ شوی یم. دا شپږ کاله کېږي چې د عامې روغتیا په برخه کې کار کوم.

لیکوالي دې له کوم وخت څخه پیل کړه او اساسي علت یې څه و؟

ما لیکوالي د ښوونځي له شپږم ټولګي څخه پیل کړې وه، خو چې پر ۱۳۲۷ل کال پوهنتون ته ولاړم، له نورو لیکوالو سره د راشه درشې او ملګرتوب له امله مې په کې یو څه پرمختګ وکړ، علت یې دا و چې زما پلار به لا هغه وخت چې زه د ښوونځي په لومړي او دویم ټولګي کې وم، کور ته مجلې او کتابونه راوړل او د لیکوالانو نوم به یې ډېر دروند یاداوه، نو ما له هماغه وخته له کتاب، لیکوال او مطالعې سره شوق درلود او لیکوالان مې د ټولنې تر ټولو شعوري خلک او لیکوالي مې انسانانو او هېوادونو ته د خدمت تر ټولو غوره لار بلله.

په پیل کې دې شعرونه هم لیکل، خو دا ډېره موده کېږي چې په مطبوعاتو کې دې شعرونه نه خپرېږي،

شاعري دې پرې اېښې که څنګه او که پرې اېښې دې وي علت يې څه دی؟

هو ! ما څه شعرونه ليکلي دي، زه چې کله پوهنتون ته لاړم، هلته زما ډېر نږدې ملګري اسمعيل يون صيب، ممتاز ارمان صيب، لال پاچا ازمون صيب، تکل صيب او دغه نور ځوان شاعران وو ، مونږ همدا راز د اسحق ننګيال صيب، عارف خزان صيب او نورو شاعرانو ملګرو سره راشه درشه درلوده، نو دغه وخت له دوی سره په مباحثو او د شعر په باب مطالعې زه پر دې پوه کړم چې شعر په پوره مانا يو ګران کار دی. شعر چې هنر، شعريت، پيغام، ښکلا ولري بايد په ډېر زيار وليکل شي، د شعر لپاره بايد رياضت او د نفس د پاکۍ مجاهده وشي. د فکري تمرکز تمرين وشي، د عاطفې او احساس جذبه په ځان کې پياوړې شي او پر ژبه او الفاظو حاکميت پيدا شي. که څه هم ګرانو مشرانو استاد خالق رشيد او استاد هبوادمل صيب او زما پورتنيو يادو شويو ملګرو او نورو دوستانو زه هڅولم چې بايد شعر ويلو ته دوام ورکړم او يو ځل خو لا ما د ځوانو ليکوالانو د کلنيو جايزو په لړ کې جايزه هم واخيسته، خو ما دا يقيني کړه چې زه د شعر لپاره دغومره اړين رياضت ته وخت نه لرم. ماته دا غوره وبرېښېده چې خپلو خلکو او هبواد ته له علمي لارو چارو خدمت وکړم. د شعر اغېزه دايمي او تل پاتې هم ده او ژوره هم ده خو زما تصميم دا سې شو چې نور دوام ورنه کړم.

ستاسو د ليکنو زياته برخه د ټولنيزو - سياسي مسايلو پر محور راڅرخي، ددې علت څه دی؟

زما د کتابونو موضوعات سياسي نه بلکې طبي او ټولنيز دي او د مقالو ډيره برخه د ټولنيزو - سياسي مسايلو پر محور راڅرخي. بايد ووايم چې که څه هم زه د کوم سياسي ګوند غړی نه وم او نه يم او د زده کړې څانګه مې هم طب دی، خو په تېرو دوه نيمو لسيزو کې ټولنيزو او سياسي مسايلو دومره د افغان ولس پر ژوند محسوس او ملموس اثر کړی دی چې هر څوک په دغه باب فکر کوي، بحث کوي او ځان په کې دخيل ګڼي. د ارسټو په وينا انسان يو سياسي حيوان دی او هر انسان حق لري چې د خپل ژوند او سرنوشت د کليدي مسايلو په باب خپل فکر وکړي او نظر څرګند کړي.

په طبي برخه کې ستاسو يو لړ ليکنې او همدا راز د کتابونو سمون يو غوره کار ګڼل کېږي، تراوسه دې په دې برخه کې څومره کار کړی دی او د نور کار تکل هم لرې او که نه؟

دا زما يوه پخوانۍ هيله ده، چې ټول افغانان په خپلو برخو کې د ليکنو او ژباړو له لارې د هېواد د علمي، فرهنګي پانګې په شتمنۍ کې برخه واخلي، موږ ته دا موقع هله په لاس راغله چې زموږ ملګرو

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جوړه کړه (البته دا کار موږ د خوشحال فرهنګي ټولنې له جوړېدو سره سم پلان کړی و.) ما له همدغو امکاناتو څخه په ګټه پورته کولو په خپله دوه طبي کتابونه تالیف او چاپ کړل او د طب د پوهنځي د استادانو او ځینو نورو ورونو (۷) عنوانه طبي کتابونه مې اډیټ او چاپ کړل.

البته ما یو دوه نور غیر طبي کتابونه هم وژبارل چې د ملګرو په مرسته چاپ شوي دي. د دوام ورکولو په برخه کې باید ووایم چې غواړم دغه کار ته دوام ورکړم او له نورو ملګرو سره هم تر خپله وسه مرسته وکړم.

ستاسو په نظر د پښتو ژبې علمي کېدنې ته څه کول په کار دي؟

د پښتو ژبې علمي کېدنې بهیر باید د پښتو ژبې د پرمختیا له عمومي بهیر سره یوځای پرمخ لاړ شي. زما په اند باید دا بهیر په لاندې برخو کې پیاوړی شي:

۱- په دولتي چارو کې:

* په اساسي قانون کې د ژبې روا او معقول حق تسجیل شي.
* په دولتي ادارو او چارو کې شامله شي.

❋ په ښوونځيو او پوهنځيو کې د زده کړې او تدريس ژبه شي (البته په هغو سيمو کې چې پښتانه اکثريت جوړوي او کابل کې دې دواړه ژبې پښتو او دري د زده کړې ژبې وي).

❋ په راډيو تلويزيون، خپرونو او مطبوعاتو کې دې خپل متناسب ځای ونيسي.

۲- په نا دولتي چارو کې:

❋ ازادې فرهنګي ټولنې دې، دې کار ته ملا وتړي.

❋ فرهنګپال سوداګر دې د دې خدمت لپاره مرستې وکړي.

❋ شخصي فرهنګي موسسې دې په دې باب نوښتګر کارونه ترسره کړي.

تاسو د هېواد له سياسي او ټولنيزو حالاتو خبر ياست، د افغانستان راتلونکی درته څنګه ښکاري؟

دا ډېره عامه او ګرانه پوښتنه ده، دا چې حالات کوم لوري ته ځي او څه منځته راځي په دقيق ډول يې ويل ګران دي، خو عامې نښې نښانې داسې دي، چې افغانستان اوس عملاً د يوې ډلې په انحصار کې دی او په راتلونکي کې به انحصار ونه چلېږي، نو طبيعي ده چې د يوې مدنې ټولنې پر لور ګامونه واخيستل شي.

انحصار ځکه نه چلېږي چې مورږ ته تجربه شوه، د خلقيانو حاکميت دومره انحصاري و، چې د ((انقلابي شورا له رئيس)) څخه تر

((علاقه دار)) پورې د دوی ((ملګري)) تاکل شوي وو. ملت بې وسلې و، بهرنۍ مداخله ډاګیزه نه وه او ملت هم ویده و. ترې راوروسته د روسي لښکرو او برچو په زور ببرک کارمل هم ددغه انحصار د ټینګښت لپاره هڅې وکړې، خو نتیجه یې ورنه کړه، دوی مجبور شول چې د ګورباچوف د ((نوی سیاسي تفکر)) په تقلید ملي روغه جوړه اعلان کړي او لږ تر لږه په نظریاتي ډول له انحصار ګرۍ څخه ټبرشي. بیاد مجاهدینو یوې ډلې او ترې راوروسته طالبانو هم د انحصار هڅې وکړې، خو تجربې ناکامې وختې نو اوس هم نتیجه نه ورکوي او دا په دې دلیلونو چې:

ـ سره له دې چې امریکایان او نړیوال سوله ساتي په افغانستان کې فعال حضور لري، د هېواد په ډېرو سیمو کې د مرکزي حکومت او شمال ائتلاف امر نه چلېږي.

ـ شمال ائتلاف په خپله پر څو غیر متجانسو ګروپونو وېشل شوی دی.

ـ د دوی په منځ کې د نظار شورا ظاهراً متحده ډله هم د رهبرۍ په فقدان اخته ده او تر مسعود وروسته د یو وړ رهبر د نشتوالي له امله دوی د یو موټي سازمان په توګه کار نه شي کولی.

ـ ملت د انحصار ګرو ډلو له اعمالو ډېر ستړی شوی دی او ذهناً دې ته تیار دی چې د انحصار ګرۍ پر خلاف له هغو ملي او ولسي

حرکتونو سره مل شي چې د اسلامي ارزښتونه او د افغانستان ملي ګټو ساتنه يې د کار په محور کې وي.

ـ نړيواله ټولنه هم وجداني مسئوليت لري او هم د خپلو ويناوو او ژمنو پر اساس مجبورېږي، چې د ډيموکراسۍ، قانونيت او پلورالیزم پر لوري د افغانانو د روا هڅو ملاتړ وکړي.

ـ بهرني هېوادونه (ايران، روسيه، عربي هېوادونه، پاکستان) په افغانستان کې متضاد ګټې لري او انحصار ګري نه غواړي، ځکه ورته مخالفين پيدا کوي چې دا بيا د هېواد په ضرر ده او د تباهۍ پر لور يې بيايي.

نو په لنډيز سره به ووايو د افغانستان راتلونکي کې د يوې مدني، ملي ټولنې د جوړېدو امکانات ډېر دي، خو په دې شرط چې ملي اشخاص او ځواکونه يو مدبرانه، له جرئت ډک سنجول شوی او منسجم خوځښت پيل کړي، دوام ورکړي او تر بري يې ورسوي.

په افغانستان کې د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره څه کول په کار دي؟

د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره په کار ده چې تر ټولو لومړی افغانان د انحصار غوښتنې پر ځای پر يو ملي - اسلامي، غير انحصار طلبه ولسواک بديل فکر وکړي، اقدام ته راودانګي او منسجم او هدفمند کار ترسره کړي. دويم دا چې ملي اردو او ملي پوليس د يوې ډلې له اختياره ووځي.

له بلې خوا نړیوال پر دې قانع کړل شي چې انحصار غوښتونکي د دوی د اوږدې مودې ملګرتیا نه شي کولای او د ملت له نارضایتۍ سره د مخامخ کېدو په صورت کې له ستونزو سره مخ کېدونکي دي.

ځینې کسان د افغانستان د بحران د اوږدوالي یو علت د یوې ملي ستراتیژۍ نشتوالی ګڼي، ستاسو په نظر اوس یوې اوږدې ملي ستراتیژۍ ته اړتیا شته او که نه؟

دا ډېره مهمه خبره ده که افغانستان پیاوړې ملي ستراتیژي درلودلای له دومره ستونزو سره نه مخ کېده. دا سمه ده چې زمونږ سیاسي، جغرافیاوي موقعیت داسې دی چې د هر فاتح او زورور د هدف وړ ګرځو او باید له دې لارې خپلې نظر وړ سیمې ته ځان ورسوي، خو د یوې روښانه ملي ستراتیژۍ نشتوالی د بهرنیانو له بدو نیتونو سره مرسته کړې ده چې په اسانۍ په افغانستان کې نفوذ وکړي.

د افغانستان تېر حکومتونه په دې نه دي توانېدلي چې د افغانستان د ملي هویت، په ملي هویت کې د مرکزي ټکیو، ملي ژبې، ملي تاریخ، ملي ګټو، د نړیوالو ګټو او ملي ګټو ترمنځ د توازن، د اسلام د اساساتو د رول (نقش)، د اسلامي او ملي ګټو ترمنځ د توافق او توازن، فردي او ټولنیزو حقوقو او د پرمختیا او

سولې او ملي ټولنې لپاره د شعارونو او ستراتيژيو په باب يو واحد فورمول وړاندې او د ټول ملت توافق پرې واخلي.

افغانان تر دې وروستنيو ناتارونو وروسته بايد پر دې خبرو پوهېدلي وي:

ـ ګاونډيان زمونږ له ملي عظمت سره لېوال نه دي او له مونږ سره د خپلو ګټو د لومړي ګڼلو په صورت کې معامله کوي.

ـ افغانستان بل بديل نه لري او د هر افغان ابرو يوازې په خپل کور کې خوندي ده. اوس نو ددې وخت دی چې افغانان پر يوې ملي ستراتيژۍ باندې فکر وکړي او د داسې شرايطو د رامنځته کولو لپاره هڅې وکړي چې ټول افغانان وکړای شي پرې توافق وکړي او د عملي کولو تعهد يې وکړي.

افغانان بايد د اوږدې مودې تاريخي او ټولنيزو واقعيتونو په دقيق تحليل سره د راتلونکي په باب پوخ فکر وکړي او پخه، اوږده، متوازنه ملي ستراتيژي جوړه کړي، چې له نړيوالو بهيرونو سره هم موازي وي.

په افغانستان کې د ملي غورځنګونو د نه پرمختيا او نه بريالیتوب علتونه څه دي؟

زما په نظر په دې کې څو خبرې مهمې دي:

ـ د اعليحضرت محمد ظاهرشاه په دوران کې حکومت يوه ملي پاليسي درلوده او کوم ګوندونه چې يې په مقابل کې جوړ شول، د

هغوی اکثریت له بهرنیو منابعو پیاوړي کېدل او طبعاً پر غیر ملي ایډیالوژیو سمبال او عملاً د ملت پر خلاف ولاړ وو.

ـ دولت نه په خپله کوم ملي ګوند او منسجم سازمان جوړ کړ او نه یې ملي سازمانونه حمایه کړل.

ـ بهرنۍ مداخله ډېره زیاته وه او له ملي ضد ګوندونو سره یې بې درېغه مرسته وکړې.

ـ د روسانو تر برېنډ تېري وروسته ټول ملي قوتونه مجبور شول پاکستان او ایران ته پناه یوسي، هلته هم د پاکستان حکومت او هم د ایران اخوندانو د ملي قوتونو په ځپلو کې خپل رول ادا کړ.

ـ ملي غورځنګونو خپل ولس ته نفوذ ونه کړای شو او د روښانفکرانو په وړو دایرو کې منحصر پاتې شول او ولس ته یې د خپل اسلامي هویت ډاډ ورنه کړ، له بلې خوا ځینو جهادي ډلو هم د ملت په منځ کې دوی د اسلام پر ضد او یا لږ تر لږه د اسلام پر وړاندې په بې تفاوته دریځ تورن کړل.

ـ ملي غورځنګونو د کمونیستي او جهادي ګوندونو په شان منظمه سازماندهي هم نه درلوده، نو دغه ټول ددې سبب شول چې په افغانستان کې ملي قوتونه ونه ځلېدل او بریالي نه شول.

ایا اوس یوه پراخ ملي ګوند ته چې د ټولنې اکثره خواوې رانغاړي اړتیا شته او که نه؟

اوس ډېره اړتیا ده چې یو پراخ ملي- افغاني تحریک جوړ شي چې د ټول هېواد د بقا لپاره یوه اساسي فورموله ولري او د مشخص پروګرام او کړنلارې له لارې له تېرو تجربو څخه په استفادې د روښانه راتلونکي لپاره لاره خلاصه کړي.

دغسې یو پراخ تحریک ته اړتیا ډېره ده، خو له لاندې چلنجونو سره به مخ وي:

۱- ایا ټول ملي او دموکرات قوتونه چې واحد افغانستان او د اسلام دین ته وفادار وي، تر یوه چټر لاندې راټولولای شي که نه؟

- دا چې اوس عملاً د افغانستان د اقلیت قومونو په منځ کې د دوی د حقوقو د (دروغجنو) مدعیانو له خوا ګوندونه موجود دي، دا ملي پراخ تحریک به له ټولو قومونو باکفایته، بادرکه او پر هېواد مین خلک راټول کړای شي که نه؟

۳- که دغه پورته کارونه وشي ایا پر یو ښه رهبر او با کفایته مشرۍ به سره متفق شي او که نه؟

- دوی به د خپل پروګرام د حقانیت او جامعیت په باب بادرده او زده کړو افغانانو ته قناعت ورکړی شي او که نه؟
- او که دا هم وشي ایا وبه کړای شي له روښانفکرې دایرې د ولس د پراخو پرګنو، او ولسي او روحاني مشرانو ملاتړ ترلاسه کړي او که نه؟

۲- ایا دوی به نړۍ پر دې قانع کړای شي چې د داسې مسایلو اړتیا او هم امکان اوس تر هر وخت زیات دی او دا کار هم د افغانستان او هم د نړۍ په ګټه دی.

نو د اړتیا خبره خو حل ده، خو د امکاناتو پر خبره باید پوره بحث وشي. دقیق فکر، قوي او متین ګامونه ورته واخیستل شي. داسې چې د افغانستان د تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو ټول اړخونه دقیق تحلیل شي. دقیق او ستراتیژیک پروګرام جوړ شي او په پوره تدبیر، حوصله، عزم، پوهه او جدیت دا کار پرمخ ولاړ شي.

د راتلونکي اساسي قانون په باب ستاسو نظر څه دی، چې څه ډول قانون باید وي؟

د راتلونکي اساسي قانون په باب خو زموږ نظر په عام ډول دادی چې باید د افغانستان خپلواکۍ، ملي هویت، ملي ګټې، د اسلام د سپېڅلي دین اساسات، د ترقۍ او دموکراسۍ لپاره تکل، د بشري حقوقو موازین، ټولنیز عدلت، اقتصادي پرمختیا، ملي یووالي او وروري، ټولنیزه پرمختیا، ملي بسوونه او روزنه، د حقوقي نظام اساسات او ټول لوړ ارمانونه په کې تضمین او تسجیل شي. دا قانون باید د ټولو تېرو قوانینو د یوې بشپړوونکې نسخې په حیث وي او د تېرو قوانینو کمۍ پوره کړي او نوې ستونزې ونه زېږوي.

ځینې کسان غواړي چې په اساسي قانون کې د فیډریشن موضوع راپورته کړي، ستاسو په نظر په افغانستان کې فیډریشن د افغانستان یووالي ته څومره زیان اړولای شي؟

مورږ باید فډریشن مسئله په کلکه و غندو. دا د افغانستان او افغانانو پر خلاف د روسانو د وحشي ظلمونو او تېریو یو دوام و بولو او د افغانستان د ټولو خلکو په تاوان یې وګڼو.

زمورږ خلک لا د افغان واحد ملت په یوه ملي لوښي کې پوره حل شوي نه دي او په دې نومونو د ملي نفاق او قومي او سیمه ییزو لانجو زړي له سره زرغونېدای شي. افغانستان واحد هېواد دی او باید یو پیاوړی مرکزي دولت ولري چې پر ټولو ولایتونو پوره کنټرول ولري. د افغانستان د خلکو ډېره لوړه فیصدي د زده کړې له نعمت څخه بې برخې ده، په تېرو جګړو کې ډېرې کینې او کرکې پیدا شوې دي او سره له دې چې تر افغانستان ښه بدیل د هیڅ قام او وګړي له پاره نشته، خود فدرالیزم دا ناوړه نظریه د مضر میکروب په توګه زمورږ ملي وحدت او د خاورې یووالي له ګواښ سره مخ کولای شي، نو ځکه یې زه غندم او باید په اساسي قانون کې رد شي.

د ملي ژبې مسئله په اساسي قانون کې څنګه حلېدی شي؟

زمونږ وړاندیز دادی چې د ۱۳۴۳ل کال د اساسي قانون په شان دې پښتو د افغانستان ملي ژبه او پښتو او دري دې د افغانستان رسمي ژبې وي، مونږ غواړو په دې باب جنجال زېږوونکې تبصرې او مباحثې ونه شي او ګوندونه په دې باب د ملت له احساساتو سو استفاده ونه کړي، بلکې د ټولې نړۍ په شان په اصولي، معقول، متوازن او بې جنجاله ډول د ۱۳۴۳ل کال د اساسي قانون په شان عمل وکړي. ځکه هغه قانون د یوې ارامې فضا او پیاوړو اشخاصو د کار محصول و.

د رسمي مذهب مسئله باید څنګه حل شي؟

د رسمي مذهب په باب باید مونږ پر دې توافق وکړو چې حنفي فقه دې د افغانستان رسمي مذهب ومنل شي، ددې لپاره ډېر دلایل شته:

ـ یو د افغانستان د خلکو قاطع اکثریت د حنفي مذهب پیروان دي.

ـ بل حنفي مذهب په اسلامي نړۍ کې د حاکمیت اوږده او روښانه تاریخ لري او ډېر جامع دی. (حتی په ځینو اسلامي هېوادونو لکه: سوډان کې سره له دې چې د حنفي مذهب پیروان اکثریت نه دي، خو د دوی دولتي چارې په حنفي مذهب چلېږي او علت یې همدغه د حنفي مذهب جامعیت دی.)

ـ په دې ډول به د مذهبي اختلافاتو مخنیوی هم وشي، ځکه که دویم مذهب په قانون کې شامل شو، نو بیا به د ټولو مذاهبو پیروان دغسې غوښتنه کوي.

ـ تراوسه د افغانستان خلکو د حنفي مذهب حاکميت منلی و او څه ستونزه نه وه موجوده.

ـ خو بايد مذهبي ازادي د هر چا لپاره موجوده وي او په قانون کې تضمين شي.

زمورږ په هېواد کې د مطبوعاتو ازادۍ ته څومره اړتيا ده؟

ازاد مطبوعات داسې دي لکه څوک چې په خپله خوله خپلې خبرې کوي او دا هر څوک غواړي، هېڅوک نه غواړي او نه شي کولای چې خپلې خبرې ونه کړي. د مطبوعاتو ازادي په هېواد کې د دموکراسۍ او مدني ټولنې له جوړېدو سره اساسي مرسته کولای شي او بايد ټول افغانان ددې لپاره مبارزه وکړي، خو ازاد مطبوعات بايد يوه قيد ته راضي وي او هغه دا چې د افغانستان او اسلام پر ضد به خپرونې نه کوي.

پر اوسنيو مطبوعاتو څومره د ازادو مطبوعاتو اطلاق کېدی شي؟

اوسني مطبوعات دوه ډوله دي: يو هغه چې په هېواد کې دننه خپرېږي: دا زياتره د يوې ډلې او يوه شخص صفت کوي، رښتيا نه وايي، يا يې کم وايي، يا يې له ويلو څخه وېرېږي او يا هم وېرول

کېږي، خو اوس نوي نوي د يو بغاوت نښې ښکاري او سړي ته دا ډاډ پيدا کوي چې مطبوعات د ازادۍ پر لوري درومي.

بل هغه دي چې له هېواده بهر چاپېږي او خپرېږي: هغه بيا په پوره ډول ازاد دي او هر څوک کولی شي د خپل زړه خبره په ښکاره ډول وکړي. په دغه دويم ډول کې بايد يو ازې يو ټکي ته متوجه شو چې د افغانستان او د اسلام پر ضد بايد نه وي، ځکه بيا به د ازادو مطبوعاتو نوم بد کړي.

اوس د چاپ او خپرونو د اسانتياوو او کمپيوټري وسايلو د عاموالي له املې خپرونې ډېرې اسانې او ارزانې شوې دي او هر څوک کولای شي د ازادو مطبوعاتو په وده او ترويج کې فعاله برخه واخلي او بايد وايې خلي.

ډاکټر صيب ستاسو له مرکې نه ډېره مننه.

ستاسو نه هم ډېره مننه.

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېرېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولې دي، ترهغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نومورې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال ببرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه

کې د ماستړۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلپ)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پښتو رکې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ښاغلي لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د ښاغلي لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه ېې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

کې د نومورې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلواک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، رادیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندېیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زوروا کي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپاروي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کې پچن سیاسي بهیر کې یې ډبرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اینبود ل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې

يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکارۍ په توګه د ببلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې وندې اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړی شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	دريم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپري اثر دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنګو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- ببړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷

- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسپلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

maraka āw marake

(Interview and Interviews)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-24-2

د خپرونو لړ: (۲۵)